

ОДБРАНА

Интервју

Проф. др Мирослав Хаџић

**КАКО
ИЗ КРУГА
ПРОШЛОСТИ**

Досије

**ЕКСПЛОЗИЈА
У ВОЈНОМ
СКЛАДИШТУ
КОД ПАРАЋИНА**

Додатак

ЖЕНЕ У ВОЈСЦИ

РЕПУБЛИКА СРБИЈА МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ

ПРОГРАМ

PRISMA

Зато што је будућност

важна!

Дирекција за преквалификацију
Кнеза Милоша 33
Београд
011/ 3203-252
www.mod.gov.yu/prisma

Београд
Централни Дом Војске
Браће Југовић 19
011/ 3201-850

Нови Сад
Футошка 26
021/ 528-440

Ниш
Клуб Војске
Синђелићев трг 66
018/ 522-892

Јове Илића 154 11040 Београд 011/ 3950-891
www.prisma.fon.bg.ac.yu; e-mail: prisma@fon.bg.ac.yu

Програм PRISMA
Центар за обуку Ниш
Машински факултет Ниш

Александра Медведова 14 18 000 Ниш 018/ 500-661
www.prisma.masfak.ni.ac.yu; e-mail: prisma@masfak.ni.ac.yu

Они се буде са Србијом

Јована и Срђан

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС, СВАКОГ ДАНА У 06:05

Ваше право да знате све

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

"Одбрана" наставља традицију "Ратника", чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар "ОДБРАНА"
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник, Душан Глишић (интернет),
Снежана Ђокић (свет), Бранко Копуновић (друштво),
Душан Мариновић (деск),
Драгана Марковић (прилози),
мр Зоран Миладиновић, потпуковник (дописник из Ниша),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, капетан I класе (одбрана),
Сања Савић, Мира Шведић (техника)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влчић,
Милисав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијаљковски, Предраг Милићевић,
Миљан Милкић, Крсман Милошевић,
др Милан Милошевић, др Александар Мутавић,
Благоје Ничић, Никола Остојић, Никола Оташ,
Будимир М. Попадић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Бранко Сиљевски (технички уредник), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Попадић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
011/ 3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 2682-937; 23-810; 3201-576; 23-576
Дописништво Ниш 018 /509-481, 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 011/ 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beatel.yu

redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ "Одбрана"

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.

За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа "ПОЛИТИКА" АД, Београд, Македонска 29

ЦИП – Каталогизација у публикацији

Народне библиотеке Србије

ОДБРАНА

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

"Одбрана" је члан
Европског удружења војних новинара

Снимио Звонко ПЕРГЕ

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Др Мирослав Хаџић, професор Факултета политичких наука
и председник Центра за цивилно-војне односе

КАКО ИЗ КРУГА ПРОШЛОСТИ

8

Per aspera

БОГИЊА МУДРОСТИ

13

ДОСИЈЕ

Експлозија у војном складишту "Парафинске утрине"

ВЕЛИКИ ПРАСАК

14

ОДБРАНА

Са инжењерцима у селу Осеченица

ГОДИНАМА САЊАН ПУТ

24

Контрола наоружања

ОТВАРАЊЕ НЕБА - ПЕТИ ПУТ

26

Завршна вежба Међународног курса

за војне посматраче

ПРИПРЕМА ЗА МИСИЈЕ

27

Др Катарина фон Кноп,

професор у Центру Џори К. Маршал

ГРАНИЦЕ ТЕРОРИЗМА

28

Британски модел образовања

У СВЕТСКОМ ВРХУ

30

ПРИЛОГ

Жене у војсци

ЈЕДИНСТВО СУПРОТНОСТИ

33

БЕЗБЕДНОСТ

Оварадњом у безбедности као концептом достизања, очувања и унапређења безбедности, остварене су планетарне партнерске релације. Међутим, мора се имати у виду да држава остаје основни оквир безбедносних процена. Отуда старе противречности, сукобљени интереси и неповерење, уз нове ризике и претње, посебно тероризма и неконтролисаног промета оружја за масовно уништење, намећу државама потребу сталних улагања у наоружање и јачање властите безбедности.

Упозорова податак да је ове године за наоружање у свету издвојено 1,06 билиона долара, а та цифра премашује стари рекорд из 1988. од 1,03 билиона. Од последње године хладног рата светски војни буџет је опадао, да би од 1999. поново почео да расте. Ови подаци истраживања међународне добротворне организације Оксфам још једном су скренули пажњу јавности на опасности од кризних жаришта, гомилања наоружања и нових заштравања.

Најобимнији и најдограђенији безбедносни интегративни процеси одликују функционисање, трансформацију и даље ширење Северноатлантског пакта. Пред самит у Риги, 28. и 29. новембра, одржано је више припремних скупова који су најавили планове Алијансе, али и очекивања појединих земаља које желе под тај безбедносни кишобран. Оно што је извесно, самит ће се изнова одредити према основним процесима у самој организацији, али и према ситуацијама у кризним подручјима у свету.

Што се тиче даљег ширења НАТОа, формална подршка за примање у чланство Хрватске, Албаније, Македоније, а у догледно време и Грузије, већ постоји. Спољнополитички одбор америчког Сената у предлогу закона подржава пријем тих земаља, а у буџету за 2007. годину планира за њих и војну помоћ – за Хрватску три милиона, Албанију 3,2 милиона, Македонију 3,6 милиона и Грузију 10 милиона долара.

Од кризних подручја у свету, у којима се воде оружане борбе, најтеже је у Ираку и Авганистану, где се ситуација све више компликује. Иако ти ратови, посебно онај у Ираку, имају и у САД све више противника, Сенат је са убедљивом већином гласова одобрио додатних 70 милијарди долара за њихово вођење. У Ираку је сада ангажовано око 140.000 војника, али се процењује да ће америчка војска морати наредне године да повећа њихов број, због растућег насиља у тој земљи.

У Авганистану је мисија ISAF проширена на исток чиме се знатно повећавају присуство и улога НАТОа на читавој територији те земље. То значи повећање контингента те мисије са више од 20.000 војника из 37 земаља, колико их има сада, на приближно 32.000. Највећи број од 12.000 биће амерички војници, али је најављено и слање нових снага из других земаља, о чему ће бити постигнути конкретни договори.

Међутим, уочава се да договори не иду без супротстављених реакција јавног мњења у тим земљама. Тако у Пољској има доста отпора најави слања нових 1.000 војника у Авганистан, где је већ ангажовано њих сто. И Хрватска се суочила са непријатним истинама свог учешћа у мисији у Авганистану. Иако су према претходном мандату били стационарани у Кабулу, део хрватских војника је, у оквиру нових овлашћења мисије ISAF, пребачен на југ, у Кандахар, где су отпори талибана још веома јаки. У Авганистану је тренутно 146 хрватских војника, а предлог о повећању за још 150 наишао је на противљење јавности и појединих политичких странака.

И у српском парламенту следе одлуке о слању првих представника у мировне операције, у оквиру политичке опредељености према евроатлантским интеграцијама. До тада, међународна војна сарадња Србије јача, упркос ограничењима због неиспуњених обавеза према Хашком трибуналу.

Како у интервјуу у овом броју "Одбране" каже проф. др Мирослав Хаџић, "...за нас је глобализација (за)датост, нешто што не можемо својом вољом укинути или избећи. Упростијено речено, Србија и њене елите могу да бирају само између две могућности: хоће ли да се у тај процес укључе вољно, умно и плански не би ли из глобализације себи прибавили неке користи, или ће, останком изван ње, себе осудити на пасивно и немоћно сношење неизбежних последица". ■

Раденко МУТАВЦИЋ

ДРУШТВО

Одјеци Првог националног конгреса о деци и наталитету у Србији

УСТАНАК ЗА ОПСТАНАК

53

Професор Снежана Станчетић, атлетска репрезентативка Србије

ПРИНЦЕЗА КРАЉИЦЕ СПОРТОВА

56

Јубилеј Клинике за пластичну хирургију и опекотине ВМА

ХИРУРЗИ ПОСЕБНЕ ВРСТЕ

58

Док теку дани "Великог брата"

У КУЋИ БЕСМИСЛА

61

СВЕТ

Албански верски екстремизам на Космету

УВЕРТИРА ЗА ЦИХАД НА БАЛКАНУ

62

ТЕХНИКА

Савремене подморнице

ЧУДО ОД ТЕХНИКЕ

66

Синергија 06

НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА ДЛАНУ

70

ФЕЉТОН

Самоубилачки тероризам (2)

СЛАВЉЕЊЕ КУЛТА ЖРТВОВАЊА

74

СПОРТ

Спортски сусрет на Војној академији

ЗАЈЕДНО КРОЗ ЦИЉ

79

УКРАТКО

ГЕНЕРАЛ ПОНОШ НА САСТАНКУ АМЕРИЧКО-ЈАДРАНСКЕ ПОВЕЉЕ

Заступник начелника Генералштаба Војске Србије генерал-мајор Здравко Понош учествовао је 23. октобра на петом састанку Америчко-јадранске повеље, на Плитвицима у Хрватској. Реч је о мултилатералном састанку Хрватске, Албаније и Македоније са представницима САД. Учесници састанка су начелници генералштаба и други највиши војни представници Хрватске, Македоније, Албаније, БиХ, Црне Горе, Србије и Европске команде САД.

Америчко-јадранска повеља основана је 2003. године ради јачања међусобне сарадње Македоније, Албаније и Хрватске али и сарадње са НАТОом, током припрема за прикључење тих земаља Северноатлантској алијанси. Приоритети Америчко-јадранске повеље су борба против тероризма и пролиферације оружја за масовно уништење, решавање регионалних криза и учешће у мировним операцијама НАТОа. Иако није чланица Америчко-јадранске повеље, делегације Србије, тј. Војске Србије, некада Војске СЦГ, редовно учествују на њеним састанцима. ■

ДЕЛЕГАЦИЈА МИНИСТАРСТВА ОДБРАНЕ У БРИСЕЛУ

Делегација Министарства одбране, са помоћником министра за политику одбране Снежаном Самарцић-Марковић на челу, боравила је 18. и 19. октобра у Бриселу, на позив званичника НАТОа.

Посета је имала за циљ даље унапређење односа наше земље и НАТОа, те наставак институционалне комуникације која се одвија преко редовних састанака Групе Србија-Нато за реформу одбране (Defense Reform Group – DRG). Помоћник министра Самарцић-Марковић представила је пред Политичко-војним управним комитетом НАТОа резултате процеса реформи нашег система одбране. Теме разговора у Бриселу биле су припреме за будуће чланство Србије у Програму Партнерство за мир, Нацрт стратегијског прегледа одбране и анализа досадашњег рада DRG.

Самарцић-Марковић разговарала је са помоћником генералног секретара НАТОа Џоном Колстоном и сусрела се са бројним представницима националних мисија чланица НАТОа и Партнерства за мир у Бриселу. ■

МИНИСТАР ОДБРАНЕ И АМБАСАДОР САД У ЦЕНТРУ ЗА МИРОВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

У Центру се одржава Регионални курс за војне посматраче VALMOS-2, на коме учествују представници Албаније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Србије и нордијских земаља, чиме је преузета улога официра за мировне операције

СПРЕМНИ
ЗА МИРО
ОПЕРАЦИЈЕ

Министар одбране Зоран Станковић и амбасадор САД у Београду Мајкл Полт посетили су 16. октобра Центар за мировне операције поводом три године од његовог оснивања – Стратегија одбране Републике Србије, међу најважније, сврстала је мировне мисије Војске. У овом тренутку Војска Србије има 15 својих припадника у различитим мисијама: по шест у Либерiji и Конгу и три у Обали Слоноваче. Влада РС упутила је на хитно усвајање предлог одлуке о учешћу три наша официра у оквиру белгијског контингента и једног припадника санитетске службе у оквиру норвешког контингента у мировној операцији ISAF у Авганистану. Истовремено је Влада задужила Министарство одбране да припреми Нацрт одлуке за ангажовање припадника ВС у оквиру мировне мисије у Либану – рекао је министар Станковић и нагласио да упућивањем официра у састав међународних снага Србија жели да потврди своју спремност да на активни начин учествује у успостављању и одржању мира у свету.

САРАДЊА ОРУЖАНИХ СНАГА САД И СРБИЈЕ

ДОДАТНО УБРЗАЊЕ

Командант Националне гарде Сједињених Америчких Држава генерал-потпуковник Стивен Блам боравио је 13. октобра у Београду, где је разговарао са министром одбране Србије Зораном Станковићем и заступником начелника Генералштаба Војске Србије генерал-мајором Здравком Поношем

Како је на конференцији за новинаре нагласио генерал-мајор Здравко Понош, посета генерала Блама десила се у време када се обележава 125 година билатералних дипломатских односа Србије и САД.

– Значај посете генерала Блама није у њеној техничкој природи, јер је већи број техничких питања везаних за билатералну сарадњу и Програм државног партнерства између Репуб-

СНИМАО Д. БАЊИЦА

М
ВНЕ
МЈЕ

УКРАТКО

ПЕТИ КОНГРЕС О ЕВРОПСКОЈ ОДБРАНИ

Државни секретар Министарства одбране Звонко Обрадовић учествовао је на конгресу Европска одбрана – Ефикасност успостављања и јачања веза, који је одржан 23. и 24. октобра у Берлину, Немачка.

Обрадовић је одржао предавање у оквиру панела “Нове структуре и мисије војске – пред изазовима сутрашњице”.

Пети по реду конгрес о будућности европске одбране организовао је немачки часопис Бежерден Шпигел у сарадњи са Поткомитетом за безбедност и одбрану и групом Кенгур Европског парламента, а уз подршку Европске комисије.

БОЉИ УСЛОВИ ЗА РАД ЦЕНТРА ЗА МИРОВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

У Центру за мировне операције Војске Србије, 27. октобра потписан је уговор о извођењу радова на адаптацији објекта *Мали интернат* у кругу Касарне *Бањица 2* у Београду. Донатор пројекта вредног око 35.000 евра је Министарство одбране Норвешке. Дирекција за грађевинско-урбанистички консалтинг Министарства одбране појављује се као надзорни орган, док ће радове извести Војно грађевинска установа *Београд*.

У име донатора уговор је потписао норвешки изасланик одбране потпуковник Терје Ховерстад, који је том приликом нагласио да је за нордијске нације веома важно да се повећа капацитет балканских народа за учествовање у мировним операцијама УН, а ова донација ће томе допринети.

Потписивању уговора присуствовао је и изасланик одбране Холандије пуковник Јан ван ден Елсен, чије ће Министарство одбране уложити 35.000 евра у опремање интернатских соба. Холандија је прошле године уложила 80.000 евра у Центар за мировне операције и његово опремање.

Захваљујући донацијама од приближно 70.000 евра, заокружиће се процес стварања бољих услова смештаја за полазнике курсева у Центру, чиме ће се у Београду створити услови на нивоу бољих европских центара за припрему учесника у мировним операцијама. (С.Ђ.)

ИЗЛОЖБА “ТИТО–СТАЉИН”

Архив Србије и Црне Горе, Музеј историје Југославије, Федерална архивска агенција Руске Федерације и Државни архив Руске Федерације организатори су изложбе “Тито–Стаљин” која је отворена 24. октобра у згради Архива Србије и Црне Горе (бивши Архив Југославије).

Изложба, претходно отворена у Москви 23. јуна ове године, садржи пет хронолошких и тематских целина: *Броз и Стаљин до Другог светског рата; Године борбе 1941–1945; Савезници у социјалистичком лагеру 1945–1948; Стаљин и Тито: сукоб интереса 1948–1953.* и *Нормализација односа 1953–1956.*

Изложена су 224 архивска документа и музејска експоната. Поставку прати каталог који, поред уводних напомена, садржи научни осврт о односу два лидера. На скупу је говорио и представник Института за стратегијска истраживања Министарства одбране др Милан Терзић.

ПОСЕТА ЕКСПЕРАТА ИЗ ХРВАТСКЕ

Експертска радна група Министарства одбране Хрватске борила је 25. и 26. октобра у посети Министарству одбране и Генералштабу Војске Србије. Том приликом сусрела се са представницима Сектора за људске ресурсе, Управе за међународну војну сарадњу, Управе за стратегијско планирање, као и са припадницима Г-1, Г-3, Г-5 и Центра за мировне операције.

Циљ посете су консултације у области реформе одбране и размене искустава из Програма Партнерство за мир. (М. М.)

Амерички амбасадор Мајкл Полт истакао је после разговора са полазницима курса да је остао задивљен њиховом сарадњом на пољу супротстављања глобалним безбедносним претњама, али и самим Центром, његовим начином рада, опремљеношћу и јасном визијом о учествовању у борби против глобалних безбедносних претњи коју Срби имају пред собом.

– Безбедносни односи САД и Србије брзо напредују. Потписани су Споразум SOFA, Програм државног партнерства, повећава се број српских официра који се обучавају у САД, и обрнуто, а ускоро се отвара и Канцеларија НАТОа за везу у Београду. Када ме питају за моју представу о овом региону за неколико година, ја кажем да ће Србија ући у Партнерство за мир и, уколико тако одлучи, биће на добром путу и за НАТО, док ће њена војска бити модернизована и спремна за нове безбедносне изазове – рекао је између осталог господин Полт. ■

С. ЂОКИЋ

лике Србије и државе Охајо договорен приликом посете генерала Грегорија Вејта, команданта Националне гарде Охаја. Долозак генерала Блама у Србију има војну и политичку димензију. На војном плану она представља додатно убрзање, зато што је између посета генерала Вејта и Блама, председник Џорџ Буш одобрио програм ИМЕТ, Међународни програм војног образовања и обуке за Србију – рекао је генерал Понош, нагласивши да се, после педесет година, Србија сврстава међу земље које имају најразвијеније војне односе са Сједињеним Америчким Државама.

У свом обраћању новинарима, генерал-потпуковник Стивен Блам на мешавини српског и енглеског језика рекао је да се ових дана отвара нова страница у развоју програма сарадње између држава Охајо и Србије.

– Наш однос је само модел за добру сарадњу између Охаја и Србије, у шта ћете се, надам се, већ за неколико недеља моћи уверити. Мислимо да Србија има виталну улогу у региону и да ће бити суштински значајна као снага која се стара о безбедности свог народа и безбедности народа у ширем региону, те због тога у њој видимо међународног партнера – закључио је генерал Блам.

Током боравка у нашој земљи командант Националне гарде САД посетио је и Војномедицинску академију, Специјалну бригаду Војске Србије у Панчеву и одржао предавање на Војној академији. ■

С. САВИЋ

ДР МИРОСЛАВ ХАЦИЋ,
ПРОФЕСОР ФАКУЛТЕТА
ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
И ПРЕДСЕДНИК ЦЕНТРА ЗА
ЦИВИЛНО-ВОЈНЕ ОДНОСЕ

КАКО ИЗ КРУГА ПРОШЛОСТИ

Неопходно је постизање већинске сагласности између грађана и њихове елите у прихватању основних интереса и вредности на којима ће почивати Србија као политичка, али и социјална заједница. Пошто до сада та сагласност није постигнута, српско друштво је по разним основама још дубоко подељено. Стога је наш приватни и јавни живот препокривен политиком и идеологијом, односно подређен интересима партија и њихових вођа. Међутим, за своје проблеме, пређашње и садашње, не можемо оптуживати друге, већ се једном морамо упитати да ли су српске политичке елите у пресудним тренуцима током последњих петнаест година грешиле и, ако јесу, у чему, како и зашто. Тек када нађемо ваљане одговоре на та питања моћи ћемо да изађемо из круга прошлости. Све то захтева и да се коначно суочимо са лошим последицама деловања свих оних који су, са јавном и гласачком подршком или без ње, до сада водили Србију.

Научна, публицистичка и истраживачка делатност проф. др Мирослава Хацића већ више година усмерена је на односе између друштва и војске. С тим циљем он је 1997. године подстакао оснивање Центра за цивилно-војне односе – удружења грађана заинтересованих за истраживање односа између војске и друштва са становишта модерног теоријског мишљења. Својим активностима Центар жели да подстакне и подржи јавно и одговорно учешће цивилног друштва у повећању безбедности грађана и државе на принципима демократског друштва, али и безбедносну сарадњу са суседима и укључење Србије у евроатлантску заједницу.

Средишња тачка стручних и јавних активности Центра смештена је у безбедносно поље Србије. Сходно томе, Центар покушава да измери последице промена у регионалном, евроатлантском и глобалном окружењу и њихов утицај на безбедност Србије. Управо стога је и организовао бројне семинаре посвећене разумевању текућих безбедносних процеса. Центар је израдио и бројне предлоге закона за демократско уређење сфере безбедности у Србији. Уједно је систематски истраживао ставове јавности Србије према реформи Војске и учествовао у образовању нове генерације стручњака за безбедност. Заједнички именитељ свих тих активности чини залагање за наставак реформе сектора безбедности и стављање државних и приватних апарата силе под демократску цивилну контролу.

Професоре, прво питање нека буде управо из области у којој сте запажени и којој дајете значајне импулсе – реформе сектора безбедности?

– Након октобра 2000. године започете су промене у појединим деловима сектора безбедности. Нажалост, носиоци власти још нису формулисали, политички и теоријски, заокружен концепт те реформе. Видљив је стога мањак јединственог приступа. Сведоци смо покушаја да се реформишу, односно реорганизују неки од делова оружаних снага – пре свега Војска, полиција и тајне службе – али сваки за себе. Недостају, међутим, јасан заједнички концепт и државни план, али и координација. Све то због чињенице да носиоци власти из различитих разлога нису на време формулисали и у парламенту верификовали циљеве и задатке намераване реформе. У прилог томе говори и податак да је, на пример, за последњих шест година промењено пет министара одбране, који све да су хтели и знали шта треба да ураде, за то нису имали довољно времена. Захваљујући томе, озбиљније промене у Војсци започете су тек након стварања државне заједнице, када је јавности предочена потреба

радикалне реформе Војске и демократске цивилне контроле над њом. У складу са тим је, додуше постепено и споро, мењан и персонални састав војног врха, те ми се чини да се тек сада на кључним местима у Министарства и Војсци налазе људи који су истински привржени реформи Војске и система одбране.

Реорганизација је ишла брже од стварања законских претпоставки за реформу?

– Да, реорганизација Војске, полиције и тајних служби ишла је брже. Али ипак није могла да прерасте у реформу, јер нова власт није за то створила потребне уставне, законске и институционалне претпоставке. То је нужна последица чињенице да су челници изворног ДОС-а стигли на власт без стратегије за реформу сектора безбедности. Да буде теже, потоњи догађаји упозоравају да они чак нису били свесни чињенице да се у Србији не могу створити ни почетне претпоставке за успоставу демократског поретка без радикалне реформе овог сектора и наслеђених апарата силе.

Зашто владајуће елите нису посветиле довољно пажње том важном питању?

– Бројни су разлози за то. Подсећам, да је нова власт 6. октобра морала, упрошћено речено, Србију прво да нахрани и угреје. Истини за вољу, то њене челнике није омело у хтењу да затечене апарате државне силе што пре ставе под своју – личну и/или партијску – контролу. Изостанак радикалног раскида са наслеђем старог режима и дуги останак на власти генерала, војних и полицијских, које је бирао и поставио Милошевић, били су главна препрека за реформу. Не чуди онда што су, како је то показала серија војно-полицијских инцидената, закључена убиством премијера Ђинђића, главне претње по безбедност грађана и друштва пристизале из појединих делова сектора безбедности. Додамо ли томе тешку економску и социјалну ситуацију, постаје јасније зашто је, по мом мишљењу, безбедност грађана Србије била, а у доброј мери је и сада, угрожена онајпре изнутра. Све то је нужна последица одсуства државног плана за реформу сектора безбедности. Да би он био могућ и делотворан, Србија упоредо треба да се неопозиво устроји на начелима модерног демократског друштва.

Које су, по Вашем мишљењу, главне препреке за бржу и успешну реформу сектора безбедности?

– Неспорно је да су Војска, полиција и службе безбедности под контролом демократски изабраних цивилних власти. Нема довољно доказа, додуше, да је та контрола сасвим у складу са начелима демократске цивилне контроле над сектором безбедности. То посебно важи за оружане снаге. Чини се да још постоји једна сива, да не кажем и црна, зона која је изван делатне контроле цивилних власти. А из те зоне извиру главни отпори променама. Не треба занемарити ни личне разлоге за отпор оних који раде у тим апарата

ПЕРСОНАЛНИ УЧИНАК

Указао бих на још један проблем, а то је да успех реформи за сада зависи од персоналног састава, од тога који су се људи нашли на којим местима. При овим околностима, када нема стратегијских докумената, када нема закона, када то није постала системска ствар и није уређена на стратешко-политичком нивоу, онда темпо реформи зависи од политичке воље носилаца власти и од тога ко је на челу кључних институција у Министарству одбране и Војсци.

Можемо претпоставити да би евентуална промена политичке слике Србије могла одмах изазвати промене у МО и ВС, те да би могла да успори реформу или је окрене у сасвим другом смеру. То је тај кључни проблем, због чега је важно да се израдом докумената од стратешке важности, уз израду нових закона, створе претпоставке за сталност, да реформа више не буде ствар дневног политичког погађања, него ствар стратешког политичког опредељења државе у којој постоји јасан рачун зашто, која је корист, колико то кошта и чему води.

Недоумица да ли смо до сада у реорганизацији или реформи постоји, а мени се чини да оно што је до сада урађено припада реорганизацијама којима се стварају почетне и довољне претпоставке за реформу.

Реформа подразумева промену и система вредности унутар Министарства одбране и Војске Србије, односно да ти припадници прихвате основне вредности друштва, да војници и грађани деле исте вредности и да са тог становишта заједно размишљамо каква нам и колика војска треба.

Промена, наиме, уз остало, подразумева и смањење броја запослених, као што води укидању стечених привилегија или дискреционих права. Тешко је стога очекивати да ће неко тога лако и вољно да се одрекне.

Много је важније то што јавност, а можда чак и власт, не знају поуздано ко се све налази у тој црној зони. Потом, да ли и како, а не мање важно и због чега, они опструирају започету реформу, те да ли су и колико у интересној, односно политичкој и идеолошкој, спрези са другим антиреформским снагама у друштву. Основано је утолико претпоставити да ова "коалиција" може, при евентуалном наглом заоштравању друштвене кризе, постати главна претња за тек настајућу демократију. Сходно томе, и за безбедност грађана и њихове заједнице.

Говорите о опасностима из ширег друштвеног окружења?

– Као што рекох, унутар Србије још није постигнута сагласност у одређивању базичних – националних и друштвених – интереса и вредности које треба да штити ова држава. Висока идеолошка и политичка подељеност погодује јачању противника демократије и модернизације Србије. Међи њима су сви они који се противе јасном извођењу ратних рачуна, који су против суочавања Србије са стварношћу. Ту су сви они који тврде да нас неко тера у евроатлантске интеграције, а не жели да зна да је то у нашем најбољем интересу и да је то потреба грађана ове земље.

Не чуди стога што они имају своје истомишљенике у свим апаратима силе. Не заборавимо да су припадници војске, полиције и тајних служби, као уосталом и читаво друштво, петнаест година живели и радили у ратном, односно шовинистичком и ксенофобичном окружењу, те да су нужно захваћени том врстом мишљења. У Србији се, нажалост, нација и њени интереси увек посматрају кроз идеолошке наочаре. Одатле још има простора за манипулацију националним осећањима, али и за њихову злоупотребу. Последњим ратовима та идеологија је ојачана, али треба знати да се иза ње скрива интересна спрега елита које су током ратова извршиле прераспodelу моћи и богатства у своју корист. Отпори демократије, односно реформи и извођењу јасних ратних рачуна, дакле, немају идеолошко, већ интересно порекло. Они који имају шта да бране – ратом стечену моћ и имовину – увек ће се заклањати иза неке идеологије.

Да ли је и колико, по Вашем мишљењу, ово негативно наслеђе превазиђено у Војсци, и да ли су и колико ојачали и надјачали нови реформски процеси?

– Сudeћи по иступима челника Министарства одбране и Војске, те на основу усвојених докумената, може се закључити да постоји, или се бар јавно манифестује, воља за реформом. Серија организацијско-формацијских промена говори да се то ради плански, а *Стратегијски преглед одбране* би требало да представља државни план за реформу, у коме је тачно наведено ко, шта, како и када ради. Недостају, по мом мишљењу, прорачун цене те реформе, те попис реалних извора из којих ће она бити финансирана. Кад Влада и Народна скупштина Србије усвоје *Стратегијски преглед одбране* моћи ћемо коначно да кажемо да имамо државни план за реформу Војске.

Да ли се тиме исцрпљују садржаји и захвати намераване реформе Војске?

– Реформа Војске, као усталом и друштва, у крајњој инстанци требало би да резултира успоставом новог система вредности и морала. Другим речима, тек када већина грађана Србије, а то значи и припадника Војске (полиције, тајних служби и тако редом) усвоји принципе и вредности модерног демократског друштва као своје, моћи ћемо да кажемо да је реформа прешла критичну тачку. Да би они то вољно учинили, што пре треба да осете економске, социјалне, политичке и културне добробити од започетих промена. У тој се тачки, међутим, суочавамо са новим проблемом. Нове су власти побудиле грађанима наду, али су им подстакле и нереална очекивања. Томе погодује, уз све остало, и избегавање да се јавно изведе ратни рачун Србије. Наиме, грађанима ове земље, а тиме и припадницима Војске, још нико није ваљано објаснио да ли је, како и зашто Србија учествовала у рату (ратовима) и растурању друге Југославије. Још више се ћути о ратној улози ЈНА и њених српских остатака. Надасве се ћути о националној, економској, социјалној и политичкој цени читавог тог подухвата. Пошто је та прича увек била идеолошки интерпретирана, а у складу са интересима владајућих елита, одложен је сусрет грађана ове земље са послератном стварношћу. Томе су допринеле и нове власти које су пропустиле да 6. октобра јасно саопште грађанима у каквом се стању налази Србија. А чињенице говоре да је Србија, хтели ми то да признамо или не, крајем 20. века доживела историјски пораз. Треба ли јачи доказ од чињенице да после двеста година своје модерне историје Србија данас решава исте оне задатке које је почела да решава 1804. године. То јесте историјски пораз. Нема сврхе никога посебно оптуживати за то, али ми се једноставно морамо суочити са том чињеницом и покушати да сазнамо како је и зашто то било могуће.

Колико су криви други, а колико ми сами?

– Имам утисак да је на јавној сцени још снажно изражено поимање модерне историје Србије у кључу теорије завере. Њом се наивно настоји да се са себе скине икаква одговорност за последице свог нечињења, односно погрешног чињења. Не чуди стога што политичке елите, да би избегле разговор и о својој одговорности, масовно нуде и потхрањују илузију да ми са суновратом Србије немамо ништа, да су то све други умесили и приредили, а да Србија сада само сноси последице нечије зловоље и тајних сценарија.

Разумљиво је зато да многи не могу да прихвате чињеницу да је војска из које је сад настала Војска Србије доживела четири ратна пораза. Да би нова војска била приведена стварним безбедносним потребама и могућностима српског друштва неопходно је да буду урађене бар две врсте анализа. Војноструктурном анализом требало би открити све разлоге за професионални крах ЈНА и њених, источ-

ПРИВАТНИ СЕКТОР БЕЗБЕДНОСТИ

Измиче пажњи и политичара и медија да у Србији расте такозвани приватни сектор безбедности. Постоје незванични подаци да је око 45.000 људи под оружјем и ангажовано је у разним агенцијама, компанијама, за физичко и разна обезбеђења. Али нема закона, не зна се ко издаје лиценце, ко надзира и ко контролише... Признаћете да је реч о снажној групацији, аморфној, додуше, где није лако препознати ко је ко и одакле је стигао и са којим намерама је у том пољу.

них и западних, српских остатака у облику Војске СРЈ, односно Војске Републике Српске и Републике Српске Крајине. Потом би требало урадити политиколошко-социолошку анализу узрока и суштине ратног краха друге Југославије и улоге ЈНА у том краху. Треба при том имати у виду да су ЈНА чинили конкретни људи са именом и презименом, а неједнаком војном и политичком моћи, те да сви њени припадници не сносе исту одговорност за растурање Југославије.

Треба ли у том поступку поштовати теорију дистанце?

– Нисам историчар, али је, колико знам, све већи број историчара склон скраћивању те дистанце. Не видим ниједан ваљан разлог због кога би требало да чекамо 30 или 50 година да би смо сазнали шта нам се и зашто десило. На страну то што нема гаранција да ће будући извори бити довољно поуздани. О нечијем се деловању довољно може сазнати на основу анализе последица које је произвео.

Имајући све то у виду, како се последњих година мењала слика Војске у јавности?

– Током седам кругова истраживања, рађених од 2003. до 2005. године, забележена је тежња пада поверења у Војску и њене институције: Министарство одбране, министра, Генералштаб, начелника генералштаба и војне службе безбедности. На имџи војске у јавности Србије највише су утицали ситуациони разлози, на пример, разни инциденти, самоубиства и погибије војника, али и финансијске и корупционашке афере.

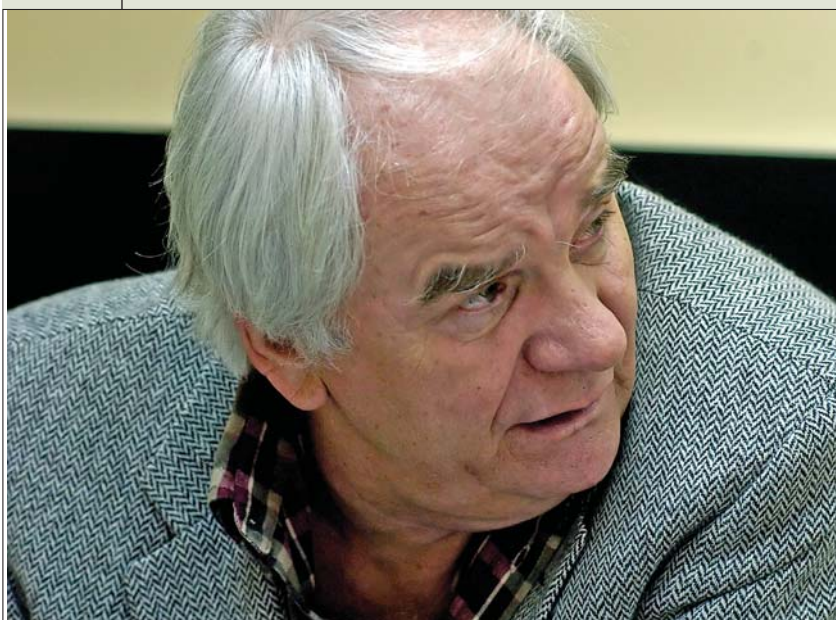
Већина питаних је препознала да су услови живота војника лоши и да стандард официра није добар. Исто тако, они уочавају да је Војска слабо наоружања и опремљена, те да је наоружање застарело, али упркос томе већина њих верује да је спремна да изврши своје задатке. На ставове испитаника сигурно су утицала све чешћа јавна упозорења да је материјални положај Војске тежак, те да га она сама не може поправити.

Центар за цивилно-војне односе је досад урадио више предлога и нацрта важних докумената за реформу сектора безбедности?

– Стручњаци Центра су до сада, самостално или у сарадњи са државним органима, учествовали и изради више закона, односно предлога и модела закона. Урађен је, између осталог, и *Нацрт закона о демократској цивилној контроли Војске*. Штета што је читав тај проблем и у Предлогу Устава Србије сведен само на контролу Војску, те ће и даље изван захвата остати полиција, тајне службе и сви они који имају овлашћења да носе оружје и употребљавају силу, а поготову да примењују посебне мере којима се задире у људска права грађана Србије. Нисам сигуран да довољно грађана зна да их сада, на пример, могу тајно надзирати и царина и пореска полиција. Стога све то треба уредити посебним законом, а нацрт који је урадио Центар може послужити као добра полазна основа.

Који су циљеви Центра?

– Све су наше активности мотивисане хтењем да расправу о односу друштва и Војске, односно о појединачној и националној безбедности учинимо јавном. Покушавамо да припомогнемо уклањању табуа и забрана које спречавају јавни, критички и рационалан говор о безбедности. Уверени смо, наиме, да сви грађани, укључујући и оне у униформи, имају право да учествују у дебати о безбедносним потребама Србије, те ефикасним и рационалним начи-

нима за њихово задовољавање. То пре свега значи да грађани, односно јавност имају право да знају ко, како и за шта троши новац који је од њих прикупљен порезима. Јер безбедност и одбрана земље представљају јавни интерес и опште добро, над којим официри и политичари немају, или не би требало да имају монопол.

Центар се свих ових година обликује као истраживачка јединица, као неко ко хоће, поштујући узусе науке, да припомогне бољем разумевању сложених односа између друштва и његових оружаних снага, те проблема достизања одрживе – националне, регионалне и глобалне – безбедности.

Београдска школа за студије безбедности, која је ове године отворена у Центру, представља круну наших досадашњих напора. Тиме је, надам се, учињен пресудан корак ка обликовању Центра као самосталне истраживачке установе, компетентне и квалификоване да заједно са осталима учествује у креирању безбедности овога друштва.

Учешће Центра је потребно тим пре што је видљиво да државном и недржавном сектору у Србији недостају људи који имају озбиљна и систематска знања о безбедности. То се не види увек добро, јер по медијима дефилира галерија самозваних и свезнајућих војно-политичких и осталих аналитичара. Не чуди стога да, када за некога данас кажете да је експерт, то је као да сте га опсовали.

На Факултету политичких наука Ви сте ванредни професор на предмету Глобална и национална безбедност. Оцените како Србија сада стоји када је у питању релација између та два безбедносна аспекта?

– И у академском кругу, а камоли у широј јавности, недостаје сазнање о њиховој вези и међузависности, која је диктирана процесима глобализације. Тим више што се у јавности Србије неретко глобализација тумачи као продукт нечије (западне и капиталистичке) завере. Међутим, претпоставке за глобализацију настале су у оквиру модерних евроатлантских друштава која су ушла у информатичку револуцију. Потом се глобализација, након пропасти социјализма и самоукидања Варшавског уговора, тотализовала и захватила читав свет. За нас је глобализација (за)датост, нешто што не можемо својом вољом укинути или избећи. Упростићено речено, Србија и њене

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ

Ми морамо прво да дефинишемо наше националне интересе и основне вредности и да у томе постигнемо већинску сагласност. На пример, видљиво је да немамо такву сагласност о питању да ли Србија треба да иде у евроатлантске интеграције? Имате изјаве да би грађани хтели у Партнерство за мир, али не и у НАТО, а не признајемо да је Партнерство за мир улазница у НАТО. Овде се продуктује илузија да се може ући у Европску унију, а губи се из вида чињеница да сада улазница у ЕУ иде преко НАТОа. Морамо се, дакле, суочити са стварношћу, добро је проучити и онда постићи сагласност о стратешким опредељењима.

БЕЗБЕДНОСНА МЕЏУЗАВИСНОСТ

Данас нико изоловано не може достићи своју безбедност. Држава и нација јесу оквир безбедности, али довољну националну безбедност не можете достићи изван регионалног контекста. У региону се сусрећу глобална и национална безбедност, ту се најбоље види међузависност у безбедности. Зато, да би Србија постигла одрживу националну безбедност она своју безбедност мора да пројектује у регионалним оквирима и да преко тога има у виду глобалне процесе.

Светска заједница је у процесу превирања и сви који тврде да је настао нови светски поредак, да је униполаран, греше. То су још увек само тенденције. Не постоје, дакле, само САД и њена политичка воља, већ и друга стварност мултиполарног света, у коме је моћ распоређена, додуше неравномерно, али на више места и нико сам неће моћи да одлучује.

елите могу да бирају само између две могућности: хоће ли да се у тај процес укључе вољно, умно и плански не би ли из глобализације себи прибавили неке користи, или ће, останком изван ње, себе осудити на пасивно и немоћно сношење неизбежних последице глобализације.

Запажена је и Ваша научна и публицистичка активност. Која нит се провлачи кроз тај рад?

– У Војсци сам провео 33 године. Отишао сам тамо као млад дечко 1961. године, а изашао у јануару 1994. године. У тадашњој ЈНА био сам такође наставник, што ме ослободило од дневних војничких послова. У то сам време изучавао феномене тадашњег социјализма и друштва. Крах социјализма, те темељна кризе друге Југославије, која је завршила унутрашњим ратом, суочили су ме са низом питања на које нисам имао ваљане одговоре. Имао сам потребу да прво себи покушам да објасним како је било могуће да једна таква војска доживи слом, те да се укључи у растурање сопствене државе и безобзиран рат против својих грађана.

Тим сам трагом стигао у поље војне социологије, које је данас проширено на истраживање односа друштва и Војске. У неким сам од својих текстова стога хтео да предочим да Војска није некаква апстрактна и монолитна организација, већ да је реч о сложеној друштвеној организацији коју чине конкретни људи и у којој постоји специфична социјална динамика, али и стална игра интереса и моћи.

Какве су Вам будуће преокупације?

– Чекају ме захтевне наставне обавезе. Факултет је ушао у процес реформе по Болоњској декларацији, па сам и ја морао да израдим нови наставни план и програме за студије безбедности. То и мени налаже да додатно учим и спремам се за другачије наставне изазове. Сигуран сам да ће се из процеса заједничког учења са студентима изродити и нове истраживачке теме. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

Заступник начелника Генералштаба Војске у 252. оклопној бригади

ЈЕЗГРО БУДУЋЕ ДРУГЕ БРИГАДЕ

Заступник начелника Генералштаба Војске Србије генерал-мајор Здравко Понош обишао је, са сарадницима, 18. октобра 252. оклопну бригаду у Краљеву. Генерал-мајор Љубиша Диковић, заменик начелника Управе за оперативне послове, предводио је старешине из управа Генералштаба које су контролисале обуку припадника бригаде, попуњу и морал састава, функционисање логистичке подршке, ред и дисциплину. Скупу је присуствовао и командант Оперативних снага генерал-мајор Драган Колунџија.

Командант 252. оклопне бригаде, уједно и командант гарнизона Краљево, пуковник Млађен Нишевић реферисао је о стању у тој јединици, о задацима које извршава и проблемима са којима се суочава. Том приликом, посебно је истакао да бригада после организацијских промена није на одговарајући начин попуњена кадром, што отежава свакодневни рад. Он је говорио и о недостатку средстава за основно и инвестиционо одржавање техничких капацитета оклопне бригаде, о лошој инфраструктури објеката у којима раде запослени, те о нарушеној материјалној бази за извођење обуке. Поред тога, нагласио је да од 258 старешина и цивилних лица на служби у бригади око 81 одсто нема решено стамбено питање.

Потом је генерал Понош обишао просторије за смештај војника у Касарни *Јован Курсула*, кабинет за обуку, магацин резервних делова, затим, акумулаторску станицу, борбену технику тенковског батаљона, парк техничких средстава и радионицу техничког ремонта. На вежбалишту *Карапанца*, надомак Краљева, на коме се налази и минијатурно стрелиште за гађање из оклопних возила, заступник начелника Генералштаба Војске Србије пратио је обуку старешина бригаде и септембарске генерације војника.

– Основни задатак Војске јесте промена структуре снага, што значи да јединице треба да организујемо примерено изазовима са којима ће се у будућности суочавати, али и финансијским могућностима земље. Нова структура снага подразумева формирање нових бригада. Краљево ће бити један од наших перспективних гарнизона, а 252. оклопна бригада језгро Друге бригаде Копнене војске – рекао је генерал-мајор Здравко Понош и додао да потом следе модернизација техничких и борбених капацитета, промене у систему обуке, професионализација јединица и ограничено учешће у међународним мировним мисијама. ■

В. ПОЧУЧ

Пиротехничари Војске Србије на Новом Београду УКЛОЊЕНА БОМБА ИЗ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Да експлозивне направе заостале од бомбардовања Натоа ни су једине са којима се можемо сусрести, уверили су се и радници на новобеоградском градилишту у блоку 19А. У понедељак, 16. октобра, око 13 часова грађевинци су багером ископали неексплодирану авионску бомбу која је ту лежала још од Другог светског рата.

Према речима директора градилишта Зорана Антића, радници обезбеђења су брзо евакуисали запослене и обавестили Министарство унутрашњих послова о бомби.

Одговоран и опасан посао уклањања бомбе поверен је искусној екипи пиротехничара В и ПВО са Аеродрома "Батајница" коју је предводио потпуковник Данко Стојановић. Трочлани тим Војске Србије је увече 19. октобра, под пратњом војне полиције, превезао експлозивну нараву на батајнички аеродром где ће бити безбедно уништена.

Бомба, тешка 500 килограма, налазила се на дубини од око седам метара и једна је од многих које су у периоду од 1941. до 1945. године бацане на српску престоницу. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио Г. СТАНКОВИЋ

Из активности Центра за размињање Србије РАДОВИ У ЈАМЕНИ И НА КОПАОНИКУ

Центар за размињање Републике Србије и невладина организација Норвешка народна помоћ (NPA) недавно су озваничили почетак радова на размињању минских поља код места Јамена у општини Шид. То је наставак пројекта *Расовита* којим је предвиђено чишћење површине од четири квадратна километра минских поља, а у протекле три године очишћена је половина.

У Центру за размињање кажу да би посао на тој локацији требало да се заврши до краја 2008. Радове финансира Министарство спољних послова Краљевине Норвешке.

Са организацијом NPA договорено је да се најпре размиња 142.000 квадратних метара (од тога 42.000 у пољу, остало у шуми). Претпоставља се да се на том подручју налази око 120 противпешадијских и противтенковских мина. До краја године предстоји да се очисти још 250.000 квадратних метара и пут Јамена–Строшинци на коме се планира отварање граничног прелаза.

На простору Копаоника такође се одвијају сличне активности у организацији Центра за размињање. Ту се завршава чишћење три локације од касетних бомби – "Крчмар 1", "Крчмар 2" и "Дубока 1". Тиме се отклањају опасности за људе и животну средину и стварају услови за безбедну изградњу жичара и скијашких стаза, а самим тим поспешиле се и развој туризма тог дела Србије.

Средства за размињање на тим локацијама обезбедили су владе Сједињених Америчких Држава и Републике Србије. ■

М. Ш.

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

БОГИЊА МУДРОСТИ

Нисам зато да
Српкиње,
најлепше жене на
планети,
претворимо у
борце. Паметније
су од нас. Нека
раде паметније
ствари.

У скопској касарни "Гоце Делчев", ваљда негде почетком 1982, почело се са адаптацијом војничких спаваоница. Све је било исто, ама и нешто другачије. Читаво једно крило великог павиљона било је спремно да прими сасвим необичне војнике. Жене!

Но, зашто би, уопште, женска чељад била чудо над чудима у касарни? Зар иначе на сваком кораку није било распеване равноправности "свих наших народа и народности". Па и жена, које су, по скромном мненију овога аутора, најлепши, најумнији, најубудљивији и најплеменитији део овога света. За онај не знамо. Мушкарци су се ионако поред сукње провукли у еволуцији, успевши некако да преживе матријархат.

Зато је касније, а и у овом добу, остала господарска, дакле патријархална подела послова. Рутаваји иду у лов, ратују против насртљивих племена, ору земљу и праве себи сличне. Жене чувају децу и чекају да се хазбенд врне из ловачке, ратне или швалерске авантуре. И такви стереотипи су остали до дана данашњег. На сваком кораку срећете по једног мушког шовинисту, који ће се бусати у прса, и о жени телалити као о потчињеном бићу. Макар у својој кући био мањи од главе шпенадле, папучић и безазлени кућни шоња, тај и такав ће међу ловцима говорити о женама оно што се од њега очекује, као што мисли да тамо приличи.

Е, сад, Балкан је и овде легендарно географско подручје. Поднебље у коме се још негују атавизми, или они извиру однекуд, сами од себе. Стално се ратовало, регруту су често одлазили да бране отаџбину. Најмање три пута у својој историји, Србија је била пуна удовица и црних марама. Не зна се шта је било горе: бела куга или црна погибија најбољих и најјачих.

Гевало се како радо иде Србин у војнике, али се понекад заборављало на други стих исте строфе: "два га туку а тројица вуку!" Увек је боља била шала од проклињања зле судбине и самосажалења. Ратови, победе и порази, голготе, глад и судње муке – све је то било дато војницима. Мушкарцима, јакако. Женама је сигурно било још горе: без заштите од упада туђих војски, без спаса од најцрњих абера, који су у ратовима неизбежни. Отуда се враћало само пола мушке Србије. Остало је требало родити и сачекати да се подигне од цупле до пушке.

Зато на Балкану, а и около њега, још влада војнички мит. А у њему нема много места, можда су сва одавно већ заузета. Скоро ниједно не припада жени војнику. Зидови, постаменти, тргови, улице и друга важна места дата су углавном бркатим коњаницима. Свака им част, сигурно им је ту и место, али шта је са женама које су сачувале Србију док су они били Одисеји?

И то би, наравно, могао да буде део истог мита о српском Сизифу, који своју тешку стену гура залудном врху. А њега нигде нема у густој магли. У модерном времену жене су (оправдано) покушале да освоје тај последњи мушки забран који се зове војска. И то није био

само феминистички хир, нити опробавање са мизогеним мушким светом. Напросто, жене нису покушале да покажу како су јаче од нас клипана. Ионако су јаче. Него само једно: да бар разумемо да нису слабије.

И тако су у ону скопску касарну, осамдесетих година прошлога века, стигле две женске чете. Има бар неколико ствари које су у том подухвату важне. Прва се тиче космичког савршенства, које се зове лице жене. Колико год мислили да знамо о чему је реч, свако за себе је велика тајна, таман као и остали чиниоци грације која се оденула у једноличну СМБ одору. Не постоји начин који би даме у униформи "једначио". Свака личи само на себе, ма шта обукла.

Али, изгледа да жене не могу дуго да опстану у једноличном колориту. Оне су бића која извиру из најразличитијих боја, и припадају њима. Војнички свет је суров управо по својој једнообразности и покушају да се ликови поравнају по праузору фаланге. Жене не воле да буду сличне једна другој. Ако се само сретну даме са истим хаљинама, то је већ скандал. Било је ситуација када су се такве мало и чупнуле за своје русе косе. Само зато што је свака од њих уникат, једна једина. Сензација која се никада више неће поновити.

Овај оглед о женама војницима, инспириран је добрим, или можда лошим решењима. У неким арапским државама, лепе, чак заносне жене су најодранији чувари лидера. Изгледају као богиње, опасне су као тигрице. Благо њиховим насилним мужевима.

У Израелу жене су војни обвезници. Има и врхунских специјалаца, које на улици изгледају као принцезе. Само да им приђете и оборите их с ногу.

Дакле, ако мислите да је војска само за мушкараче, сасвим сте у криву. Дobar војник не мора да изгледа као морж. Жена уме и може да ради тај посао савршено, па и да после службе изгледа као вила.

А ипак су наши експерименти са женама организованим у трупу, пропадали. Осамдесетих су биле само четири смене женских регрута. Спаваонице су поново реадптиране у мушке. Закључило се да су женска рамена ипак сувише деликатна за снажне трзаје кундака.

Да ли баш?

Аутор овога текста добро се сећа алпинистичке обуке на Покљуки ког Згорњег Горја, петнаестак километара од Бледа. Било је то у марту 1971. године. Таман смо ми војници завршили тежобно и опасно верање на "нашој" стени, кад су стигли неки викенд рекреативци из Крања. Они су почели успон на нешто питомијој каменчини. Две девојке су се као дивокосе попеле, а њихови партнери Словенци, ваљда под цвечком, поцркавали су надамак врха.

"Ајде, нисте жене!" – повикала је једна девојка, и помогла обојици да стигну до њих.

И коначно, нисам зато да Српкиње, најлепше жене на планети, претворимо у борце. Паметније су од нас. Нека раде паметније ствари.

Аутор је коментатор листа "Политика"

ЕКСПЛОЗИЈА
У ВОЈНОМ
СКЛАДИШТУ
"ПАРАЋИНСКЕ УТРИНЕ"

ВЕЛИКИ ПРАСАК

Због недостатка складишног простора након последњег рата и немаштине отежано је чување убојних средстава, онемогућени су и њихово редовно одржавање и смештај у типске објекте. Најодговорнији људи Министарства одбране, Генералштаба Војске Србије и војне логистике тврде да су о том озбиљном проблему обавештавали и најмеродавније државне органе. Догађај у Параћину је зато несумњива опомена и надлежнима који би требало да извуку јасне поуке и предузму потребне мере како се овакви акциденти не би више догађали. Времена за чекање није било ни јуче, а данас га поготово нема.

Снимак Р. ПОГОВИЋ

У зору 19. октобра одјекнуле су експлозије које су нарушиле мир поморавских градова Параћина, Ћуприје, Јагодине и околних села. Серија снажних детонација из правца складишта 201. позадинске базе на Карађорђевој брду код Параћина почела је тачно у 3.47 часова. Очевици говоре о седам јаким експлозијама, а она најјача, у шест часова ујутру, осетила се и у осамдесет километара удаљеном Нишу.

Мирис барута ширио се моравском долином. Параћин и Ћуприја су подрхтавали као да је земљотрес, а на небу су се указивале ужарене печурке високе стотинак метара. У поморавске градове уселили су се немир и неизвесност. Детонације су вратиле сећање на слике из 1999. године и период када их је НАТО засипао бомбама. Удари су својом силином из складишта избацили гомиле неексплодираних граната и друге муниције и расули их више километара унаоколо. Био је то разлог и за привремену обуставу саобраћаја на ауто-путу Београд–Ниш. Спорадичне експлозије одјекивале су током целог дана.

На место збивања дошли су министар одбране Зоран Станковић, заступник начелника Генералштаба Војске Србије генерал-мајор Здравко Понош и командант Копнених снага генерал-потпуковник Младен Ћирковић, а у касним поподневним сатима у Параћин је стигла и делегација Владе Србије са председником Војиславом Коштуницом на челу. Високи државни и војни званичници закључили су да, срећом, нема погинулих и теже повређених, али да има велике материјалне штете – порушених кровова и поломљених стакала. Влада Србије донела је одлуку да, из интервентне буџетске резерве, издвоји 50 милиона динара као помоћ параћинском крају, тако да је готово одмах почело санирање последица те страховите експлозије.

Али, пођимо редом.

■ ДРАМА НА КАРАЂОРЂЕВОМ БРДУ

Ништа није наговештавало да ће та ноћ по било чему бити посебна. Припадници чуварске службе у складишту убојних средстава “Параћинске утрине” обављали су, како се то каже, редовне задатке. Војници по уговору Дарко Видачак, Александар Милојевић и Бобан Петровић кретали су се уобичајеним правцима и бринули о безбедности складишта, а војници на одслужењу војног рока Раде Михајловић и Ненад Младеновић отишли на заслужени починак. Ноћ је била мирна. Превисше мирна, чинило се...

У глуво доба, један од чувара чуо је прасак налик пешадијској ватри, па је потрчао до кућице да о томе извести командира, старијег водника Душана Вељковића. Истовремено, он је приметио и дим из дела складишта где се налазила платформа са сандуцима пуним противавионских метака од 20 мм. У тренутку када је чувар извештавао командира, одјекнула је и прва експлозија.

Чувари су од места експлозије били удаљени само 70 метара. Нису знали шта се дешава и питали су се да ли су нападнути?

Почеле су стравичне детонације. Вељковић је донео одлуку да евакуише припаднике чуварске службе. Али водич службених паса Дарко Видачак није отишао. Ускочио је у одбрамбени ров, у коме је провео наредне сате или... читав живот! Изнад његове главе све је пламтело и прштало од експлозија које су почеле са фаталне “платформе два”, где се налазило 1.700.000 метака калибра 20 милиметара.

На суседној платформи биле су ускладиштене гранате калибра 100 мм и противтенковске мине, које су, такође, почеле да “лете у небо”. Детонације и ударни таласи узрок су експлозије и оближњег зиданог магацина, у коме се налазило 360 тона убојних средстава.

Серије експлозија нису престајале. Ударни талас избацио је Дарка Видачака из рова. Тада је схватио да му је једини спас у бекству са критичног места.

Око пола пет ујутро, мештани избегличког насеља “7. јули” чули су војнике како трче. Војници су људима рекли: “Ништа не можемо да учинимо... Бежите, тек ће да буде катастрофа”. Нема сумње, старији водник Вељковић и његови војници, заиста, нису могли ништа више да учине и права је срећа што су успели да сачувају своје животе. Старешине и војнике прихватиле су колеге из Параћина и наредног дана упућени су у Војну болницу у Нишу.

Тако је завршена драма људи који су обезбеђивали војно складиште, док је драма Параћинаца, Ћупријана и Јагодинаца продужена до самог мрака. Истина, експлозије су с временом слабиле, да би, пред ноћ, потпуно престале. Без обзира на то, даљи ток догађаја није се могао предвидети. Осам Ћупријана је лакше повређено од лома стакала и њима је указана помоћ у болници. Железнички и саобраћај ауто-путем је, због предострожности, био затворен, а школе и деџи вртићи нису радили. Најтеже стање забележено је у некадашњем насељу омладинских радних акција, у коме су смештене избеглице, и у “Минеловом” насељу у Ћуприји. Ипак, панике није било; грађани су чистили стакло по кућама и испред својих радњи, а и на улице се враћао свакодневни живот.

У првој изјави после експлозије у параћинском складишту, министар одбране Зоран Станковић нагласио је да у ваздуху нису регистровани хемијска загађења нити повишене концентрације било ког елемента. Посебно је скренуо пажњу и на чињеницу да, у радијусу од десет километара, има разбацаних минско-експлозивних средстава и упозорио грађане да такве делове не дирају, већ да о томе одмах обавесте надлежне стручне службе.

Припадници Војске Србије, одмах после првих експлозија, предузели су мере обезбеђења и укључили се у бројне активности како би смањили размере штете која је настајала. Хеликоптерска јединица са Аеродрома “Батајница” и војни противпожарни састави ангажовани су у гашењу пожара који је почео да се шири ван складишта.

■ ДАН ПОСЛЕ

Командант Копнених снага генерал-потпуковник Младен Ђирковић, командант гарнизона Ђуприја пуковник Векослав Цветковић, командант 201. логистичке базе пуковник Божа Јовановић и њихови сарадници ангажовали су инжењерце, пиротехничаре, војне полицајце, везисте, електричаре и друге стручњаке који су радили све што је било у њиховој моћи како би последице експлозије биле што брже уклоњене. Војни полицајци обезбеђивали су прилазе складишту и спроводили мере заштите људских живота, поготово на местима где је процењено да има расутих експлозивних средстава, док су специјализована инжењеријска јединица и екипе пиротехничара почели да рашчишћавају угрожене деонице ауто-пута и уништавају минско-експлозивна средства по пријавама грађана.

– Две екипе пиротехничара већ првог дана – каже координатор рада инжењераца, пиротехничара из ТРЗ Крагујевац и органа локалне самоуправе потпуковник Милорад Кузмановић – пронашле су на ауто-путу осам мина и метака и са две локације у Ђуприји уклониле три ракете и два ракетна мотора. Другог дана пиротехничари су приоритетно стварали услове за повратак мештана избегличког насеља у своје домове и рашчишћавали пут до складишта. На путу је пронађено 13 мина, кумулативних метака, бојних глава и пројектила. На простору од ауто-пута до складишта пиротехничари су открили 16 мина и пројектила. Нешто касније, у ове послове укључила се и екипа Управе за одбрану Републике Србије.

Санација на месту експлозије протекла је уобичајеном динамиком.

– У широј зони налазио се мали број неексплодираних средстава. Очекујемо да ће се ближе центру настанка експлозије број пронађених неексплодираних убојних средстава драстично повећати. То што смо до сада урадили, представља, заправо, тек увод у обиман и сложен посао који је пред нама – каже вођа екипе пиротехничара мајор Милан Милошевић.

Пиротехничари раде по устаљеној и у Војсци уобичајеној пракси претраге места настанка експлозије. А она се заснива на видљивој претрази, идентификацији и уништавању експлозивних убојних средстава. Међутим, по принципима хуманитарног размињања постоји обавеза да се терени прегледају до дубине 40 цм, а за тај ниво

ИЗМЕШТАЊЕ СКЛАДИШТА

– Војска је брзо реаговала – наглашава председник општине Параћин Саша Пауновић. – Војска је обезбедила простор, рашчистила ауто-пут и неке делове града. Представници Војске су одмах изашли на лице места, тако да у том погледу немамо примедби на понашање и рад војника и старешина ВС. Ми ћемо сигурно на скупштини донети одлуку и затражити измештање складишта. Овај објекат је ту више од 40 година, али мислим да такви објекти треба да се граде много даље од насеља.

ВЕЛИКИ ДРЖАВНИ ПРОБЛЕМ

– Очекујем да органи правосуђа и тужилаштва обаве истражне радње и да све нас обавесте шта се десило у складишту – рекао је министар одбране Зоран Станковић. – После тога утврдићемо одговорност сваког од нас. Јавност треба да зна да су од распада претходне Југославије муниција и материјална средства пресељавана овде са многих простора. Током 1999. велики број складишта је уништен у бомбардовању, а онда није било довољно смештајног простора да се сва та муниција смести по пропису. Пошто није било довољно објеката, муниција је смештана на површини земље, по прописима за такву врсту складиштења, али се показало да је и то веома опасно. Ми смо 8. фебруара ове године о томе обавестили Одбор за одбрану Скупштине државне заједнице Србија и Црна Гора. И за следећи састанак Одбора била је припремљена слична информација, али тада државна заједница више није постојала. Јасно је да чување убојних средстава представља велики државни проблем, који ћемо морати да решавамо онако како се то свуда у свету ради. У овим околностима то је изузетно тешко због више разлога. Потребно је да се поштују сви прописи. Поред таквих складишта су објекти дивље градње, што је недопустиво. Грдови су се ширили, а Војска није измештала своја складишта. Сада је и то потребно урадити. Имали смо среће у овим догађајима и надам се да ћемо обезбедити потребна средства и изместити све магацине на безбедне локације где неће представљати опасност за становништво и животну средину.

претраге војни пиротехничари немају потребна техничка средства, као што су детектори метала. У том делу поста драгоцена би била помоћ међународних организација за размињање. Завршетак дубинске претраге великих ораничних површина нестрпљиво очекују пољопривредници како би завршили јесење сетвене радове.

Већ на самом улазу у разорно складиште “Параћинске утрине” запажа се да су портирница и командна зграда потпуно униране. Оштећене су и зграде зиданих магацина, које су високи земљани грудобрани спасли од експлозија и тако умањили последице акцидента. На пола километара од главног улаза језив приказ: кратери, јак мирис барута, изгорела трава, поломљено дрвеће, разбацани остаци експлодираних мина и ракета... али и неексплодирани пројектили који и даље злокобно прете. Свуда су остаци сагорелих дасака, земље, бетона... Занимљиво је да је пронађено десет од 12 немачких овчара који су чували објекат. Претпоставља се да су сви пси чувари преживели.

Од команданта 201. позадинске базе пуковника Боже Јовановића сазнали смо да се у складишту налазило 3.500 тона минско-експлозивних средстава. После експлозија преостало је хиљаду тона муниције у зиданим магацинима. На тим магацинима су срушени кровови, што значи да даљи поступак са сачуваном муницијом неће бити нимало једноставан.

ПЛАКАТИ УПОЗОРЕЊА

Неколико дана после експлозије у војном складишту министар одбране Зоран Станковић сусрео се са командантом Копнених снага генерал-потпуковником Младеном Ђирковићем, начелником Поморавског округа Драгославом Стевановићем, председником општине Ђуприја Љубомиром Марићем, председником општине Параћин Сашом Пауновићем, представницима цивилне заштите и другим органима локалне самоуправе. На том састанку сагледане су активности Војске и локалних органа на санирању последица експлозије. У Ђуприји су формиран Штаб за елементарне непогоде и 14 комисија које су обишле град и утврдиле оштећења на 4.000 објеката. Најчешћа последица експлозија јесу разбијена стакла, а већа оштећења забележена су у два села најближа складишту и индустријској зони (кровови, прозори и плафони). Параћинска општина је ангажовала својих 70 радника на попису штете. Они су утврдили оштећења на 2.900 објеката. Радови на отклањању оштећења увелико трају. Сада је, ипак, најважније, како рече Драгослав Стевановић, спречити накнадне штете, јер би било жалосно да се и поред свих напора Владе, Војске и општина догоди нешто трагично. Зато је Министарство одбране урадило плакате упозорења локалном становништву да не улази на непретражене просторе и да се свако пронађено неексплодирано убојно средство пријави МУП-у.

■ НЕДОСТАК СКЛАДИШНОГ ПРОСТОРА

Процене говоре да је штета велика, мада треба нагласити да је код изгореле муниције, углавном, реч о неперспективним средствима која су већ повучена из оперативне употребе и предвиђена за уништење. До сада та средства нису била уништена због недостатка новца. Наиме, Војсци Србије требаће, овом динамиком, најмање десетак година да контролисано уништи неперспективна убојна средства, мада би се, да је обезбеђен новац за тај посао, он могао објективно завршити за неколико година.

После несреће таквих размера, намеће се питање – како и зашто се то догодило? У јавности се из дана у дан појављују спекулације о томе; говори се о могућој диверзији, па и о неком прелету тајанственог авиона. Војни и државни органи су више пута поновили да нема индиција да је експлозија у војном складишту последица диверзије, тј. да је безбедност складишта угрожена споља или изнутра. Генерал Здравко Понош изјавио је да серија експлозија у војном складишту муниције код Параћина највероватније изазвана "техничким разлозима складиштења барута".

Пиротехничка средства, свакако, носе у себи елемент ризика са којим се мора рачунати. Досадашња домаћа и светска искуства говоре да узроци активирања муниције могу бити различити (само-запаљење, нестабилан барут, пожар, удар, трење, варница...). Барут јесте нестабилна компонента у саставу сваког убојног средства и у њему се, за време складиштења, дешавају одређене промене. Постоји, наравно, дефинисана процедура чувања убојних средстава која мора обезбедити температурну стабилност, заштићен простор од дејстава влаге, корозије и другог што може да доприне да неко убојно средство постане нестабилно. До сада доступни подаци указују на могућност да управо ту треба тражити разлог за експлозију складишта у

Параћину. Наиме, о температурној стабилности не може се ни говорити у ситуацији када се муниција чува испод церата, где се распони температуре крећу од 40 степени Целзијусових лети, па до -30 зими.

Јасно је да све претпоставке о узроку експлозије треба оставити по страни и сачекати завршетак званичне истраге. Истражни судија Окружног суда у Нишу Радомир Младеновић и заменик окружног јавног тужиоца Ђура Благојевић су, у пратњи вештака Зорице Суботић и два пиротехничара ВС задужена за проверу терена, изашли на лице места.

– Обишли смо командни део на улазу у складишни комплекс. Али стали смо са увиђајем код магацина у коме су артиљеријске гранате, јер се конструкција обрушила у унутрашњост објекта. Пиротехничари тврде да није упутно било шта померати, јер се не зна да ли још нешто тиња у унутрашњости и какви се процеси одвијају у унутрашњости – каже истражни судија Радомир Младеновић.

Шта рећи на крају?

Подаци су неумољиви. У току напада НАТОа на нашу земљу уништено је око 70 посто војних складишта, баш као што је и само складиште код Параћина било стална мета бомбардера и кристарећих ракета. Због недостатка складишног простора након последњег рата и немаштине отежано је чување убојних средстава, онемогућени су и њихово редовно одржавање и смештај у типске објекте. Најодговорнији људи у МО, ГШ ВС и војне логистике тврде да су о томе обавештавали и најмеродавније државне органе. Уосталом, и магазин "Одбрана" је о том великом проблему не тако давно писао. Догађај у Параћину несумњиво је последња опомена да сви надлежни извуку поуке и предузму потребне мере. Времена за чекање није било ни јуче, а данас га поготово нема. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ
Снимио Саша ЂОРЂЕВИЋ

ТОЛИКО КОЛИКО ПАРА БЕЗБЕДНОСТИ

Експлозијом у Параћину отворена је Пандорина кутија. Сада је постало јасно да Војска сама не може да се избори са проблемом нагомиланих убојних средстава. Од оних који земљу воде и "одрешене кесе" зависиће да ли ће Србија постати буре барута или барутна депонија.

Када се код нас догоди нека несрећа, попут ове последње у складишном комплексу *Параћинске утрине*, сви су склони да причају о могућим диверзијама, несавесном људском фактору или о опасности која прети градовима због близине војних магацина, али се угрожена безбедност не сузбија речима, изјавама и претпоставкама већ предузетим мерама. А шта је учињено да се несрећа не деси? Шта је урадила Војска, а шта нису државни органи? Део приче о складиштењу, чувању и одржавању убојних средстава сазнали смо у Управи за логистику ГШ ВС и у Техничком ремонтном заводу у Крагујевцу.

■ ОПАСНА ЧЕСТА ПРЕМЕШТАЊА

Једно је сигурно – наша војска има савремене прописе за складиштење, чување, испитивање и праћење стања убојних средстава и они су усаглашени са међународним стандардима. Исто тако, велики магацини квалитетно су изграђени и заштићени од евентуалних несрећа. Али, шта се налази у њима? Складишта су пуна убојних средстава старијих од 15 година, наслеђених од бивше ЈНА, а од агресије у којој је уништено 70 одсто складишног простора, велика количина муниције налази се на отвореном.

– Није никаква тајна да су током агресије 1999. убојна средства из свих складишта, па и оних великих какво је параћинско, размештена на већи број локација (60 до 90) које су биле удаљене око 100 км од матичних, где су постојали неадекватни услови чувања. Када је престала агресија, требало је вратити сва та убојна средства, а рок за повратак био је кратак – 28 дана. То је условило да се измешају лаборочне серије и чињеница је да смо те године изгубили устаљен систем праћења квалитета муниције – каже потпуковник Расим Цириковић из Управе логистике ГШ ВС.

Наш саговорник наводи да је Техничка управа ГШ иницирала да се проблем реши још 2002. али тада није било ни слуша ни пара за то. Тек је 2004. почела израда јединствене базе података за праћење квалитета и квантитета убојне муниције. Тај посао је недавно завршен и следи његова примена.

Али, то није крај приче. Чињеница је да су се у Војсци реформске промене одвијале веома брзо – гасиле су се јединице, формиране нове, а оне су из складишта узимале најбољу муницију, док су остатак преузимале надлежне позадинске базе и складиштиле га на отвореном, до отуђења. Примопредаја тих средстава била је брза и није увек извођена на квалитетан начин.

Наступиле су и кадровске промене. Преко ноћи су малтене пензионисане искусне старешине, повећан је обим посла, а о имовини вредној милијарде динара сада брину млади и недовољно искусни. И данас су руковођа магацина људи који су завршили шестомесечне или једногодишње курсеве.

■ НЕУСПЕЛИ ТЕНДЕРИ

Није лако решити ни проблем прекобројне муниције. У оглашавању сувишних убојних средстава процедура је сложена и дуготрајна. Најпре се у јединицама, на нивоу трупе, потенцира шта је вишак, а како је Управа за развој ГШ, тактички носилац свих убој-

них средстава, она мора да се сагласи са отуђењем муниције. На основу добијене сагласности Управа за логистику (Г-4) припрема податке за Колегијум начелника ГШ и суштина је да се на том телу верификује стварни вишак. Предлог се затим доставља Управи за одбрамбене технологије, где се припремају подаци за продају, а Управа за снабдевање расписује тендер.

Највећи проблем, међутим, управо представљају тендери. Они трају дуго, често по две године, а за поједина убојна средства тендер је понављан и три пута. Муниција се слабо продаје јер та цена, по прописима, не сме да падне испод 20 одсто од набавне. Ако се убојна средства не продају, морају да се расходују (делаборишу – преведу у мање опасне компоненте или униште), што неко мора и да плати. Али, држава и Војска, за те намене немају довољно новца.

Са аспекта складиштења убојна средства стоје напољу и чекају потенцијалног купца. За то време издваја се новац за њихову сталну контролу – било да је реч о редовним техничким прегледима, лабораторијским анализама барута и контролно-техничким гађањима која ТРЗ Крагујевац спроводи у оквиру ТОЦ-а у Никинцима.

– Ми смо у бившој државној заједници имали две колекције барута – број 1 у ТРЗ Крагујевац, и колекцију 2 у Сасовићима на мору. То дуплирање није било случајно јер су се радиле упоредне анализе истог узорка, с тим што је у Сасовићима он подвргнут екстремнијим условима чувања и на основу анализа добијани су на време подаци о стању стабилности барута. Нестабилна муниција се по хитном поступку издвајала из стока, узимала из свих јединица и уништавала у року од месеца дана – објашњава Цириковић.

Данас је један од главних захтева растеређење складишних комплекса и смањење нарушене и спољње и унутрашње пиротехничке безбедности у већини складишта. Са тим проблемима бориће се и новоосновани тим сачињен од људи из надлежних управа Генералштаба, који имају конкретна задужења.

■ РЕСТРИКТИВНО ИСПИТИВАЊЕ

Веома важна карика у испитивању квалитета убојних средстава је Технички ремонтни завод у Крагујевцу. Они послују по принципу стицања и расподеле дохотка и, како каже директор пуковник др Југослав Радуловић, послове ремонта и одржавања реализују на основу уговора и плана претпостављених команди. Управа за одбрамбене технологије надлежна је за уговарање генералног ремонта, а за техничко одржавање Управа логистике ГШ.

Технички ремонтни завод из Крагујевца, највећи центар те врсте на Балкану, технички је и материјално способан да ремонтује, одржава, уништава муницију и да учествује у санацији места ма-

Потпуковник Расим Цириковић:

– У Србији се још увек на отвореном простору, у више складишних комплекса, налази око 10.600 тона убојних средстава. Потребно је изградити још два складишта од око 12.000 квм.

– Прописи налажу да 2–2,5 км од складишног комплекса не сме да буде ниједан објекат, чак ни далековод. А управо је у близини параћинског магацина никло викенд насеље. И градитељи аутопута свесно су протегли трасу туда иако су знали да пролази поред складишта муниције.

била на борбеном положају, доживела дејство непријатеља, више пута сељена. А сва она морају да прођу ригорозну контролу и оцену даље судбине. Проблем је што тренутно на стоку у Војсци има измешаних око 5.000 лабораторних серија.

– Основна мана је што се испитивање и праћење стања муниције не спроводи потпуно него рестриктивно, према одобреним финансијским средствима. На пример, ако су према критеријуму за контролно испитивање ове године одређене лабораторне серије, а пошто их има много и то пуно кошта, онда се бирају, према неким показатељима, репрезентативне серије које се испитују, уместо да се проверава све, што стандарди и предвиђају. Бирају се само оне за које се сматра да су највише изгубиле на својим одликама – каже Милосављевић.

Ту постоји још један проблем, а њега појашњава потпуковник Славиша Стојиљковић, начелник лабораторије за испитивање стабилности барута:

– Систем узорковања је врло дискутабилан уколико имате велику разноликост средстава и ако муниција има различит животни пут. Најлакше је узети репрезентативан узорак кад су средства прописно чувана у магацину, али кад имате умножен број лабораторних серија, мале количине у свакој од њих, а свака има другачији животни пут, онда је то испитивање

Пуковник др Југослав Радуловић:

– Рок употребе муниције је, по правилу, 15 година. После тога се перспективна муниција ремонтује, а остала уништава. Ремонт се практично добијају нова убојна средства по цени која је 40 одсто од производне. На тај начин се остварује двострука уштеда – продужује се век старој муницији и не троше средства за њено уништење.

ЗАВРШЕНА БАЗА ПОДАТАКА

– На захтев Управе за логику, ТРЗ Крагујевац израдио је за Војску информациони систем о стању убојних средстава. То је круна целокупног пописа на терену који се одвијао протеклих годину и по дана. Циљ је био да се установи техничко стање и евидентирају све лабораторне серије муниције које се налазе у Војсци. Попис је завршен и следи дистрибуција тог програмског пакета. На нивоу Генералштаба знаће се где се која врста муниције налази, колико је има и ког је квалитета. База ће се редовно ажурирати, у складу са реалним променама – објашњава потпуковник Стојиљковић.

много сложеније и захтева ширу базу узорака и не може се свести на ограничен број и рећи да је то репрезентативан узорак. Да је среће и више пара био би повећан и број узорака на којима се спроводе та испитивања.

Кроз испитивање хемијске стабилности барута у ТРЗ Крагујевац годишње прође 500–600 узорака, и у целом циклусу од пет година обави се између 2.500 и 3.000 испитивања. Контролна испитивања гађањима, која су далеко скупља, годишње прође само од 50 до 70 узорака. Она се изводе на полигону у Нишкимцима.

Потпуковник Драшко Милосављевић:

– Муниција која стоји на отвореном пет пута брже "стари" од оне која је у магацину. Разлог за то су изложеност променама микроклиматских услова, температура, влаге...

– Сада треба најмање размишљати о измештању магацина и пресељењу касарни из центра града јер је то скретање на погрешан колосек. Довођење муниције у потпуно стабилно стање мање кошта него зидање нових објеката. А ако муниција није безбедна, неће то бити ни ако је изместимо у неку забит.

У ТРЗ кажу да би сада сви хтели да се реше неисправне муниције, а то не може преко ноћи. Није довољно констатовати стање већ треба предузети корективне мере, а оне нису бесплатне. Међутим, та средства су мања од оних која ће се утрошити за санирање последица експлозије у Параћину.

Једно је сигурно: Пандорина кутија је отворена и Војска сама са тим проблемима не може да се избори. Од оних који земљу воде и "одрешене кесе" зависе да ли ће Србија постати буре барута или барутна депонија. ■

Мира ШВЕДИЋ

САОПШТЕЊА

О ЛИШАВАЊУ СЛОБОДЕ БОБАНА МИЛЕНКОВИЋА И ШЕФКА ТАИРОВИЋА 1999. ГОДИНЕ

У вези са написима у медијима о лишавању слободе Бобана Миленковића и Шефка Таировића 1999. године, који су у то време били припадници Војске Југославије, Министарство одбране изнело је 17. октобра следеће чињенице:

У рејону граничног прелаза са Албанијом *Ћафа Морина*, 13. априла 1999. године, припадници ОВК лишили су слободе припадника 125. моторизоване бригаде ВЈ војника Бобана (Драгољуба) Миленковића, рођеног 2. априла 1978. године у Врању. У том рејону, између 23. и 24. априла 1999. године, припадници ОВК лишили су слободе и војника Шефка (Фарије) Таировића, из исте јединице, рођеног 26. августа 1976. године у Нишу.

Делегација Међународног комитета Црвеног крста (МКЦК) у СРЈ обавестила је 18. априла 1999. године Генералштаб Војске Југославије (у то време Штаб Врховне команде) да се заробљени припадник ВЈ Бобан Миленковић налази у Тирани, Албанија, и да га је тамо 17. априла 1999. године посетио делегат МКЦК у тој држави. Из копије заробљеничког картона МКЦК види се да је војник Миленковић лишен слободе 13. априла 1999. године и да се од 16. априла исте године налазио у војној бази САД у Тирани.

Према изјавама тадашњих војника Таировића и Миленковића, датим надлежним државним органима, они су једно време провели на неутврђеној локацији у Немачкој.

Представници Међународног комитета Црвеног крста, на југословенско-мађарској граници, предали су 18. маја 1999. године војнике Бобана Миленковића и Шефка Таировића органима Савезне Републике Југославије. ■

КАДРОВСКЕ ПРОМЕНЕ У ЦЕНТРАЛНОМ ДОМУ ВОЈСКЕ

У вези са написима и спекулацијама у појединим медијима о предстојећој кадровској промени у Централном дому Војске Србије, Управа за односе са јавношћу Министарства одбране најодлучније одбацује све инсинуације да је та промена узрокована било каквим притисцима или утицајима.

Наглашавамо да је комерцијални закуп сале за свадбу сина Томислава Николића одобрен у редовном поступку и унет у седмични распоред активности Централног дома Војске Србије за период од 27. септембра до 3. октобра 2006. године.

Поступак за премештај по потреби службе пуковника Зорана Пешића покренут је раније и у искључивој је надлежности војне организације. Прве административне радње у процедури за премештај пуковника Пешића покренуте су 21. септембра 2006. године на основу траженог извештаја о комерцијалном закупу простора у Централном дому Војске Србије за период од 1. октобра 2005. године до 31. августа 2006. године.

С обзиром на то што је за премештаје официра чина пуковника надлежан министар одбране, тај предмет био је изнет на Колегијуму министра одбране 29. септембра 2006. године, када је донета одлука да се премештај изврши. Реализација те одлуке је у току.

О одлуци пуковник Зоран Пешић је усмено обавештен ујутро првог радног дана после заседања Колегијума, на редовном састанку свих начелника потчињених установа у Управи за односе са јавношћу.

Будући да оглашавање у јавности оваквим поведима није уобичајено и да је пуковник Зоран Пешић неовлашћеним и нетачним иступањем у средствима јавног информисања учинио повреду војне дисциплине, против њега ће бити покренут дисциплински поступак. ■

УКРАТКО

>>> **ВОЈНЕ УСТАНОВЕ НА САЈМУ ТУРИЗМА** – Војнотуристичка агенција, у сарадњи са војним одмаралиштима и другим војним установама које се баве туризмом, угоститељством и другим облицима услуга те врсте, представила је, од 12. до 15. октобра, на Сајму туризма у Новом Саду своје капацитете и понуду за јесен–зиму 2006–2007. године.

Директори ВУ “Врњачка Бања” пуковник Владимир Јевтић, ВУ “Дедиње” пуковник Слободан Шоћ, ВУ “Тара” потпуковник Јово Мијатовић и помоћник директора за угоститељство и туризам ВУ “Моровић” Паун Лучановић, на штанду обједињених војних установа, имали су многобројне сусрете са туристичким посленицима Србије.

Према речима Мирјане Кочевски, шефа Војнотуристичке агенције, Војно одмаралиште у Валданосу биће и наредног лета доступно корисницима из Србије.

Новост у понуди су капацитети Војне установе “Моровић” која се отворила према тржишту, нудећи занимљиве садржаје. (З. П.)

>>> **УРУЧЕНА ПОМОЋ ЗОРАНУ ЋАЛАСАНУ** – Начелник Управе за људске ресурсе (Г-1) Генералштаба Војске Србије генерал-мајор Петар Радојичић уручио је 26. октобра новчану помоћ у износу од 342.000 динара Зорану Ћаласану, цивилном лицу из састава 235. СЦВ Управе за везу и информатику.

Та средства, прикупљена у Војсци Србије, неопходна су како би се сервисирали медицински апарати који одржавају живот његовог сина Николе. Досадашње лечење дечака финансирала је породица Ћаласан, уз несребичну помоћ хуманих људи, и обезбедила два респиратора по цени од 10.000 евра.

>>> **ХУМАНОСТ КРАЉЕВАЧКИХ САОБРАЋАЈАЦА** – Од почетка ове године до сада припадници Саобраћајног и аутомобилског наставног центра у Краљеву организовали су 16 хуманитарних акција прикупљања новчане помоћи за оне којима је она била најнеопходнија. На тај начин сакупљено је и предато више од 550.000 динара. У припреми су још три хуманитарне акције.

Свакако, не могу се заобићи ни акције организованог добровољног давања крви у овој јединици. Само од јануара 2006. до сада у Центру је прикупљено 1.100 боца најдрагоценије течности или око 500 литара.

Поред војника и професионалних припадника ВС у Центру крв добровољно дају и његови бивши припадници.

Из ове јединице је и војник који је спасао два млада живота, носилац престижног признања “Најплеменитије лице године” за 2005. (Р. П.) ■

СНИМКО Д. БАНДА

ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР ЗА ОДБРАНУ У ОБРЕНОВЦУ

ДОМ ВОЈСКЕ ЗА ВОЈНЕ СТАНОВЕ

Државни секретар за одбрану Звонко Обрадовић састао се 26. октобра у Обреновцу са председником те општине Небојшом Ђераном. Тема разговора била је сарадња Министарства одбране и локалне самоуправе у програму располагања вишком војних непокретности и стамбеног збрињавања припадника Војске.

Влада Србије је у јуну усвојила *Мастер план*, који предвиђа отуђивање 447 војних објеката на територији Републике. На подручју општине Обреновац налазе се три таква објекта – Дом Војске и складишта у Баричу и Мислођину. Складиште у Мислођину, које чини 13 објеката укупне површине 1.517 м², процењено је на око 15 милиона динара, а у Баричу се налази складиште са шест објеката укупне површине 1.046 м² и 1,3 хектара земљишта.

ПОСЕТА КРАЉЕВУ

Државни секретар Министарства одбране Звонко Обрадовић боравио је 11. октобра у радној посети краљевачком гарнизону.

Командант пуковник Млађен Нишевић реферисао је о стању у гарнизону и предочи проблеме који тиште војне колективе, али и појединце.

Државни секретар информисао је присутне о мерама које Министарство одбране и Влада Републике Србије предузимају како би се побољшао стандард професионалних припадника.

Продаја ће се обавити на два начина. Непокретности ће се одмах понудити локалним самоуправама и јавним предузећима којима је држава оснивач, а они ће заузврат Министарству одбране уступити одговарајући број стамбених јединица или платити цену објекта коју процени Пореска управа. Уколико општине не покажу интересовање у предвиђеном року, прећи ће се на продају расписивањем тендера.

Будући да у Обреновцу тренутно живи 115 старешина које нису решиле стамбено питање, општинској управи је упућен предлог за сарадњу. Према речима председника Ђерана, општина је заинтересована за зграду Дома Војске и спремна је да уступи и инфраструктурно обезбеди локацију за стамбену изградњу 30–40 станова за припаднике Војске.

Зграда Дома Војске налази се у центру града и служила би као објекат од јавног значаја. За складишта у Мислођину и Баричу тренутно нема занимања, па ће се ти објекти и земљишта највероватније наћи на тендеру.

Говорећи о динамици изградње и употреби средстава добијених реализацијом *Мастер плана*, државни секретар Обрадовић је истакао:

– Постоји чврста одлука да се прво заврше објекти на којима је започета изградња, а таквих је неколико стотина на територији Републике. Затим да разменом и стављањем у функцију неких непокретности, у договору са Грађевинском дирекцијом и другим институцијама, када је то могуће, дођемо до нових квадрата.

Стручни тимови Министарства одбране и општинске управе Обреновца ускоро ће прецизирати техничке детаље постигнутог споразума. ■

А. ПЕТРОВИЋ

УКРАТКО

ПРЕЗЕНТАЦИЈА ИСКУСТАВА КИНЕЗИМА

Седмочлана висока делегација кинеске провинције Лиао Минг, коју је предводио вицегувернер Владе Јуан Фенг, а чији је домаћин у име Министарства одбране била Управа за одбрану Републике Србије са начелником Миланом Попадићем на челу, боравила је у студијској посети нашој земљи. Током тродневне

посете кинеска делегација гостовала је и у АП Војводини.

Високе госте из Народне Републике Кине примио је и потпредседник Извршног већа Војводине Габор Лоди. Гости су обишли и Новосадску рафинерију нафте, где су им

предочена искуства те компаније у заштити постројења током бомбардовања НАТОа. За ту прилику изведена је и показна вежба ватрогасне јединице. (Б. М. П.) ■

ГРЧКА ВОЈНА ДЕЛЕГАЦИЈА У БЕОГРАДУ

Делегација Система за информатику и везе (Сектор Е) Генералштаба Грчке националне одбране, коју је предводио начелник Управе везе комодор Тхирео Михаил, посетила је од 17. до 20. октобра Управу везе и информатике (Г-6) Генералштаба Војске Србије.

Главна тема разговора била је размена искустава о организацији система везе и информатичког обезбеђења, те искуства грчке војске у опремању, припреми и организацији везе и информатичког обезбеђења у јединицама за мировне мисије. ■

ПРИЈЕМ ЗА ХОЛАНДСКОГ АМБАСАДОРА

Министар одбране Зоран Станковић примио је 17. октобра новопостављеног амбасадора Краљевине Холандије у Србији Роналда ван Дартела. Министар је пожелио добродошлицу холандском амбасадору и изра-

зио уверење да ће њихова будућа сарадња бити садржајна и конструктивна.

Обе стране изразиле су задовољство због добре билатералне војне сарадње две земље и разматрале могућности њеног даљег унапређења. Теме разговора биле су и реформа сектора одбране, актуелна ситуација у региону и напори које Србија чини на путу евроатлантских интеграција. ■

ПРИЗНАЊЕ ДАНСКОМ ОФИЦИРУ

Изасланику одбране Данске мајору Перу Ринцију у Министарству одбране уручено је 20. октобра признање за подршку пројектима за реформу система одбране Републике Србије.

У присуству данског амбасадора Рубена Мадсена и начелника Управе за кадрове Министарства одбране генерал-мајора Слободана Тадића, помоћник министра за политику одбране Снежана Самарцић-Марковић уручила је сабљу данском официру. ■

ЛИДЕРИ У ОБЛАС

Покретањем студијског програма за стицање заједничке дипломе између Факултета безбедности и Војне академије, студентима највише војне образовне установе биће доступна знања из области безбедности која ће им омогућити, уколико то буде неопходно, рад у државним органима без додатног школовања

На седници Наставно-научног већа Универзитета у Београду усвојен је студијски програм за стицања заједничке дипломе из области безбедности и војних наука између Војне академије и Факултета безбедности. Тим поводом у Танјуговом прес центру одржана је конференција за новинаре на којој су учествовали др Зоран Јефтић, помоћник министра одбране за људске ресурсе, генерал-мајор мр Видосав Ковачевић, начелник Војне академије и проф. др Владимир Цветковић, декан Факултета безбедности.

Узимајући у обзир промене које се дешавају у образовном систему Републике Србије, везане за прикључење Болоњском процесу, и међународна искуства војног школства и захтеве тржишта, Факултет безбедности и Војна академија донели су одлуку да покрену студијски програм за стицање заједничке дипломе. Поред тога, официри школовани по том програму биће оспособљени да одговоре новим мисијама Војске Србије.

Студенти који заврше поменуте студије, после четири године школовања, стећи ће звање дипломираних менаџера безбедности у области једног од модула који одаберу.

Како је на конференцији за новинаре нагласио начелник Војне академије, реч је о само једном од програма који је та установа предвидела да у предстојећем периоду реализује са десетак београдских факултета, пре свега са Факултетом организационих нау-

О Б У К А О Ф И Ц И Р А З А

У Централном дому Војске, од 16. до 19. октобра, Управа за односе са јавношћу организовала је, уз подршку Амбасаде Велике Британије у Београду, два медија тренинга за официре Војске Србије. Први једнодневни тренинг био је за високе официре Војске Србије и званичнике Министарства одбране. Учесници другог, тродневног тренинга, били су команданти бригада и официри који се баве односима са јавношћу, али и припадници Жандармерије Министарства унутрашњих послова.

То је било први пут да официри Војске Србије пролазе обуку за медијске наступе. Предавачи из британског Центра за медијске опе-

ТИ БЕЗБЕДНОСТИ

Снимак Г. СТАНКОВИЋ

ка, Машинским, Саобраћајним, Електротехничким, Економским и другим факултетима Београдског универзитета.

“Војна академија Војске Србије је једина институција оваквог типа која је остала на просторима од Скопља до Љубљане, а да би опстала морали смо да је отворимо према Београдском универзитету, пре свега са циљем да студенти који заврше Академију, поред дипломе официра, стекну и једну од диплома Београдског универзитета. Верујем да ћемо тиме мотивисати и више младића да конкуришу на Академију, али и кандидате из осталих земаља у региону. На тај начин Факултет безбедности и Војна академија имају прилику да постану регионални лидери у области безбедности”, рекао је генерал Ковачевић.

Помоћник министра одбране за људске ресурсе др Зоран Јефтић том приликом је најавио да би, од јануара следеће године, на Војној академији требало да отпочне са радом и катедра за учење српског језика, као предуслов за школовање страних студената у тој институцији. Он је још додао да ће добијање цивилне дипломе бити значајно за младе официре због тога што ће они који не задовољавају неке од критеријума у напредовању, одласком из система одбране моћи на тржишту рада да пласирају своје знање. ■

С. САВИЋ

МЕДИЈСКЕ НАСТУПЕ

рације обучавали су учеснике за ТВ интервјуе, наступе на конференцијама за новинаре и за планирање медијске промоције догађаја.

Медија тренинзи су део дугорочног пројекта Управе за односе са јавношћу за обуку запослених у Министарству одбране и припадника Војске Србије за медијске наступе. Почетком наредне године планирано је да запослени у Министарству и официри Војске Србије буду оспособљени да као тренери, убудуће, организују и држе обуке за јавне наступе за све заинтересоване припаднике Војске и запослене у Министарству одбране. ■

С. СТОЈАНЧИЋ

УКРАТКО

СЕМИНАР О УНУТРАШЊЕМ РУКОВОЂЕЊУ

У Централном дому Војске, од 24. до 26. октобра, одржан је семинар о унутрашњем руковођењу. Скуп је, четврту годину заредом, организовала Управа за стратегијско планирање Министарства одбране.

Немачки експерти, пуковник Кристијан Нибур, начелник једног од одељења Центра за унутрашње руковођење, потпуковник Стивен Николс из Академије за информације и комуникације и мајор Уве Урлих, стручњак за управљање људским потенцијалима и политичко образовање, говорили су о одбрамбеном праву и кадровском маркетингу, о парламентарној и цивилној контроли оружаних снага, те о вођењу људских ресурса и раду са људима у систему одбране. (В. П.) ■

ДЕЛЕГАЦИЈА БИХ У СРБИЈИ

Како је предвиђено Планом билатералне сарадње за ову годину, у Београду је 25. и 26. октобра боравила делегација Босне и Херцеговине коју је предводио бригадир Хамза Висца. Домаћин колегама из БиХ био је начелник Управе за одбрану Републике Србије Милан Попадић.

Током разговора размењена су искуства о политици цивилно-војне сарадње и процедурама у помоћи цивилним властима у реаговању на природне и техничко-технолошке катастрофе и несреће. (С. М.) ■

САРАДЊА СА ИНСТИТУТОМ ЗА УПОРЕДНО ПРАВО

Министар одбране Зоран Станковић и в. д. директора Института за упоредно право проф. др Весна Бесаревић потписали су, 25. октобра, Меморандум о сарадњи те две институције.

Сарадња ће омогућити коришћење истраживања Института која се односе на право и правну праксу земаља у транзицији и земаља Европске уније. Циљ сарадње јесте израда системских закона усаглашених са начелима Устава Републике Србије, али и са Акционим планом за хармонизацију закона Републике Србије са прописима ЕУ. ■

ТЕРОРИЗАМ И ВЕРСКИ ЕКСТРЕМИЗАМ

Шести по реду форум *Безбедност и друштво*, одржан је 11. октобра у Београду у организацији Удружења дипломаца Центра *Џори К. Маршал* и истоименог Европског центра за студије безбедности.

На почетку рада Форума бројним учесницима обратили су се помоћник министра одбране за људске ресурсе др Зоран Јефтић и заменик директора Европског центра за студије безбедности Џејмс Робертс.

Радећи на два панела, евроатлантски и регионални, експерти су осветлили једну од савремених безбедносних претњи – тероризам. Професор Центра *Џори К. Маршал* Катарина фон Кноп изложила је свој поглед на мрежне операције Ал каиде, док су др Зоран Драгишић и мр Дарко Трифуновић одржали предавање о перспективи религиозног тероризма у Југоисточној Европи.

Идућег дана Катарина фон Кноп је слушаоцима Школе националне одбране одржала предавање на тему “Самоубилачко бомбардовање – компаративна анализа”. (С. Ђ.) ■

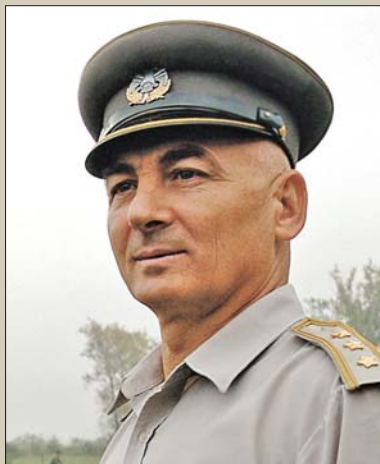

ОДБРАНА

СА ИНЖИЊЕРЦИМА У СЕЛУ ОСЕЧЕНИЦА

ГОДИНАМА САЊАН

За инжињерце се каже да су први у рату, а тај примат имају и у миру. Народ их воли, јер где год они прођу остају путеви, а један такав настаје у мионичком селу Осеченица.

Пуковник Никола Патаковић

Припадници 305. инжињеријске бригаде из Обреновца, једине јединице тог рода у Војсци, имају пуно посла. Стигла је млада војска, њих око 500, тако да су старешине заокупљене организовањем тежишних активности – почетне тактичке обуке.

Војника је више него лане и старешине се тиме поносе. Можда је један од разлога за толико одзив и чињеница да се ти момци током војног рока обучавају за руковање самоходним инжињеријским машинама и за рад на терену. То стечено знање и те како може помоћи у избору будућег занимања, јер "потврде" које се стекну у Војсци и те како се цене у цивилству.

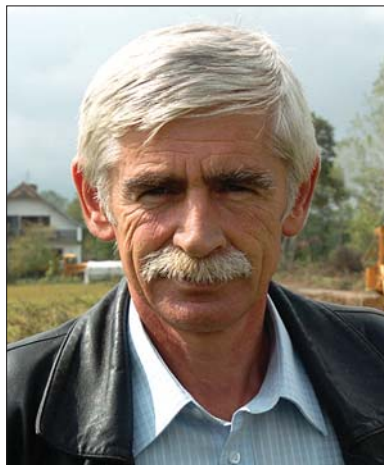
■ МАЈСТОРИ СВОГ ЗАНАТА

Пуковника Николу Патаковића, команданта бригаде, угледали смо управо док је обилазио војнике на полигону за обуку. И док силуете у војничким униформама, богато маскиране травом, израњају из зеленила, а други, по команди, у њега урањају, одајући утисак новајлија, командант се смешка и показује руком на њих: *Биће то добри, момци.*

– Поред тих активности наша јединица обавља и бројне друге задатке, као што су обезбеђење објеката, људства и средства, обезбеђење административне линије у КЗБ, обука јединица за учешће у мировним операцијама – каже командант и наставља: – А свакако су најзанимљивији инжињеријски радови за потребе структура изван Војске, где се наша јединица баш у овом периоду изузетно много ангажује.

Имамо све више захтева за извођење одређених радова, тежишно на изградњи и реконструкцији путева. Само у овој години имали смо осам таквих задатака, од којих смо четири практично испунили; остало нам је да реализујемо још четири. Укупна пројектована и уговорена вредност радова је већа од десет милиона динара.

Предраг Блажић

Потпоручник Горан Маринковић

БРОЈНИ РАДОВИ

Током ове године инжењерци из Обреновца изградили су мост (од материјала *бејли*) преко канала Надел, у селу Омољница, општина Панчево, потом и пут, паркинг-простор, а поравнали су и терен за пластеник у општини Стара Пазова, реконструисали пут и израдили окретницу у општини Обреновац, код градске депоније "Кардешица".

У току је реконструкција пута у грочанском селу Заклопаца, мионичком селу Осеченица, израда рибњака мрестилишта у Радмиловцу код Београда, те крчење старих засада воћа и запуштених парцела у селу Манђелос, општина Сремска Митровица.

Та цифра лепо звучи, али пуковник Патаковић каже да се, с обзиром на уложена средства, тим парама практично само покривају трошкови.

– Истински добитак је што ми обучавамо наше војнике и старешине. Сваки терен нам добро дође, јер на њему практично проверавамо наше могућности и способности и желимо да што више људи обучимо да би, као професионалци, били прави мајстори свога заната. Сем тога, увек успостављамо добар контакт са народом. Народ нас воли, тако да смо добродошли у било ком делу земље – истиче командант.

У Осеченицу, највеће село у општини Мионици, са нама креће потпуковник Милорад Ђокић, начелник штаба јединице, капетан прве класе Саша Ристић, помоћник команданта за морал, и Предраг Блажић, заменик председника општине. Кажу да је он често на траси и обилази радове.

– Тај пут је од велике важности за мештане села Осеченице, јер спаја релацију дивчибарског пута и пута који води од Ваљево према Богдановића брду – истиче господин Блажић. – То је деоница дуга 5,5 км. Пошто у селу живи изузетно много младих пољопривредних произвођача, веома је значајно да добију квалитетан пут и везу са Ваљевом, Мионицом, Београдом и осталим местима. До сада се дуго путовало до Мионице.

Општина Мионица је наручилац посла, а средства су обезбеђена уз помоћ Републичке дирекције за путеве и СО Мионица. Реч је о 33 до 35 милиона динара. Извођач радова је "Пештер пут" из Чачка, а подизвођач инжењеријска јединица из Обреновца. Уговором је предвиђено да се пут заврши за два месеца. Блажић каже да се Војска изузетно ангажовала.

ИЗАЗОВ ТЕШКОГ ТЕРЕНА

Путем наилазимо на инжењеријске машине у пуном радном замаху. Сусрећемо потпоручника Горана Маринковића, вођу екипе. Ово је његов први дужи рад на терену, а до сада је углавном обучавао младе војнике. На терену са њим је осам момака, правих професионалаца, врских руковаца – све су то подофицири, уговорци и само је један војник, "ваљкиста" Богдан Павловић.

– Пут од пет километара подељен је на две деонице – објашњава потпоручник Маринковић. – Ова којом ћемо сада проћи дуга је 3,5 км и имамо један мањи део, дужине од 1,5 км, који води до засеока Томићи. Наш је задатак да пробијемо и проширимо постојећу деоницу пута са четири на пет метара. Радови напредују, али смо имали проблеме у горњем делу трасе, јер је земљиште било нестабилно, глиновита маса земље измешана је са пуно каменова самаца и пањева.

Маринковић каже да су до сада извадили око 500 пањева, што је усложњавало посао. Дозеру треба 15 до 20 минута да извади један пањ, зависно од његове величине, али је овде било тим теже што су пањеви међусобно повезани (багремови посебно) и када су их вадиле подсећали су на тепих. Због тога су инжењерци дневно радило 200 до 300 метара пута и чистили око 100 метара кубних земље ради проширења пута. Инжењеријске машине су биле права помоћ. Дозер је ишао испред, пробијао трасу и проширивао пут. Грејдер је распростирао материјал и припремао постељицу за насипање, ваљак је служио за стабилизацију, а утоваривач је био незаменљив. Кажу нам да очекују да стигну још један утоваривач и ваљак, како би се радови убрзали.

Екипа ради од 8 до 21 сат, зависно од терена. Срећом, имају добро окрепљивање, ресторан „Ђурић“, у коме их, кажу, одлично хране.

– При крају смо радова када је реч о пробијању. Остаје нам само насипање, а "Пештер пут" би требало да финализира посао и постави завршни слој асфалта.

Иако је посао при крају, мештани још не могу да верују у ту срећу. Живојин Томић је оптимиста: – Надам се да ће бити тако. Ово смо дуго очекивали, то је први општински пут. Смењивале су се garniture власти, али се надамо да ће ова испунити обећања. А пут ће нам много значити. Осеченица има развијену пољопривредну производњу и требало би да тај пут омогући останак младих у овом крају.

Сељани кажу да има доста младог света, али потпоручник Маринковић не верује у приче да су се многи официри који су били ту на терену оженили мештанкама. Једноставно зато што је – девојака мало.

– Упорно се труде да ме овде ожене, али не верујем да ће успети – додаје кроз осмех потпоручник. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимимо Звонко ПЕРГЕ

КОНТРОЛА НАОРУЖАЊА

ОТВАРАЊЕ НЕБА
- ПЕТИ ПУТ

На Аеродрому Батајница, средином октобра, већ пети пут одржан је практични део међународног програма "Отворена неба" (Open skies). Над Србијом су, у румунском авиону Ан-30 и са румунском посадом, летели припадници ваздухопловних снага Немачке и Србије како би се још једном утврдила знања и искуства у области осматрања из ваздуха, али и заједнички снимили одређени војни објекти.

Према речима пуковника Чеда Вучићевића, начелника Верификационог центра за контролу наоружања у Сектору за политику одбране Министарства одбране, циљ и тог тренажног лета била је, по међународним споразумима, који су у надлежности Оебса у УН, контрола наоружања. Заправо, један од тих десет споразума који се тичу разоружања јесте и Open skies, чији потписник Србија још увек није, јер се чекају политичка одлука и његово усвајање у Скупштини.

– Цела ствар је већ неко време у процедури и ми очекујемо да и наша земља ускоро и званично постане потписник тог споразума. Циљ данашњег лета био је да се представницима наших државних институција (Министарства иностраних послова, МО и ГШ ВС) практично приближи смисао и значај тог споразума – рекао је пуковник Вучићевић и нагласио да се програм Open skies примењује од Ванкувера до Владивостока, малтене на читавој планети, и да је процес

разоружања, од регионално значајног шездесетих година прошлог века (SALT I и II), данас прерастао у реалан и, наравно – глобални феномен.

Тог дана летело се до Новог Сада и назад. Током лета из ваздуха снимљени су одређени објекти на земљи и, после спетања, развијени су филмови. Заправо, процедура је једноставна: инспекцијски тим који долази у контролу има задатак да после тог снимања анализира војне базе и њихове потенцијале. – После детаљне анализе филмова инспекцијски тим установљава да ли је то што су снимили управо оно што је дотична земља пријавила по овом или неком другом споразуму о разоружању, или није. Уколико се, на пример, установи да је на неком аеродрому више авиона или чак да има летелица које нису из састава дотичног ваздухопловства, инспекцијски тим има право да постави питање откуда то и да обавести друге државе у региону о таквом случају. Овога пута нама је у инспекцију дошао немачки војни тим, који је летео у румунском авиону, а сутра може бити сасвим обрнуто – каже пуковник Вучићевић.

Како смо сазнали од немачког потпуковника Јоакима Транеа, тренутно је у Споразуму Open skies 35 земаља и тој, као и претходне летове, организовао је Регионални центар за помоћ у верификацији и примену контроле наоружања (RACVIAC), у сарадњи са нашим министарством одбране. Пре полетања авиона Ан-30 румунског ваздухопловства, који је, иначе, опремљен специјалним камерама и сензорима за снимање објеката на земљи из ваздуха, потпуковник Тране је представницима наших државних институција рекао да је сарадња са нашом земљом и војском одлична и да тај пројекат, осим свог техничког аспекта, има и важну војно-политичку димензију. Пре свега, реч је о јачању међусобног поверења и сарадње у региону, па и шире, без обзира на то што Србија још није и формално потписница програма Open skies, који је, заправо, саставни део Споразума о контроли наоружања, нагласио је он.

Неколико минута касније, авион са контролорима, државним и високим војним представницима, полетео је на још једну мисију отварања неба. Наравно, у специјалном авиону били су и овога пута репортери магазина "Одбрана". ■

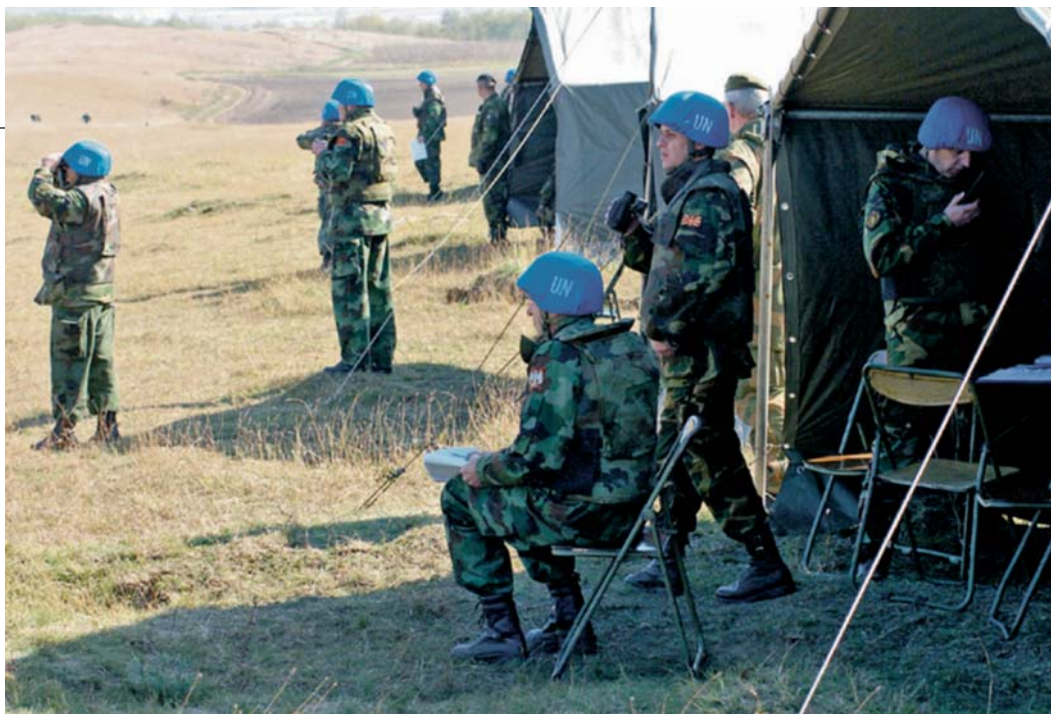
Д. МАРИНОВИЋ
Снимио З. ПЕРГЕ

ЗАВРШНА ВЕЖБА МЕЂУНАРОДНОГ КУРСА ЗА ВОЈНЕ ПОСМАТРАЧЕ

ПРИПРЕМА ЗА МИСИЈЕ

У Делиблатској пешчари је 18. октобра одржана завршна вежба Међународног курса за војне посматраче, у организацији Центра за мировне операције Војске Србије и уз подршку Међународног центра за обуку оружаних снага Финске. Том приликом, полазници су показали знања и вештине потребне за обављање дужности војних посматрача у оквиру мировних мисија УН.

На курсу је учествовало 12 припадника Војске Србије и 14 официра страних армија (Албаније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније, Црне Горе и Финске). Директор курса био је фински пуковник Јуси Сарасело.

Завршна вежба, одржана уз подршку јединица и борбених средстава ВС, изведена је у два дела: вежбе посматрачког места у зони раздвајања и вежбе патролирања зоном сукоба.

Вежбу посматрачког места у зони раздвајања чинио је низ

активности које су полазници осматрали са оформљених посматрачких места и о њима извештавали претпостављену команду.

Други део завршне вежбе – патролирање – одвијао се на различитим локацијама на потезу Панчево–Бан–Брестовац–Баваниште–Долово, са бројним радним тачкама на којима су полазници примењивали знања и вештине стечене током теоријске и практичне обуке.

Основна замисао вежбе била је контрола мировног споразума између “Сиве земље” и “Плаве земље”, а делови сценарија базирани су на стварним искуствима посматрача у мисији.

Ова вежба представља значајан корак у даљем развијању Центра за мировне операције и његовом прерастању у регионални центар за обуку за мировне операције. ■

С. ЂОКИЋ

САРАДЊА ОРУЖАНИХ СНАГА САД И СРБИЈЕ

ЛОГИСТИЧКА ПОДРШКА У МИРОВНИМ ОПЕРАЦИЈАМА

У Центру за мировне операције, 18. и 19. октобра, у организацији Сектора за материјалне ресурсе Министарства одбране Републике Србије и Канцеларије за билатералне односе у Београду Европске команде Сједињених Америчких Држава, одржан је дневни семинар “Логистичка подршка у мировним операцијама”.

Већ три године траје интензивна сарадња између оружаних снага САД и Србије у области размене искустава о организацији и функционисању логистичке подршке. До сада су у нашој земљи организовани семинари о управљању материјалним резервама и контроли војних покрета, док је група официра из Министарства одбране и Генералштаба Војске Србије учествовала у семинару о доктрини логистике који је у Албанији организовала Европска команда САД.

Као што то налаже досадашња пракса, почетку семинара “Логистичка подршка у мировним операцијама”, који је организован у

оквиру припрема МО и ВС за учешће у мировним операцијама и ради приближавања наше земље евроатлантским безбедносним интеграцијама, претходио је састанак експерата. Том приликом пуковник Драган Ђорђевић, заступник начелника Управе за систем логистике Сектора за материјалне ресурсе МО, говорио је гостима из САД о систему логистичке подршке МО и ВС и предстојећим организацијским променама.

Том приликом амерички предавачи потпуковник Валтер Оутс, мајор Вилијам Харис и старији водник прве класе Џејмс Х. Бисли из Националне гарде Алабаме представили су полазницима семинара, најодговорнијим старешинама у систему логистичке подршке МО и ГШ ВС, основне доктринарне принципе и процедуре логистичке подршке у мировним операцијама. ■

С. САВИЋ
Снимио З. ПЕРГЕ

ДР КАТАРИНА ФОН КНОП,
ПРОФЕСОР У ЦЕНТРУ
ЏОРџ К. МАРШАЛ

ГРАНИЦЕ ТЕРОРИЗМА

Како од обичног, пристојног човека
постаје терориста самоубица?

Уколико такав преживи, поставља

се питање – како казнити човека

који је сам себе осудио на смрт?

И да ли западно друштво у борби

против тероризма може и треба да

поштује сопствене границе,

означене у синтагми демократске

вредности?

У оквиру шестог Форума безбедност и друштво, који је покушао да расветли тероризам и верски екстремизам, у организацији Удружења дипломаца Центра Џорџ К. Маршал у Београду гостовала је Катарина фон Кноп, ванредни професор Центра у Гармишпартенкирхену у Немачкој. Она је у својој докторској тези изложила компаративну анализу пет антитерористичких кампања, спроведених у САД, Шпанији, Енглеској, Шри Ланки и Израелу. Бавила се и Ал каидом, коју је проучавала у свом магистарском раду. Данас важи за једног од млађих познавалаца тероризма у успону, што је и био разлог да с њом поразговарамо о тој теми.

Тероризам је једна од оних појава постмодерног друштва о којој постоје многе несугласице у стручним круговима – фигурира бар 500 дефиниција које покушавају да га објасне. Од каквог схватања тероризма ви полазите?

– Полазим од дефиниције која је прихваћена у Европској унији.

А она гласи...

– Извините, не могу да је цитирам. Прилично је дугачка и на три стране обезбеђује оквир у којем се истраживач може кретати. Она повезује тероризам са одређеним поступцима, као што су претња јавности, претња међународним организацијама, државама. Дефиниција није оперативна и није корисна за медије, али истраживачима даје радни оквир у коме могу да се крећу.

Непостојање широко прихваћене дефиниције тероризма неретко доводи до размимоилажења у међународној заједници, јер оно што за једну државу јесте неоспоран терористички чин, не мора бити и за другу.

– То јесте проблем за који још није пронађено решење. За једну земљу је нешто, рецимо, чин ослобођења, док друга то види као тероризам. Вероватно треба да пронађемо нови термин који ће заменити појам тероризам.

Тај термин је политички стигматизован. Када некога обележите као терористу, то је као да има стигму. С друге стране, терористи себе никада не називају тако. Када погледате веб-сајтове, као и сама имена терористичких организација и група, видите да се никада тако не називају, већ себе виде као ослободиоце, независне ратнике и тако даље.

Иако велики број земаља посматра тероризам као глобалну безбедносну претњу, неке мале земље не виде тероризам на тај начин.

– Наравно, постоје бројни безбедносни изазови, ризици и претње. За највећи број људи најзначајнија претња била би – кривет, јер највише људи умире управо у њему. Да ли то значи да ћете се зато бојати да легнете? Сигурно не. Безбедносне претње су многобројне, а како ћете их поставити, рангирати, зависи од политичког оквира. Ја сам се усмерила на изучавање тероризма, а наравно да мислим да су значајне и друге претње, као оне од нуклеарног наоружања, посебно у рукама терориста, али и држава. Мале земље имају веома важну улогу – оне немају много новца који би могле да уложе у сигурносне и обавештајне службе, као велике земље. И ту се појављује недостатак сигурности.

Изучавали сте борбу против тероризма пет земаља, чије је искуство те врсте веома обимно. До каквих сте закључака дошли? Које су најефикасније противтерористичке мере?

– Треба направити разлику између стратегијских и тактичких мера. На стратегијском нивоу, оно што би требало да буде успешно у борби против тероризма јесте уништавање идеолошке подршке. Управо сада на стратегијском нивоу нисмо успешни. Ал каида није била никад јача него данас. Повећани су и учесталост и снага њених акција, али и број жртава, посебно након 11. септембра. Значи, на стратегијском нивоу нисмо пронашли, нити употребили ефективне контрамере. На тактичком нивоу, рекла бих да треба пробудити свест јавности, односно предочити јој терористичку опасност. На пример, у Израелу, који се дуго бори против терористичких организација, јавности су познате све страхоте тероризма. Због тога људи реагују када се нешто неочеујно дешава у њиховој средини, обучени су да то препознају и на то указују. Уз то, већина Израелаца служила је у њиховој војсци две или три године, што им помаже при уочавању опасности. Или, погледајмо Мадрид. Након смртоносних напада на улицама тог града, похватане терористе препознавали су њихови суседи као до јуче fine, безопасне људе. Врло је тешко идентификовати починиоце, будући да настоје да буду невидљиви. Живе неупадљиво у неком окружењу и то користе.

Сада смо се приближили такозваним успаваним ћелијама, терористима који годинама живе у неком окружењу, чак у њему оснивају и породице, воде неуочљив живот да би се једног дана "пробудили" у неком крвавом чину. Постоје информације о "спавачима" у БиХ, на Космету, итд.

– На Косову те ћелије нису успаване, прилично су активне. Немамо податке о "спавачима" у БиХ.

Бавили сте се интензивно и Ал каидом. Постоје различита виђења те организације. Неки сматрају да је реч о чврстој организацији, неки да постоји више група повезаних само истим вођством, трећи верују да не постоји таква организација, већ да се унајмљују различите групе да у име Ал каиде изврше различите акције. Шта је од свега тога истина?

– Као прво, који су извори моћи Ал каиде? Најважнији извори моћи су стварање многих следбеника које ће покренути њихова идеологија. Друго, то је новац. Признајемо да су прилично добри у активирању својих извора моћи, идеологије и новца. Када је реч о њиховој органи-

зацији, морам да признам да нисмо сто посто сигурни у то каква је. Постоје три различите врсте претпоставке о томе како је Ал каида организована. Према једној, то је добро организована група која добија наређења о нападима од највишег руководства. Друга група види Ал каиду као групу која није под контролом командне структуре. Према трећој претпоставци, коју и ја следим, сматра се да је на нижем нивоу реч о прилично бројном покрету, сачињеном од људи који подржавају ту идеологију или је следе у земљама свог порекла, док се на вишем нивоу налази организација највишег руководства која их усмерава. Немамо доказа да људи који живе у Мадриду, Лондону, или другде, имају јасна наређења да их следе, да изводе нападе.

То вероватно компликује борбу против тероризма, будући да – у западним земљама – не смете, или не би требало да пређете границу поштовања људских права? У том смислу, примена психолошких операција је можда прилично добар метод борбе.

– Када се употребе правилно, психолошке операције могу да се обрате следећој генерацији чланова Ал каиде, онима који су сада тинејџери, адолесценти. Психолошке операције могу помоћи да муслимани који живе са нама у Европској уни-

ји, почну да следе наше демократске вредности. Не говорим о религији. Избор религије је једно од основних демократских права. Али могу да користе и друга права, као што су слобода говора, цивилна права, итд. Психолошке операције могу бити употребљене да се ти људи убеди да следе нас, не идеологију Ал каиде. Многи муслимани су срећни што живе на Западу, у демократским земљама, и уживају у могућностима које те земље нуде. И, да, у праву сте – цивилна права су она граница коју не смемо да пређемо.

Често се верује да су терористи необразовани фанатици. Ваша

истраживања, међутим, говоре да међу њима има и врхунски образованих људи, из свих друштвених спојева. Постоји ли нека заједничка нит, која их чини препознатљивим?

– Не постоји. Свако може бити терориста, чак терориста самоубица. Има их свих година, различитог су образовања и друштвеног статуса. Као терористи самоубице појављивали су се и мушкарци, и жене, и деца. Било је чак и трудница. При томе, ни у једном случају који смо истражили актер није био ментално оболео.

У истраживању након самоубилачких напада у Мадриду, утврђено је да су нападачи били "фини, пристојни људи". Они су се, дакле, потпуно уклопили у своју средину, ником нису упадали у очи, због чега њихове комшије и остали људи који су свакодневно с њима долазили у додир, нису могли да поверују да су то терористи. Да закључим – терориста може бити свако. Жене које се одлучују на самоубилачки терористички чин често су и саме пре тога биле жртве насиља – биле су најчешће силоване, или су остале без породице, убијен им је муж, деца. Али има и оних које долазе из сигурног социјалног окружења. Често се користе и лепотице. У Шри Ланки је трећина терориста самоубица женског пола. Њихова лепота и љупкост омогућава им лакши приступ мети.

Да ли вам је познат начин на који се од обичног, пристојног човека направи – самоубица?

– У групном динамичном процесу они радикализују сами себе. Немојте да мислите да им Ал каида каже: "Треба да умрете за циљ. После тога ћете отићи у рај". Не! Људи се, у ствари, доведу у ситуацију да сами то закључе.

Самоубилачки тероризам представља врсту кажњавања одређеног друштва и сејања страха. Уколико терориста преживи, поставља се питање – како га казнити? Он је сам себе пре чина осудио на смрт. ■

Снежана ЂОКИЋ
Снимео Даримир БАНДА

БРИТАНСКИ МОДЕЛ ОБРАЗОВАЊА

У СВЕТСКОМ
ВРХУ

Да би се што боље обавестили о британском систему високог војног школства и о процесима регрутовања и обуке професионалних војника, представници Министарства одбране Републике Србије недавно су посетили Велику Британију, где су могли да сагледају због чега се њихов систем обуке сврстава у сам светски врх

Оружане снаге Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске с правом носе име високоорганизоване и професионалне војске, у којој су регрутовање, обука и образовање активности највишег приоритета. Посматрано по квалитету и садржају, систем обуке у Војсци Велике Британије у самом је светском врху. Како би се што боље обавестили о британском систему високог војног школства и процесима регрутовања и обуке професионалних војника у Великој Британији, а са намером да се та искуства, колико је то делотворно, примене у процесу реформе система одбране Републике Србије, представници Министарства одбране Републике Србије, које је предводио генерал-мајор Драган Колунџија, командант Оперативних снага, посетили су недавно Велику Британију. Са делегацијом је путовао и војни изасланик Оружаних снага Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске у Србији пуковник Сајмон Ванделур, који је одлично, до најситнијих детаља, припремио и организовао то радно путовање.

■ РЕГРУТОВАЊЕ И ОБУКА

Током боравка у Великој Британији делегација је обишла Одбрамбену академију Велике Британије (Defence Academy of the United Kingdom), која је основана 2002. године. У оквиру Академије, у којој се годишње школује 11.600 студената, налазе се: Краљевски колеџ за одбрамбене студије – током 48 недеља школовања припрема мали број високих официра, владиних службеника и лидера у јавном и приватном сектору за највише дужности; Здружени командни и штабни колеџ – припрема официре за средње, више и високе командне дужности и штабна постављења ради подршке оперативне ефикасности сва три вида војске; Одбрамбени колеџ за менаџмент и технологије – организује последипломске студије и друге курсеве у области лидерства, менаџмента и технологија; Група за напредна истраживања и процене – обавља експертисе у читавом спектру одбрамбених и безбедносних питања за потребе Министарства одбране и осталих владиних институција, и Армијски центар за обуку свештеника – обучава војна лица свештенике за потребе сва три вида Војске.

Академија има стратешко партнерство са Краљевским колеџом из Лондона (област историје, лидерства, међународних односа, стратегије) и са Универзитетом Кренфилд из Шривенхема (област технологије и менаџмента у од-

брамбеним ресурсима). Поменуте установе дају предаваче за академски део студијског програма, који је углавном последипломског нивоа.

Основна мисија Агенције за регрутовање и обуку КоВ (Army Training and Recruiting Agency – ATRA) која се налази у Алавону, 140 километара од Лондона, јесте да обезбеди неопходан број оспособљених и мотивисаних официра, подофицира и војника који ће учествовати у операцијама КоВ. Агенција је надлежна за планирање, организовање и реализацију комплетног процеса регрутовања, обуке и школовања, односно усавршавања, за професионалне војнике, подофицире и официре КоВ. Другим речима, она је задужена за све фазе кроз које пролази један официрски кадет или војник – од Канцеларије за регрутовање, преко Центра за селекцију регрута, Центра за почетну обуку и Центра за специјалистичку обуку, све до његовог постављења у јединицу.

После регрутовања, у Агенцији регрути пролазе иницијалну обуку, потом специјалистичку у за то одређеним центрима, и обавезну каријерну обуку, односно курсеве за одређене дужности.

Агенције за регрутовање и обуку КоВ располаже буџетом од око шестсто до седамсто милиона фунти. Има обавезу да у току једне године упише око 14.000 нових регрута и да изведе обуку за око 100.000 официра, подофицира и војника. Организована је за реализацију око 1.500 различитих врста курсева, а годишње се у њој одржи око 6.000 курсева. У сваком тренутку у саставу АТРА обучава се око 12.000 официра, подофицира и војника. Када је реч о регрутованим војницима, све их се више пријављује из земаља Комонвелта, док је занимање међу Британцима смањено после погибије већег броја британских војника у Ираку.

■ ВОЈНА АКАДЕМИЈА

Краљевска војна академија (Royal Military Academy) налази се у месту Сендхрст, 60 километара удаљеном од Лондона. У току једне године на школовање се упише 810 кадета, а међу њима девојке чине око 15 посто. Већина кандидата је, пре уписа Академије, стекла диплому на неком од универзитета Велике Британије. На школовање се примају и кандидати из иностранства, углавном из блискоисточних земаља, Индије и индокинеских земаља, средње Америке, Јужноафричке Републике и земаља западне Африке.

Школовање на Краљевској војној академији представља прву фазу или официрску обуку (Officer Training), коју пролазе сви официри Копнене војске Велике Британије. Дужина официрске обуке је 44 недеље и распоређена је у три семестра. Нижи семестар, такозвани – темељ, заснован је првенствено на физичкој обуци, изградњи

АГЕНЦИЈА ЗА РЕГРУТОВАЊЕ И ОБУКУ

Агенција за регрутовање и обуку размештена је на 33 локације и састоји се од: Управе агенције; Службе за регрутовање, која има више од сто канцеларија широм Велике Британије, десет регионалних центара повезаних са десет регионалних бригада и већи број регрутних тимова и саветника за регрутовање у школама и универзитетима; четири центра за почетну обуку (траје 12 седмица за све родове и службе, осим за пешадију); Краљевске Војне академије у Сендхрсту и специјалистичких центара који су намењени да припреме војника, подофицира или официра за вршење функционалне дужности у борбеном саставу (обука траје у просеку три до четири месеца, а дужина зависи од специјалности).

колектива, развоју основних војничких вештина. Средњи семестар – Развој вештина, обухвата интеграцију академских и војних студија током којих се изучавају тактика, конвенционални рат, официрске вештине и теорија и пракса руковођења и командовања. Виши семестар представља припрему за командне дужности и њиме су обухваћени напредно руковођење, академске студије и проучавање осталих борбених дејстава.

После официрске обуке и добијања чинова, официри се упућују на другу фазу школовања која се спроводи у наставним центрима родова и служби.

Почетна обука регрута реализује се у пуку за обуку дела копнених снага (Army Training Regiment), који припада Агенцији за регрутовање и обуку КоВ. Током обиласка дела капацитета пука делегација Војске Србије могла се уверити колика се пажња поклања обуци регрута у британској војсци. У кругу касарне налази се мало стрелиште за реализацију наставе гађања, електронска стрељана за стрелачко наоружање, олимпијски базен, велика спортска дворана, трим-кабинет са кардио-центром, амбуланта специјализована за повреде током обуке, центар за учење на даљину са навигатором. Официри у пуку за обуку проводе само две године и готово сви су учествовали у бар једној мисији (Босна, Косово, Авганистан, Ирак).

Посета делегације Министарства одбране Великој Британији испунила је очекивања и постављене циљеве. Прикупљена су нова сазнања, стечена драгоцену искуства, остварени важни контакти. Неки од резултата посете показаће се већ на јесен, када уважени експерти из Енглеске дођу на конференцију о школовању у систему одбране, коју организују Сектор за људске ресурсе Министарства одбране Србије и Генералштаб. ■

Др Младен ВУРУНА

ЕКСХУМАЦИЈА
ГРОБНИЦЕ
ИЗ ДРУГОГ
СВЕТСКОГ РАТА

ЖРТВЕ ТЕРОРА

У оквиру Задужбине краља Петра Првог на Опленцу пронађена масовна гробница људи из Шумадије које су Немци стрељали децембра 1942. године

ДНК тестом биће поуздано утврђено ко је био покопан у гробници на Опленцу

Двадесетог октобра, у једном од више мајдана у шуми на Опленцу, завршена је ексхумација масовне гробнице у којој су пронађени посмртни остаци 28 српских родољуба које су ту, на простору Задужбине краља Петра Првог, децембра 1942. године, највероватније у знак одмазде, стрељали немачки војници.

Ексхумацију је обавио др Ивица Милосављевић, начелник Института за судску медицину ВМА који је предводио стручну екипу, а на конференцији за новинаре, на лицу места, присуствовали су и судија Већа за ратне злочине Окружног суда у Београду Милан Дилпарић и заменик тужиоца за ратне злочине Богдан Станковић.

Како смо сазнали од Милеве Стевановић, управника музеја Задужбине, који се налази у непосредној близини пронађене масовне гробнице на Опленцу крај Тополе, међу 28 стрељаних људи рудничког, горњомилановачког и аранђеловачког краја, како се основано претпоставља, налази се и један Рус, др Борис Никулин. Наиме, како је установљено на основу пронађеног дневника Словенца Албина Чопа, који је радио на имању Карађорђевића за време рата, Немци су управо ту стрељали 32 особе и почетком фебруара 1943. сачували их у заједничкој гробници. На основу поменутог дневника, али и неких исказа локалног становништва, јуна ове године, коначно је било лоцирано место

гробнице, дугачке 20 метара, поред које је, на дрвету, урезан велики крст.

Трагање за гробницом трајало је последњих 15 година. Захваљујући истраживању људи из Задужбине краља Петра Првог на Опленцу, на чијем челу је Миладин Гавриловић, данас постоји чак и списак особа за које се оправдано претпоставља да су ту стрељане. Како се верује, одмах по погубљењу, на локалном гробљу биле су сахрањене четири мушке особе, а осталих 28 остало је на Опленцу. Садашња нагађања да ли је реч о цивилним жртвама или о стрељаним припадницима шумадијског четничког покрета ускоро ће оповргнути или потврдити ДНК тест посмртних остатака. Стога је у Дому здравља у Тополи већ почело и добровољно давање крви потомака како би се поуздано установио стварни идентитет стрељаних људи на Опленцу.

– По окончању свега, када будемо тачно знали кога су овде стрељали Немци, уз помоћ државе, намеравамо да на овом месту подигнемо спомен-обележје пострадалима у тим трагичним догађајима и, бар на тај начин, исправимо вишедеценијску неправду и, коначно, скинемо вео тајне која је кружила овим крајем више од пет деценија – рекла је за “Одбрану” госпођа Стевановић. ■

Д. МАРИНОВИЋ
Снимио Мића МИЛУТИНОВИЋ

Десета међународна конференција заштите од пожара и експлозија

ПРЕВЕНТИВА У ПРВОМ ПЛАНУ

Конференцију одржану од 19. до 20. октобра у Конгресном центру “Мастер” Новосадског сајма, посвећену месту и улози струке у развоју заштите од пожара и експлозија, организовао је Институт за технологију заштите при Вишој техничкој школи у Новом Саду, у сарадњи са Покрајинским секретаријатом за науку и технолошки развој.

Више од 320 стручњака и научних радника из области заштите од пожара и експлозија, из десет европских земаља (Русија, Чешка, Мађарска, Словачка, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Република Српска, Црна Гора и Србија), током дводневног скупа представило је 78 радова из области заштите људских живота, материјалних добара и животне средине, разврстаних у четири тематске целине: превентива, опрема и заштита, тактика гашења и искуства.

Како превентива, по мишљењу стручњака, представља најзначајнију област заштите од пожара и експлозија, посебно оних током којих се опасне хемијске материје неконтролисано испуштају у атмосферу и чије последице могу бити катастрофалне по људске животе и очување животне средине, посвећена јој је и посебна пажња. Тако су професори др Зоран Ловрековић и др Драган Карабасил са Више техничке школе у Новом Саду образложили учесницима начин коришћења и примене компјутерског програма АЛОХА 5.4. за анализу опасности приликом акцидентног испуштања опасних материја у атмосферу. Наиме, тај програм омогућава прораду сценарија за разне типове акцидентата ради припреме за правилно реаговање и, на тај начин, смањење насталих штета на најмањи меру. ■

Б. М. П.

СУСРЕТ ПОСЛЕ 30 ГОДИНА

Поводом 30 година од завршетка школовања треће генерације Војне гимназије “Братство-јединство” организован је сусрет тадашњих матураната и њихових професора у Београду.

Сусрет генерације је брижљиво припреман и од 174 матураната Војне гимназије, из свих крајева тадашње велике Југославије, у Београд је дошло њих 104. Међу присутнима су били начелник класе Лазар Петронијевић и готово сви професори, затим начелник Војне академије мр генерал-мајор Видосав Ковачевић, заменик начелника Војне гимназије мр пуковник Милан Стевић и бројни гости.

По традицији школе, после краћих беседа, одржан је и час разредног старешине по одељењима, приказан филм о Гимназији и уз коктел и вечеру у хотелу “Бристол” настављено дружење после толико година. ■

М. С.

ОДБРАНА СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 14

ЖЕНЕ У ВОЈСЦИ

ЈЕДИНСТВО СУПРОТНОСТИ

Реформа Војске Србије је у току. Њена полазишта су добро позната и следе одређења Републике Србије за приступање евроатлантским безбедносним интеграцијама. Свеобухватност реформе подразумева свестрано разматрање свих питања. Једно од кључних, свакако је и питање људских ресурса, па самим тим и места и улоге жене у Војсци Србије. Жена у војсци несумњиво је довољно провокативна тема. Питања која она обухвата су бројна. Изгледа да је жена још суочена са недоумицом да ли да уђе у тај неприкосновени, богом дани свет мушкарца? Које послове да обавља? Да ли својим присуством у том свету ремети привидну хармонију владајућих стереотипа? Разлог томе је чињеница да се улога жене обликовала под утицајем схватања да је она биолошки предодређена да буде првенствено мајка и супруга, да подиже децу и брине о домаћинству. Зато не треба да чуди што је вековима била у сенци доминантне улоге мушкарца – војника, ратника.

Међутим, с временом много тога се променило.

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ј Е Д

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ

ЈАЧА ОД СТЕРЕОТИПА

Када су Џингис-кана питали шта је највеличанственија ствар у животу, одговорио је: "да једном видим непријатеља како се купа у сузама док неко грли његове жене". Улога жене која је ту само да се диви ратнику и у увеличавајућем огледалу слави његове победе, већ одавно је иза нас.

За дефинисање улоге жене у војсци, у складу са савременим социјално-економским, научно-технолошким, демографским и безбедносним околностима, потребно је да се сагледа историјска димензија те појаве како би се реалније сагледали могући оквири њене даље трансформације. Свакако, то није довољан услов за доношење примерених решења. С тим циљем анализирани су резултати истраживања особености женске популације и разлика између мушкараца и жена у погледу њихових биофизичких и психосоцијалних својстава, која треба имати у виду када се процењују потребе и могућности веће заступљености жена на традиционално мушким пословима.

■ ПРОВОКАТИВНА ТЕМА

Жена у војсци несумњиво је довољно провокативна тема. Питања која она обухвата су бројна. Изгледа да је жена још увек суочена са недоумицом да ли да уђе у тај неприкосновени, богом дани свет мушкарца? Које послове да обавља? Да ли својим присуством у том свету ремети привидну хармонију владајућих стереотипа? Разлог томе је чињеница да се улога жене, обликовала под утицајем схватања да је она биолошки предодређена да буде првенствено мајка и супруга, да подиже децу и брине о домаћинству. За то не треба да чуди што је вековима била у сенци доминантне улоге мушкарца – војника, ратника.

Међутим, с временом много тога се променило. Учешће жене у различитим пословима у војсци већ је постала уобичајена појава у већини савремених земаља. Оне се све чешће налазе у улози војника у миру и у рату, у неборбеним, али и у борбеним саставима, у позадини и на фронту. Чиме су те промене узроковане? Ко су те жене? Да ли је реч о атипичним особама – женама са "вишком мушких хормона", склоним да поступају као мушкарци? Да ли је то, како неки сматрају, устанак ћерки против очева и њиховог патријархалног уређења

света, или само ексцес еманципације жена који је обележио деценије двадесетог века?

Ради изналажења одговора на нека од ових питања неопходно је да се, поред релевантних научних сазнања, имају у виду и поуке досадашње праксе, јер решења која су преживела векове могу бити, ако не узор за опонашање, онда бар путоказ где ваљана решења треба тражити. Модерно које игнорише традиционално има мале изгледе да буде плодотворно. Које су основне одлике тих решења и на каквим схватањима су првенствено утемељена?

■ ДА ЛИ ЈЕ БУД ЖЕНСКА СМИЈЕШНА РАБОТА

Доминантна одлика традиционалног гледања на улогу жене у Војсци проистекла је из општег става да жена није створена за ратника. "Докази" за оправданост те дисквалификације могу се наћи још у старогрчком миту о пореклу мушкарца и жене, као и касније у библијском тумачењу човековог постанка. Тумачењем да је бог одредио да жена буде изазов мушкарцу и да га наводи на зло, Библија је биолошкој инфериорности жене придодала још један хендикеп – својеврсну етичку инфериорност. У складу са том библијском анатомом уобличавале су се не само

Флора Сандерс, једина жена официр српске војске у Првом светском рату

обичајне него и правне норме. Тако су жени била ускраћена права не само на све "мушке" послове него јој је у неким земљама чак било законом онемогућено да сведочи на суду. То довољно говори колико се њеној речи веровало. Уосталом, и велики песник није одолео да не пева стих "ћуд је женска смијешна работа". А смијешним работима није могло бити места у озбиљном послу какав је војнички.

Занимљиво је да и филозофска мисао античке Грчке из времена процвата атинске демократије није оспоравала то становиште. Тако је, на пример, Аристотел сликовито описао однос мушкарца према жени као однос Сунца према Земљи. Питагора је сматрао да "постоји један добар принцип који је створио ред, светлост и мушкарца; и један рђав принцип који је створио хаос, мрак и жену". Касније схватања унела су знатне новине, али нису битно одступила од поменутог става. Русо сматра да је задатак жене да се допада мушкарцу, да га теши, одгаја и, коначно, или на прво место – да му буде корисна. Хегел заступа став да је жени место унутар породице, без могућности да из ње изађе. Тако за жену брак и породица постају дужност, а сврха брака – репродукција.

■ УВЕЛИЧАВАЈУЋА ОГЛЕДАЛА

Дакле, однос према питању ангажовања жена у друштвеном животу уопште, а у војсци посебно, остао је сувише дуго заробљен стереотипним схватањем природе жене, у чијој је екстремној варијанти жена осликавана као глупа, нагла, увек склона да чини супротно од онога што јој се нареди, сувише емотивна, нежна, непостојана и непромишљена, особа која ће лако издати, слагати, која не може убити, него ће пре испољити самилост. Остајање на тим позицијама неминовно је редуковало улогу жене у војсци на функције које не задиру у неприкосновени свет "мушких послова". Међу тим функцијама као незаобилазне, јасно су препознатљиве неколике: пружање моралне подршке; неговоње и васпитавање будућих ратника; пружање прве помоћи рањенима

Жене су се у Првом светском рату најчешће појављивале у улози болничарки

ЖЕНЕ У ВОЈСЦИ – ЈЕД

и изнемоглима; ублажавање душевних рана; опскрбљивање ратника и садејствовање борцима на фронту.

Пружање моралне подршке ратницама – мушкарцима је једна од њих. Од каквог је значаја за мушкарца било женино сврставање на његову страну, односно морална подршка коју му је пружала, сликовито је исказала Вириџинија Вулф следећим речима: "Жене све ове векове представљају увеличавајућа огледала која поседују магичну и привлачну моћ одражавања фигуре мушкарца у двострукој величини..." Без те моћи "вероватно би земља још увек била мочвара и џунгла. Славе свих наших ратова би биле непознате ... Огледала су од суштинског значаја за све велике и херојске акције". Драгоценост награде коју су ратници добијали од жена у виду подршке и слављења њихових успеха била је увек издашно извориште борбеног морала и ратничког расположења уопште. Изгледа да не претерују они који тврде да је једини начин који може натерати мушкарце да престану да ратују онај који ће да учини да жене престану да им се диве.

С обзиром на то да је жена увек била снажна морална потпора мушкарцу, она је, с друге стране, неизбежно постала објект настрата непријатеља. Преотимање наклоности жене противника био је један од начина покоравана супарничке стране, који има дубљи смисао од бруталног сатирања. При томе је кључна ствар била придобити жену, а не отети је. Отуда је стрепња од могућег

губитка наклоности жена сопственог рода била нешто што се мора предупредити остваривањем блиставе победе над противником и што, само по себи, нагони ратнике на висок степен пожртвованости. Илустрације ради, када су Џингис-кана питали шта је највеличанственија ствар у животу, одговорио је: "да једном видим непријатеља како се купа у сузама док неко грли његове жене".

■ КОЛАТЕРАЛНА НАГРАДА ИЛИ ЖРТВА

Уочавање те димензије пораза противника, а истовремено и сама привлачност жене, доделили су јој, неминовно, и улогу циља којем се тежи, па тиме и улогу жртве. Ова специфична али незаобилазна улога, коју жена има чак и када је није потпуно свесна, могла би се, савременом терминологијом, назвати улогом "коллатералне жртве", односно "коллатералне награде".

Уз пружање моралне подршке ратницама незаменљива функција жене била је да обезбеди здраво потомство и да га уз пружање мајчинске бриге васпитава да буде спремно да се жртвује за војничке идеале. Остваривање те улоге је од изузетног значаја за психолошко стање оних који се налазе на бојишту. Страх од погибије војник може успешније да контролише уз уверење да се његов живот наставља животом наследника, о чијој сигурности брине жена. Она којој, поред свих других обавеза, у аманет увек остаје да у памћење наследника угради успомену на оца – борца и херо-

Када је реч о физичким својствима жена није спорно да је жена у том погледу инфериорна. Тако су снага мишића и физичка издржљивост за око 30 до 60 одсто мањи код жена, због чега само један одсто жена достиже степен постигнућа уобичајен за мушкарце. Оне у просеку имају нижу општу радну способност и, да би постигле исти учинак, морају да се оптерете 25–35 одсто више него мушкарци. Веће напрезања жена када обављају физички захтевне задатке доноси и већи ризик од повређивања.

Када је реч о захтевима физичке обуке, савремена војска има сасвим јасан одговор на питање да ли жене треба да тренирају заједно са мушкарцима. Тај одговор гласи – држање корака са већином мушкараца у свим пословима – сувише је велики захтев за скоро сваку жену. С друге стране, увежбавање читавог састава према физичким стандардима који би одговарали за већину жена значило би да мушкарци не би добили одговарајућу (пристојну) обуку.

Показатељи инфериорности жена у погледу физичке снаге и издржљивости потврдили су неминовност извесних ограничења када је реч о њиховом ангажовању на пословима у војсци, на којима би биле изложене великим физичким напрезањима. Поставаљање тих ограничења оправдано је због најмање два разлога. Прво, због радне ефикасности која, при извршавању тих задатака, несумњиво зависи од физичке способности и, друго, због ризика од повређивања, којем су знатно више изложени они са слабијом физичком снагом.

Када је, пак, реч о разликама између мушкараца и жена у погледу појединих психосоцијалних одлика, није једноставно изрећи експлицитан став о томе да ли те разлике чине жену мање погодном за послове у војсци или су оне ирелевантне. Та двоумица постаје још израженије када се разматра утицај особина личности на функционисање групе и њено постигнуће. Актуелност тог питања у овом случају је сасвим евидентна, с обзиром на то да се већина задатака у војсци извршава у оквиру тимског рада. Зато, када се говори о оправданости већег ангажо-

ШТА КАЖУ РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У С В Е Т У М

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

ја. Кроз ту функцију испољава се, у пуној мери, и функција психолошког ослоњања која је изузетно значајна за моралну чврстину војника на фронту. Посвећеност те улоге веома речито исказују стихови епске песме у којој се супрузи команданта настрадале војске поручује да "храни сина и шаље на војску".

Пружање прве помоћи рањеним и изнемоглим јесте још једна од неколико приоритетних улога жене која је проистекла из претпостављене и неоспорене природе женског бића да може, више него мушкарац, да изрази осећања, испољава милосрђе и нежност, да се дубље уживљава у ситуацију немоћних, да више саосећа са онима којима је помоћ потребна, да несребичније ту помоћ пружа.

Та функција пружања прве помоћи рањенима на бојишту и цивилима страдалим у ратним походима посебно је дошла до изражаја у деловању организације Црвеног крста, чије је оснивање инспирисано страховитим призорима патњи хиљаде људи, војника и цивила, настрадалих у ратним сукобима. Од тада почиње све веће ангажовање жена (на добровољној основи) у војним санитарским установама, са цивилним статусом (лекари, медицинске сестре) или као добровољне болничарке у рату, регрутоване преко Црвеног крста.

Улога жене као милосрдног створења није исцрпљена пружањем прве помоћи рањенима на бојишту и видањем телесних рана,

већ је, по неписаном правилу, укључивала, у психолошком смислу, и бригу о онима којима је прва помоћ касно стигла. Жени је приписана та чудотворна моћ да збрињава душе покојника, над којима није имао ко да изврши опело. Жена је била та која је могла да издејствује чудо да, како би рекао песник, младом Андри буде "благо ће је погинуо" јер га "дивна уста ожалише и дивне очи оплакаше".

■ НЕКО КО НИЈЕ ПОЗВАН ДА БУДЕ РАТНИК

Сасвим другачије природе, али не мање значајне јесу и остале традиционалне функције жене од интереса за војску. За време дужих одсуствовања далеко од куће било је природно да неко војницима прибави, односно припреми храну, одржава одећу, носи делове опреме. Природно је било да се тог посла прихвати жена, као неко ко није позван да буде ратник. Тако жене пратиоци војника, тзв. "kamp foloversi", постају својеврсна претеча логистичке подршке у савременом значењу тог појма.

О значају њиховог присуства у неборачком делу говори чињеница да су многи команданти, процењујући да су жене једноставно потребне, налазили начина да их задрже и да брину о њима, одређујући чак посебно лице које ће бити задужено да им обезбеђује смештај, транспорт и следовање. Сама пракса је наметнула потребу да се то питање посебним прописима регулише, што је и учињено у Прусској, Аустрији и Баварији у 17. веку, где је

У Ш К А Р А Ц А

вања жена у војсци са становишта њихових социопсихолошких особености, треба имати у виду како се те особености одражавају на групну динамику и ефикасност групе.

Општеприхватљив је став да се групи особа одређеног пола не могу приписати одлике засноване на припадности том полу. Наиме, како то сликовито истиче Кузмин, за групу не важи математичко правило да је један плус један једнако два, већ да је један плус један једнако функција од два ($1 + 1 = f(2)$). Зато процена успешности у извршавању било којег тимског задатка подразумева да се снага и слабости (предности и ограничења) појединца који чине тим доведу у везу са захтевима задатка, али и са конкретним социјалним амбијентом у којем се он извршава. Дакле, немогуће је ваљано судити о утицају одлика било ког пола на извршавање групних задатака, без посебног дефинисања захтева задатка и релевантних својстава групе (тима, посаде, посаде, посаде) која га извршава.

Истраживања показују да начин на који се чланови неке групе међусобно уважавају може детерминисати ефикасност групе. Промена статуса чланова групе, по правилу, мења њихов однос према задатку. Због тога је јасно да ће добро усмерен и осмишљен процес интеграције жена у претежно унисекс (мушке) тимове, какви доминирају у војсци, бити од великог значаја за ангажовање жена у заједничким пословима, а тиме и за саму ефикасност групе.

Што се тиче инсистирања на томе да жене треба третирати једнако као и мушкарце у војсци, чак и кад је оружана борба у питању, све више постаје јасно да је исти третман у тим пословима нешто што већину жена, вероватно, не би посебно обрадовало. На пример, има довољно индиција да су жене, што боље познају рат, све мање спремне да у њему учествују у улози борца. То говори да питање ангажовања жена у војсци није до краја истражено и да још постоје многе недоумице.

Очигледно је да ћемо се у тражењу одговора на постављена питања суочавати са многим непознаницама. Међутим, многе за то релевантне ствари ипак су познате. Неоспорно је да је жена данас, у поређењу са женом из прошлости, знатно свеснија својих могућности. Она је уверена да много може, али у томе, ипак, не претерује. Она углавном зна шта хоће, а шта неће. Једна од тих ствари, коју вероватно неће, јесте то да буде само форма ради изједначена са мушкарцима. У примамљивој понуди различитих послова она препознаје садржаје типа "киселог грождја од којег трну зуби", и не жели по сваку цену да га проба. Зато нема сумње да ће она, ако јој се пружи права прилика да бира и да буде обавештена о ономе шта бира, наћи за себе одговарајуће место у војсци, а да при томе не угрози оно што је чини женом – нежност, префињеност, осећајност... Уосталом, ако би при томе изгубила те атрибуте, који јесу њено преимућство и недостижна супериорност, какве би користи било од такве једнакости? Ко воли мушкобањасту жену, па макар она била и у мушкој улози? ■

Традиционална улога жена у рату

озваничено присуство супруга у касарнама у периоду мира, док су у време рата оне званично пратиле војску. У 18. веку, у енглеској војсци је такође постојао сличан начин ангажовања жена, с тим што су оне често стављане под команду неке од жена која је за њих била одговорна. Тиме је њихов статус, заправо, наговестио оно што, *de facto*, и јесте њихово место у савременим армијама. Наравно, лишено функције пружања неких услуга које су могле да постоје само у варијанти подређеног положаја, што у сваком случају искључује стандарде елементарне равноправности полова. Тај облик физичког присуства жена уз војску у форми "kamp foloversa" можда најбоље осликава разноврсност женских функција у пословима везаним за војску.

Поред свих наведених улога, жене су се повремено, углавном у изузетно тешким ситуацијама, у условима тзв. одсудне одбране, било да је реч о одсудној одбрани јединице, нације или државе, налазиле у улози саборца мушкарца. Наравно, чим би се критично стање превладало, поново би се успостављала традиционална пракса склањања жена од послова који "женској ћуди" не пристају. Ипак, допринос који су у таквим приликама жене дале заједничкој борби вредан је, не само помена, него и достојан пуног поштовања.

Може се рећи да је, генерално посматрано, традиционална улога жене у војсци увек била комплементарна улози мушкарца.

Ретка и скоро митска улога: жена-ратник

ца. Никад није била супституција. Када је то неким случајем и била, онда је то био ексклузиван догађај који је забележен као отклон од доминантног, преовлађујућег стања. Та улога, комплементарна улози мушкарца, по својој природи подразумева је подршку, у различитим аспектима садејство, а по друштвеном реномеу била је – помоћна, индиректно експоненцијална.

Нема сумње да је војска и данас једна од радних средина у којој је изразита подела улога на мушке и женске, иако не у некадашњој драстичној дискриминаторској варијанти. Поставља се питање колико је она прихватљива у садашњим условима, да ли је на нечију штету устоличена и да ли треба да претрпи извесну измену.

Одговор на то питање захтева, поред осталог, и увид у резултате бројних истраживања, посвећених идентификовању специфичности женске природе релевантних за обављање послова у војсци.

Резултати бројних истраживања, и код нас и у свету, указују на специфичне биофизичке и психосоцијалне карактеристике мушкарца и жена, које треба имати у виду када се процењују потребе и могућности веће заступљености жена на пословима који су традиционално додељивани мушкарцима. ■

Др Јованка ШАРАНОВИЋ
Институт за стратегијска истраживања

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

ПРАВНИ ОКВИР АНГАЖОВАЊА

ПОТРЕБЕ И МОГУЋНОСТИ

Нема забрањених места за жене у војсци, али има формацијских места у борбеним јединицама која захтевају огромна психофизичка напрезања која њима нису својствена. Кадровска служба преко управљања каријером официра, подофицира и професионалних војника треба прецизно да дефинише које су специфичности стања и статуса жене у служби и како их решавати за све категорије почев од војника па до официра.

Служба жена у војсци све је чешће питање и тема расправе у стручним, националним и међународним круговима. На основу анализе стања, стечених искустава и потреба система одбране, у дискусији су дефинисане основне стратешке претпоставке и опредељења за службу жена у Војсци Србије, са посебним освртом на потребу прецизног одређивања формацијских места и испуњавања свих других специфичних законодавних и логистичких услова.

■ ДЕЛИКАТНА ДРУШТВЕНА УЛОГА

Током историје српске ратне вештине, жена је претежно била у привидно пасивној и деликатној друштвеној улози. Она је упућивала најмилије у војску, страховала за њихове животе и сносила последице ако они погину или буду рањени у вихору ратова и оружаних сукоба. У српској историји било је више периода у којима су живи завидели мртвима, тако да се нација налазила на граници биолошког опстанка, нарочито после Првог и Другог светског рата. Многе мајке, сестре, супруге и девојке морале су да подносе суровост таквог живота и да се боре са огромним последицама ратова.

Свеукупан друштвени развој и нова позиција жене у друштву данас, довели су до потребе редефинисања њеног места и улоге у војсци. Она више није само трагична фигура која је индиректно, у односу на ратове и оружане сукобе, емоцијама и патњом везана за војску, њене мисије и задатке. Све је више у прилици да се оспособљава за различите дужности у војсци и да коман-

дује или непосредно извршава најсложеније задатке у борби. Нема забрањених места за жене у војсци, али има формацијских места у борбеним јединицама која захтевају огромна психофизичка напрезања која њима нису својствена. Претходну констатацију потврђују искуства и резултати најновијих истраживања о могућностима ангажовања жена у војсци.

Нове чињенице и стратешка опредељења у доктринарним документима система одбране Републике Србије потребно је операционализовати и подржати решењима у домену свих функција система одбране. У *Стратегијском прегледу* прецизно су идентификоване потребе и дефинисана стратешка опредељења о укључивању жена у процес едукације у систему војног школства и у процес обуке у Војсци. Уважавајући резултате ове конференције и искуства других савремених војски, потребно је на бази компаративне анализе у *Плану развоја система одбране до 2010. године* и средњорочним програмима дефинисати решења која ће бити у функцији операционализације и афирмације полазног стратешког опредељења, те стварања што бољих услова за ангажовање жена у војсци.

■ ПОЖЕЉНА РЕШЕЊА

У новом *Закону о одбрани* и *Закону о Војсци Србије* потребно је дефинисати специфичности које проистичу из војне службе и психофизичког профила жене. На основу тих нових законских одредаба треба операционализовати решења у подзаконским актима у којима се прецизно регулишу статус, обавезе и припадности у служби.

РЕЗОЛУЦИЈА 1325 САВЕТА БЕЗБЕДНОСТИ

У Ч Е Ш Ћ Е У О

Gender mainstreaming – повећање броја жена на местима доношења одлука и узимање у обзир интереса и погледа оба пола када се доносе одлуке у политици безбедности и мира, практично означава и представља постојање једнаких могућности за жене и мушкарце у војсци али и веће учешће жена у креирању и вођењу политике безбедности

Резолуција УН Савета безбедности 1325 (2000) захтева повећану заступљеност жена на свим нивоима доношења одлука, у националним, регионалним и међународним институцијама и механизмима за превенцију, управљање и решавање конфликта. Она такође наглашава важност пуног и равноправног учешћа жена и присуства у свим активностима за одржање и унапређење мира и безбедности. Резолуција 1325 посебно наглашава важну улогу жена у областима превенције конфликта, конфликтима, периоду после конфликта, безбедности и грађења и очување мира.

Када се разматра питање жена и превенције конфликта, наглашава се да је потребно систематско јачање улоге жена у дру-

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

У планирању и програмирању процеса професионализације Војске Србије веома је битно доћи до поузданих предвиђања нивоа заинтересованости жена за службу у војсци и прецизно утврдити конкретне потребе за поједине дужности. На бази нивоа заинтересованости и потреба система одбране долази се до објективнијег планирања и програмирања имплементације стратешког опредељења о ангажовању жена у војсци.

На основу резултата истраживања, према степеноу корелације између способности и потреба, односно захтева који проистичу из одређеног формацијског места, треба да се профилишу формацијска места у јединицама родова и служби Војске Србије на која могу бити постављене жене.

Кадровска служба преко управљања каријером официра, подофицира и професионалних војника прецизно треба да дефинише које су специфичности стања и статуса жене у служби и како их решавати за све категорије почев од војника па до официра. У тој области имамо извесна искуства али она нису репрезентативна за дефинисање будућих решења. Напротив, нека од њих компромитују целину напора.

Досадашња искуства о ангажовању жена у војсци не треба глорификовати нити им давати пресудан значај. Чиниоци који су условили њихово укључивање у

војску пре двадесет година знатно су се променили. То упућује на потребу опрезности при извођењу генерализација и предлагању одлука и решења која су заснована на искуственим чињеницама.

У домену логистике такође постоје питања која до сада нису разматрана на прави начин или за њих не постоје предлози нормативних решења. И ту су нам потребна непосредна оперативна искуства других војски, како би целокупан процес имплементације решења у Војсци Србије био што успешнији.

Може се рећи да нам је у складу са мисијама и задацима Војске Србије потребан целовит доктринарно-нормативни, организациони, плански и програмски оквир за реализацију припрема и имплементацију решења за значајније укључивање жена у Војску Србије.

Пошто се сада завршава процес израде *Плана развоја система одбране до 2010. године* и средњорочних програма, потребно је да носиоци планирања на бази стратешке одлуке дефинисане у *Стратејском прегледу одбране* и објективно утврђеног односа потреба и могућности, прецизно профилишу све специфичности ангажовања жена у Војсци Србије.

У целокупном процесу имплементације решења увођења жена у службу у Војсци Србије уважаваће се искуства држава које припадају евроатлантским интеграцијама. Нови стратешки приступ требало би да доведе до национално и међународно пожељних решења у домену ангажовања жена у Војсци. ■

Пуковник др Митар КОВАЧ
Управа за стратејско планирање

УН

Д Л У Ч И В А Њ У

штву, као што је неопходно обезбедити њихово делотворно учешће у јавном и економском животу. Јасна је повезаност статуса жена у друштву и интензитета конфликта. Насилни конфликти чешће се дешавају у земљама у којима су оне неадекватно представљене у јавним институцијама и службама и тамо где не постоји одговарајућа институционална реакција на домаће насиље.

Питање жена у време трајања конфликта имплицира пре свега комплекс питања везаних за полно засновано насиље, укључујући сексуално које је у порасту као све чешће оружје у ратним сукобима. Такође, искуства ратова снажно утичу на улоге полова и друштвене вредности. Тада се мењају улоге унутар полова и друштвених положаја што је интегрални део изазова реконструкције и отвара могућности утицаја на друштвене и политичке структуре које су у миру обично изван домаћаја жена.

Жене и безбедност је област која је повезана са проширењем концепта државне безбедности укључивањем перспективе људске безбедности. Савремене претње и ризици убрзали су настојања на ревизији традиционалног значења националне безбедности. Признавање улоге жена у чињењу света безбеднијим – део је процеса стварања новог концепта безбедности и њених носилаца.

Када су жене значајно укључене у политичко одлучивање и безбедност могуће је остварити трајне промене у друштву. Унапређивање полне равноправности је због тога суштински допринос постизању трајне стабилности и безбедности у нашем региону. ■

Зорица МРШЕВИЋ, ОЕБС

ИСКУСТВА ПОЛИЦИЈЕ СРБИЈЕ

Ж Е Н Е У О Б Л А С Т И Б Е З Б Е Д Н О С Т И

Идеју о присуству жена у српској полицији одувек су подржавали истакнути појединци из струке и јавног живота, али је њена истинска реализација почела тек на размеђи два миленијума. Полицијски систем једне земље доминантно одређује облике припреме школовања за обављање полицијских послова. Професионалне полицијске школе у свету отварају се релативно касно и праћене су предрасудама. Слично је и у Србији.

Најновији улазак жена у полицију везан је за признавање и остваривање људских права и укидање полне дискриминације. Улазак Србије у процес транзиције након демократских промена, донео је реформу у полицији, односно Министарству унутрашњих послова. Приоритети ове реформе су полицијско образовање и обука, са акцентом на већем пријему жена у полицију, посебно у униформисани састав – до достизања квоте од 30% од укупног броја полицајаца.

У новије време, у нашој земљи покренута су значајна истраживања из области унутрашњих послова и полицијске делатности. Међутим, нико се још није озбиљније бавио статусом жена у полицијској организацији, осим спорадичног, у ширем контексту коментаришања светских трендова, констатовања стања у домаћим оквирима и изражавања наде да ће се оно у будућности променити у корист жена.

■ ПРОДОР У МУШКУ ПРОФЕСИЈУ

Продор жена у традиционално мушку професију учињен је пре два века, најпре у Америци, тачније Канади, где је прва жена примљена у полицијске послове. Историјски гледано, први послови за жене у полицији, у данашњем поимању таквог ангажмана, рачунајући и надзор у женским затворима, били су рад на превенцији криминалитета, посебно малолетничког, брига за јавни ред и мир, брига за јавни морал, напуштену децу, женску младеж и поспруле девојке.

Према подацима добијеним из стране литературе, прва жена у полицији највероватније је била црнкиња Роуз Форчн (Rose Fortune, 1774), која се ослободила ropства бекством из Америке у Канаду уз помоћ организације Black Loyalists. У Њујорку је 1933. године у полицији било 155 жена, односно 0,8 одсто од укупно запослених.

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

У Европи, Енглеска је прва имала жене у полицији, примљене око 1905. године и ангажоване на сузбијању проституције, контроли и сузбијању, за оно време доста великог, малолетничког и женског криминалитета. Први светски рат доноси масовније запошљавање жена у полицији. Тада полиције великог броја држава у Европи, Аустралији и у другим деловима света, запошљавају жене да попуне места мушкараца који су на фронтима.

Масовнији улазак жена у полицију везан је за признавање и остваривање људских права и укидање полне дискриминације. Декларативно се данас у свим земљама света, нарочито међу потписницама међународних повеља, конвенција и других међународних аката и докумената, поштују људска права и избегава дискриминација али се, најалост, стварност разликује од прописа. Тако је и остварење жена у полицијском позиву различито у зависности од посматране земље.

■ ПРВЕ ЖЕНЕ У СРПСКОЈ ПОЛИЦИЈИ

Интересовање за жене у полицији постојало је и код нас, али је било ограничено, између осталог и због тога што се Краљевина Југославија, у анкети коју је спровело Друштво народа

1927. године, изјаснила да је против тога. Следећи позитивна искуства из света, подстакнута потребом збрињавања напуштене деце и омладине, у Београду и другим већим градовима у Краљевини формира се, у оквиру Министарства унутрашњих дела, Одељење дечије полиције у којем мора да ради женски полицајац.

Полицијски систем једне земље доминантно одређује облике припреме, школовања за обављање полицијских послова. Када се сагледа систем образовања на глобалном нивоу, може да се закључи да нема стандардизације у области образовања и обуке. Професионалне полицијске школе у свету отварају се релативно касно и праћене су предрасудама. Исто је и у Србији.

Институционално школовање жена за полицијске послове у Србији почиње са оснивањем Више школе унутрашњих послова 1972. године. Прва генерација студената дипломирала је 1974. године, међу њима и пет студенткиња од уписаних шест. До средине 2005. године, дипломирала је 751 студенткиња. Све дипломиране жене нису се запослиле у Министарству.

Под притиском међународне заједнице, жене улазе у српску униформисану полицију у респективном броју, почев од 2000. године, што је изазвало видно одобравање грађана, посебно на граничним прелазима. Школовање жена за полицију од 2002. године проширује се и на Полицијску академију. На основу одлу-

ке Владе Републике Србије за упис на прву годину основних студија, Полицијска академија добила је одобрење од Министра унутрашњих послова да упише 30 студената женског пола.

Што се тиче конкурсне процедуре, кандидаткиње пролазе исти поступак пријема као и остали кандидати. То значи да су здравствени преглед, психотест и испуњеност посебних услова за пријем у радни однос у МУП-у, исти за све кандидате, а да су женском полу прилагођене норме из базично-моторичког статуса кандидата.

— ПРЕДНОСТИ ПОЛА

Током десетодневног посматрања активности студенткиња (35) прве године током теренске обуке на Гочу и сабирањем њихових утисака и утисака старешина, дошло се до закључка да су у различитим видовима обуке у отежаним условима, где је потребно психофизичко напрезање, студенткиње показале тежњу да достигну норме мушке популације. Резултати посматрања подељени су само међу девојкама, постоји велика разлика у успешности савладавања задатака (велики је распон између најуспешније и најнеуспешније). Лошим резултатима допринели су велики премор, физичка неприпремљеност и страх.

У односу на студенте, студенткиње за нијансу више држе до униформе, уредног ношења и чувања, а период прилагођавања на услове школовања прихватају емотивније од мушкараца, што би требало имати у виду приликом рада са њима.

Улазак жена у службу у великом броју унапредио је степен љубазности и културе опхођења на радном месту и створио окружење у коме се поштује личност појединца, избачени су неки агресивни мачо атрибути, што је довело до редефинисања стереотипа који се односе на пол.

Да ли су жене потребне полицији? Ако се оставе по страни антидискриминациона начела, треба рећи да би полиција требало да се састоји од мушкараца и жена, запослених на основу својих квалитета. Једноставно, неопходно је имати жене запослене у полицији. Такође, квалитет посла биће побољшан ако жене буду заузимале све положаје и чинове.

Жене поседују бројне физиолошке аспекте због којих су у предности над мушкарцима. Оне имају моћ запажања и перцепције, осећај и око за детаље, веће лингвистичке могућности, способност да замисле апстрактно је есенцијална особина – нарочито за шефове. ■

Марија БЛАГОЈЕВИЋ,
Криминалистичко-полицијска академија

ИСТРАЖИВАЊЕ ИНСТИТУТА РАТНЕ ВЕШТИНЕ

СЛАТКО ГРОЖЂЕ И КИСЕЛИ ЛИМУН

Жене не би требало доводити у ситуацију да се надмећу са мушкарцима на пословима који не одговарају њиховој физичкој конституцији. Оне, по свему судећи, прилично јасно препознају те послове и нису спремне да “кисело грождје”, упркос својој наводној природној радозналости, пробају по сваку цену.

Лиш истраживања која је недавно реализовао Институт ратне вештине био је да идентификују послове, тачније врсте послова у војсци, на којима би жене требало првенствено да се ангажују. Сама реч “првенствено” указује на једно од кључних полазишта у истраживању, а то је став да је нереално очекивати да се жене у најскорије време нађу на свим пословима у војсци. Такве амбиције вероватно би мало ко подржао као разборите. Уосталом и због тога што, колико нам је познато, оне немају апсолутну подршку ни у земљама са најдужом традицијом и најбогатијим искуством у ангажовању жена у војсци.

Чињеница је да је занимање жена за службу у војсци у корелацији са вероватноћом њеног ангажовања у борбеним дејствима. Једноставно, интересовање за службу у војсци утолико је мање уколико је служба ризичнија, поготову када тај ризик значи опасност по живот и здравље. Такође, жене које боље познају природу послова у војсци мање су заинтересоване за службу у њеним редовима.

Формална ограничења нису главни разлог мале заступљености жена у појединим деловима војске. Изгледа да жене доследно заобилазе поједине послове или се на њима релативно кратко задржавају и онда када их прописи на то не приморавају.

У поменутом истраживању трагало се и за неким конкретним одговорима, уз постављање врло одређених полазних питања. Било је занимљиво сазнати који су то послови у војсци које би жене могле да обављају једнако успешно као мушкарци, које би послове у војсци жене најрадије обављале и да ли су исказане преференције жена у сагласности са њиховим могућностима?

Узорак испитаника чинили су официри, слушаоци командно-штабног и генералштабног усавршавања на Војној академији (250 испитаника), те жене професионална војна лица и трупни психолози на служби у Војсци (200 испитаника).

Будући да није постојала могућност да се непосредно снима радни учинак жена на различитим дужностима у војсци, јер је број дужности на којима се оне сада налазе веома мали, било је неопходно да се та варијабла мери на посредан начин – прогнозом учинка на бази генерализованих искуствених сазнања. Сходно томе, за процењиваче смо одабрали лица која најбоље познају природу послова у војсци, односно захтеве које они постављају пред извршиоце.

Што се тиче другог питања: *које би дужности жене најрадије обављале у војсци*, било је логично да се оно постави женама које су бар донекле обавештене о условима живота и рада у војсци. Установили смо да, гледано у целини, нема битнијих разлика између испитаника мушког и женског пола у погледу процене компетентности жена за обављање различитих послова у војсци. Тамо где постоје разлике, оне по правилу указују на склоност мушкараца да буду више него жене резервисани према ставу да су жене и мушкарци једнако подобни за све врсте послова у војсци. Ипак, те разлике не доводе у питање висок степен сагласности процена на ниво читавог узорка.

Имајући у виду оно што је заједнички именитељ процена испитаника оба пола, можемо рећи да, поред великог броја дужности које жене већ обављају у војсци (првенствено у статусу цивилних лица), постоје бројни други послови на којима би оне могле успешно да замене мушкарце, а на којима их уопште нема или су тек симболично присутне. Важно је напоменути и да велика већина тих послова спада у групу оних за које су жене, иначе, веома заинтересоване. То је, свакако, значајан аргумент у прилог закључку да су њихове амбиције у вези са ангажовањем у војсци реалне и да оне, посматрано у целини, не противурече ставовима мушкараца по том питању.

Подручја војне делатности, која и по једном и другом критеријуму пружају највише шанси за додатно ангажовање жена, јесу: интендантско и техничко одржавање и снабдевање; контрола саобраћаја; опслуживање софистицираних техничких средстава и послови обезбеђења објеката и средстава.

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

Наравно, бројни послови у оквиру тих подручја међусобно се битно разликују по својој природи и по условима у којима се извршавају, тако да сви они нису једнако погодни за жене. Због тога одговор на питање: *Које би послове у војсци жене требало првенствено да обављају*, не би био потпун ако не би садржао одговор на пратеће питање: *Који су то послови у војсци који женама најмање одговарају*, било због тога што се процењује да не би могле у потпуности да одговоре на захтеве које они постављају, било због тога што за њих, једноставно, нису заинтересоване. На листи таквих послова нашли су се: послови који захтевају висок степен физичког напрезања, послови који се обављају у свим временским и теренским условима, послови опасни по здравље, али и они са високим степеном личне и командне одговорности.

Неки од закључака овог истраживања навели су нас на став да мушкарци уопште имају позитиван став према већем ангажовању жена у војсци, али сматрају да није реално да им све дужности буду доступне. Чак и жене нису уверене да би биле у стању да замене мушкарце на свим пословима у војсци и не очекују да буду с њима у потпуности изједначене. Сасвим јасно произилази да је

могуће знатно веће ангажовање жена у војсци, али не и њихова равномерна заступљеност у свим родовима.

Најкраће речено, жене не би требало доводити у ситуацију да се надмећу са мушкарцима на пословима који не одговарају њиховој физичкој конституцији. Оне, по свему судећи, прилично јасно препознају те послове и нису спремне да "кисело грождје", упркос својој наводној природној радозналости, пробају по сваку цену.

Ту њихову разбориту обазривост, односно одмереност требало би у потпуности уважавати и заштитити од евентуалних помодарски настројених амбиција. Жене које су биле у прилици да лично искусе или бар из близине опажају садржаје војничких дужности, као оне које су чиниле узорак истраживања, нису склоне да подрже знатно амбициозније предлоге. Нема разлога да се с њима не сагласимо. Наравно, то не значи да не треба питати и друге. Кога и шта, одлучиће пројекат неког новог истраживања. Ово је био тек први корак у том правцу. Они који су га учинили верују да није био узалудан. ■

Др Зоран КИЛИБАРДА
Факултет безбедности

ЖЕНЕ У ОРУЖАНИМ СНАГАМА БРИТАНИЈЕ

ПРОМЕНА НАБОЉЕ

Као официр са 25 година искуства, верујем да су оружане снаге Велике Британије данас неупоредиво боља организација од оне којој сам се пре четврт века прикључио. Једна од најзначајнијих промена боље јесте то што је примљен већи број жена. Оне су својом способношћу и вештином допринеле успеху саме организације.

Жене су данас интегрални део британских оружаних снага. Око 10,2 посто официра су жене, а оне чине и 7,1 посто од укупно 104.000 професионалних војника. Тренутна политика у британској војсци је таква да су сви послови отворени и за мушкарце и жене, осим Краљевских оклопних снага и пешадије. Плата, услови службе и униформа исти су за све, независно од пола. Сви послови у Краљевском ваздухопловству отворени су за жене, као и послови у Краљевској морнарици, осим подморничарске службе. Откако су 1990. године законски оквири за запошљавање жена у оружаним снагама промењени, женама је пружена прилика да буду равноправно третиране са мушкарцима. Однос броја мушкараца и жена у Оружаним снагама дошао је до тачке када је постао стабилан, без већих осцилација...

На чему почива политика војске када је у питању запошљавање жена? Примарна сврха војске јесте да буде ефикасна у борби. Исто тако политика запошљавања треба да буде у складу са међународним законима и треба водити рачуна о демографском, односно социјалном фактору...

Да ли се жене официри и војници обучавају на исти начин као и мушкарци? Кратак одговор гласио би – да. Како би се смањило притисак на жене војнике за време иницијалне обуке, док су у фази преласка од цивила до професионалног војника, предузимају се неке мере како би им се помогло да лакше прођу тај период обуке. Ипак, план обуке и финални психолошки тестови једнаки су за мушкарце и жене. Такође, треба напоменути да су војну опрему, као што су чизме и ранчеви, дизајнирали мушкарци за војнике мушкарце. Када жене тренирају раме уз раме са мушкарцима, учесталост њиховог повређивања током обуке је двоструко већа него код регрута мушкараца. Због тих практичних разлога, жене официри и војници се обучавају у одвојеним групама у Војној академији и центрима за обуку.

То су само неке одреднице тренутне политике запошљавања жена у британској војсци. Охрабрујуће је видети велики број способних младих жена које похађају Краљевску војну академију, али и оних које су део нашег официрског кадра. ■

Пуковник Сајмон ВАНДЕЛУР
британски изасланик одбране у Београду

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ј Е Д

ШКОЛОВАЊЕ И ОБУКА ЗА РАД У ВОЈСЦИ

РЕЗУЛТАТИ И МОТИВАЦИЈА

На Војној академији жене могу да се школују и обучавају, јер она испуњава све услове да то буде изведено ефикасно. Искуства која наша земља има када је у питању ангажовање жена у војсци врло су богата, али нажалост нису довољно систематизована и срећена да би се из њих у овом тренутку добила поуздана и реална слика ефеката њиховог ангажовања.

Анализе резултата обуке жена у периоду од 1984. до 1989. године показују да жене остварују добре и врло добре резултате у обуци и да се у том смислу битније не разликују од мушкараца војника. У овом тренутку за нас су свакако интереснији они субјективни фактори, који се односе само на жене.

У том смислу, мотивација се издваја као изузетно важна претпоставка ангажовања жена у војсци, првенствено са аспекта избора будуће професије.

Да бисмо сагледали каква је мотивација жена за рад у војсци уопште, пошли смо од показатеља који су нам били доступни. Прикупили смо податке о упису девојака на Факултет безбедности, бивши факултет Цивилне заштите, полазећи од тога да је по својој природи, може се рећи, више "мушки факултет", и да је сличан, у извесној мери, Војној академији.

Девојке у последње три године чине око једне трећине у односу на укупан број уписаних. У исто време оне заузимају високо место на ранг листама, често и прво, што на посредан начин указује и на њихову образовну успешност.

Кретање броја кандидата за упис на Факултет безбедности у Београду

Година школовања	Број пријављених кандидата				
	Укупно	Девојке	Процент	Број жена међу првих 20 на ранг листи	Први на ранг листи
2004/2005	375	132	35,20 %	10 (50 %)	Женско
2005/2006	455	169	37,14 %	14 (70 %)	Мушко
2006/2007	566	203	35,86 %	12 (60 %)	Женско
Укупно	1396	504	36,11 %		

И Н С Т И Т У Ц И О Н О С Т И

Направљена је и упоредна анализа истраживања из 1981. године пред увођење добровољне обуке, односно служења војног рока у ЈНА, и истраживања о мотивацији девојака за ангажовањем у војсци данас. Спроведена су ad hoc истраживање, на малом узорку, да бисмо добили само индикаторе тог стања. Зато резултате треба узети са резервом и схватити их само као почетне показатеље, односно индикаторе стања.

Мотивација за служење војног рока и школовање у Војној академији

Година истраживања	Узорак	Проценти	
		Служење војног рока	Школовање у Војној академији
1981.	преко 2000	83 %	53 %
2006.	68	30,1%	23,5 %

Резултати истраживања из 1981. године показују да би се 83 одсто девојака определило за добровољно служење војног рока, а 53 одсто за војни позив. Овако високи проценти, између осталог, показује да девојке – жене нису довољно обавештене о војној обуци и природи војног позива. Разлози за овако наглашену спремност, како наводе истраживачи, проистичу из патриотизма, посебно ако се зна да је истраживање спроведено у периоду болести и смрти Јосипа Броза Тита.

Осим овог чиниоца знатно утичу и породичне и опште друштвене могућности за њихово школовање. Резултати показују да се за школовање највише интересују девојке из мање развијених средина, сеоских и радничких. Карактеристична су и извесна традиционална гледања женске омладине на своју улогу у војној делатности и оружаним снагама. Наиме, највећи број одлучује се за послове у санитарској служби, служби везе, војној администрацији, дакле, за традиционалне женске послове.

Током истраживања које је спроведено 1984. године, на узорку од 850 жена које су добровољно завршиле војну обуку, као основни мотиви за то издвојени су потреба за самопотврђивањем и усавршавањем. Ипак, највећи број, њих 46 одсто, пријавило се због очекивања неког вида личне добити коју би стекле боравком у ЈНА, односно претпоставке да ће им служење војног рока повећати шансе за запослење у грађанству или у самој ЈНА, односно шансе за добијање бољег посла.

Резултати истраживања из септембра 2006. показују да је проценат девојака које би служиле војни рок, односно које би се школовале на Војној академији, знатно мањи. Свега 30,1 одсто

Општа информисаност о војсци као институцији

Питања	Узорак	ОДГОВОРИ			
		ДА		НЕ	
Општа сазнања о војсци као институцији	68	8	11,8 %	60	88,2 %
Како се постаје официр?		8	11,8 %	60	88,2 %
Које врсте војних школа постоје?		12	17,6 %	56	82,4 %

служило би војни рок, а 23,5 одсто своје школовање наставило би на Војној академији.

Истраживаче је занимало и колико девојке знају о војсци, односно колико су информисане и да ли је то утицало на одређење за службу у војсци. Резултати показују да изузетно мали број девојака има било каква сазнања о војсци, свега око 11,8 одсто, а нешто више сазнања имају о врстама војних школа, око 17,6 одсто, што је вероватно последица информисања јавности о ули-

су кандидата у војне школе, које се сваке године објављује у средствима информисања.

Поново је био занимљив однос социјалног порекла девојака и њихово одређење за школовање на ВА. Као и у истраживању из 1981, у највећем проценту девојке су из радничких и службеничких породица. Интересантно је да од шест девојака чији су очеви официри, само једна жели на Академију.

Када се говори о односу успеха у учењу и одређења за војни позив, радује што су то углавном одлични и врло добри ђаци. На питање да ли би радиле у војсци и ако заврше неку другу школу или факултет у својој професији, 53 одсто девојака одговорило је потврдно.

Социјално порекло и одређење за школовање на Војној академији

Социјално порекло	Узорак	Школовање на Војној академији			
		ДА		НЕ	
Радничко	68	5	31,3%	3	5,8 %
Службеничко		4	25 %	21	40,4 %
Приватници		2	12,5 %	11	21,2 %
Официри		1	6,2 %	5	9,5 %
Остали		4	25 %	12	23,1 %
Укупно		16	23,5%	52	76,5 %

У исто време девојке сматрају да су жене једнако способне да обављају и мушке послове (88 одсто) али под условом да не захтевају знатнију физичку снагу или велики физички напор.

Искуства из претходног ангажовања жена у војсци и налази многих истраживања јасно указују да жене могу, ако су довољно мотивисане, да остваре своју професионалну каријеру у војсци. При томе, објективне претпоставке њиховог школовања на Војној академији никако нису сметња, нити препрека за њих. Сама Војна академија обезбеђује услове за њихово школовање. Ипак, до њиховог коначног укључивања на школовање на тој установи потребно је дефинисати селекционе тестове за пријем жена на ВА, посебно критеријума за проверу физичке способности; на репрезентативном узорку обавити истраживање мотивације женске омладине за школовање како би се добила реална слика о њиховој заинтересованости за војни позив. Неопходно је и на основу

досадашњих искустава дефинисати критеријуме за смештај, живот и рад жена у интернатским условима на Војној академији, а посебну пажњу треба посветити детаљном и сталном информисању будућих кандидата, посебно женске популације. ■

Пуковник др Будислав СУША
Војна академија, Београд

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ј Е Д

СПЕЦИФИЧНОСТИ ЛОГИСТИЧКЕ ПОДРШКЕ

СНАГА ДРУГАЧИЈЕГ КВАЛИТЕТА

Основна проблематика логистичке подршке у случају повећаног ангажовања жена односи се, пре свега, на специфичности из области интендантске, санитетске и грађевинске подршке, посебно у јединицама трупног нивоа

Сдређена искуства из ове области стечена су током експерименталне фазе доброволне обуке жена у бившој Југословенској народној армији (1983–1985), у периоду када су финансијске околности биле повољније. Тада су жене примане, осим на дужности војника, и за питомце школе резервних официра у појединим родовима и службама: противваздушна одбрана, техничка служба и санитет. Ту фазу обуке прошло је око 2.000 жена. С временом се број кандидаткиња смањивао, знатан број није успевао да задовољи постављене услове лекарског прегледа. Проглашен неекономичним, тај пројекат је угашен.

Проблеми који су се тада јављали, понајпре они интендантске и грађевинске подршке, остали су исти до данас, а јављаће се и убудуће, у зависности од броја жена професионалних војних лица.

■ РАЗЛИЧИТОСТ ПОТРЕБА

Одевање жена професионалних војника од 1996. године прописано је посебним наређењима. Највећи проблем у одевању причињава то што не постоје одговарајуће антропометријске мере које би се примењивале за израду предмета војне

одеће и обуће, што онемогућава њихово успешно, квалитетно и брзо обезбеђивање.

За сада, због изузетно малог броја жена за које се обезбеђује униформа, службена униформа се појединачно израђује по мери, док се теренска, ратна униформа обезбеђује издавањем мањих бројева и изродом по мери појединих предмета обуће и одеће. У случају да се повећа ангажовање жена у Војсци, неопходно би било изградити сву потребну регулативу и пратећу документацију за обезбеђење обуће и одеће жена професионалних припадника Војске.

Дужи смештај жена у стационарним објектима и у теренским условима наметнуо би специфичне захтеве, као што су могућност засебне употребе просторија и за одмор, и за одржавање личне и колективне хигијене. То се пре свега односи на бољу опремљеност спаваоница и пратећих просторија намештајем, и на примереније опремање санитарних просторија и купатила.

Што се тиче услужних делатности (прање рубља, одржавање исправности опреме, услуге шишања), постојећи капацитети могли би обезбедити пружање дела услуга, али имајући у виду специфичне потребе жена, треба обезбедити допунско опремање објеката и проширење капацитета.

Исхрана која се организује у садашњим условима задовољила би потребе жена професионалних војника, али би у стационарним условима требало боље опремити и ресторан и салу за обедовање.

У периоду после експерименталне добровољне обуке жена у ЈНА израђена је и пратећа регулатива (*Правило о војним униформама оружаних снага СФРЈ, 1989*), којом је нормативно дефинисано припадање одевних предмета за жене.

Део наведених проблема могао би се решити тако што би се целокупан систем одевња, смештаја и пружања услуга, и у стационарним, и у теренским условима, подигао на виши ниво, независно од тога да ли се услуге пружају мушким или женским професионалним припадницима Војске.

■ СИРОВА СНАГА ЈЕ СВЕ МАЊЕ НА ЦЕНИ

Побољшањем укупних услова и улагањем финансијских средстава у модернизацију и развој одговарајућих капацитета за решавање проблематике из те области створили би се услови за квалитетније опслуживање свих припадника Војске. У односу на пројектована и врло ограничена средства за ту намену, у наредном периоду не могу се очекивати велики помаци у овој области.

Други део тежишне проблематике у логистичкој подршци женама професионалним припадницима Војске тиче се обезбеђења специфичних потреба из области здравствене заштите, посебно превентиве и куративе у секундарној здравственој заштити из области гинекологије, али и решавања проблематике која се евентуално може појавити код случајева психосоматске патологије.

У садашњим условима, ова проблематика би се могла решавати на нивоу коришћења капацитета цивилних здравствених уста-

нова на одређеној територији и постојећих капацитета војноздравствених установа у терцијерној заштити.

Вековима устаљено мишљење како су ратови само за мушкарце, посебно у патријархално оријентисаним друштвима, како је војска свет мушкараца, а бити војник типично мушко занимање – већ одавно не стоји. Посебно не сада, у 21. веку, са трансформисаном природом војног позива, када руковање и опслуживање модерног наоружања и војне опреме претпоставља веће интелектуалне способности у односу на физичку снагу. Врсте послова и број дужности у војсци на којима се могу ангажовати и жене стално расту у већем броју земаља.

Садашња регулатива везана за војну обавезу не предвиђа регрутну обавезу нити обавезу службе војног рока за жене. Предвиђена је могућност ангажовања у резервном саставу, али са недовољно дефинисаним поступцима и процедурама за ту врсту ангажовања. Жене професионални војници имају иста права као и мушкарци професионални војници.

Веће ангажовање жена у Војсци Србије посебно је занимљиво у реализацији дела задатака логистичке подршке и функционисања укупног система логистике.

У оквиру управних и извршних органа јединица и установа Министарства одбране и Војске, које реализују делатности логистичке подршке, жене су ангажоване као професионална војна лица (професионални официри, подофицири, војници по уговору) и као цивилна лица.

Тренутно у оквиру Сектора за материјалне ресурсе ради око 4.000 жена (око 38%), понајвише у статусу цивилних лица.

Изражен пример је Војномедицинска академија, где је ангажовано око 75% жена у својству цивилних лица у Војсци Србије, а само једна је професионално војно лице (мајор). Оне су професионално укључене у све процесе рада, зависно од стручне спреме. По својој креативности, стручности и другим особинама не разликују се од колега мушког пола. У Управи ВМА две жене су на функцијама начелника сектора (20% руководећег кадра).

У складу са садашњим прописима, жене су често недовољно укључене у процесе руковођења, иако би својим квалитетима могле знатно да допринесу укупном раду. Чињеница је да је мали број жена професионалних војних лица, и то пре свега као последица нормативних ограничења везаних за недостатак школовања у војним школама и одговарајуће обуке за стицање специфичних војних знања потребних за превођење у професионална војна лица. Квалитет стручних знања жена прописаних за обављање дела послова из области функција снабдевања, одржавања, транспорта, здравства, инфраструктуре и опште логистике је неоспоран. Уз организацију и спровођење допунске едукације у стицању специфичних војних знања и усаглашавања законске регулативе, створили би се услови за повећање броја жена професионалних војних лица и њихово ангажовање на већем броју војноевиденционих специјалности из свих области логистике. ■

Пуковник Бранко ЈАНКОВИЋ,
Управа за систем логистике

Ж Е Н Е У В О Ј С Ц И – Ж Е Д

МОДЕЛИ ЗА ВЕЋЕ АНГАЖОВАЊЕ

ТРИ ВАЖНА КОРАКА

Међу безброј исказа о жени и рату, чини се примереним сетити се латинске пословице: *Најбоља је она жена која слушајући уме да заповеда.* До краја прве фазе реформи система одбране и Војске неопходно је утврдити сва стратешко-доктринарна документа, која би, између осталог, концепцијски поставила место и улогу жена у Војсци.

У различитим периодима новије историје народа на нашим просторима, била је различита заступљеност женског пола у оружаним снагама. Без обзира на постојање или непостојање законске регулативе, општа је констатација да та заступљеност ни у једном периоду није била знатна. Односно, може се рећи да је Војска, у традиционалном смислу поимања, увек довођена у везу са "снагом младића", како рече латинска пословица, чиме је простор за веће ангажовање жена остајао сужен.

Тренутно се у Војсци Србије, на чисто војничким дужностима, налази 145 жена (осам официра, 30 подофицира и 107 војника

по уговору), што је испод 0,3 одсто укупне бројне величине. Наведени број знатно увећава чињеница о 1.548 формацијских места цивилних лица која попуњавају жене.

Познато је да су у току реформе система одбране и Војске Србије, које наредне (2007) године завршавају своју прву фазу. Прилика је, стога, да се са аналитичко-критичког аспекта осврнемо и на могућност већег ангажовања жена. При томе, веће ангажовање не подразумева само већи број од садашњег, јер ће се укупно бројно стање Војске sukcesивно смањивати, већ се мисли на процентуално веће присуство жена у Војсци.

■ ЖЕНА И РАТ

Појмови "жена" и "рат", без обзира на то да ли су довођени у међусобну везу, историјски посматрано, привлачили су највећу пажњу мислилаца, те о њима постоји значајан скуп мисли и ставова, међу којима се неки сматрају и пословицама.

Када се промишља ангажовање жена у војсци, неизоставно се та релација посматра кроз рат, као драстични облик сукоба.

Може се, формално, поставити питање – зашто жене и рат, кад је војска у питању, јер рат се сматра за дужи период превазиђеним начином решавања спорова, бар у Европи. Та релација жене–рат–војска, има бар неколико основа. Својевремено, пре око 170 година, легендарни барон Жомини, поклањајући своје позна-

И Н С Т В О С У П Р О Т Н О С Т И

то дело Преглед ратне вештине руском цару, рекао је: *Ваше височанство, говорити данас о рату, када је евидентно настојање за трајним миром, чини се беспредметним. Али, рат је такво зло које никада неће бити искорењено. Непуни век након тога догодила су се два у историји незапамћена светска рата.*

Други аспект наведене релације лежи у чињеници да се у успостављању било којих односа, пре свега, полази од најтежих ситуација у којима се могу одвијати. У конкретном случају, веза жена–рат, преко војске одражава и савремени тренд у којем, захваљујући медијима, долазимо до спознаје о тренду све већег ангажовања жена у страним оружаним снагама.

Свакако, наведени ставови нису усмерени на пројектовање скоријег рата већих размера. Њихово навођење јесте у смислу поимања најтеже улоге коју у војсци може обављати и женска популација. При томе, јасно је да се у савременим условима поимања места и улоге оружаних снага лепеза задатака шири, поред основне мисије - одбрана земље, на мисије и задатке изградње и одржавања мира у региону и подршке цивилним властима у супротстављању невојним претњама безбедности.

У складу са тим, модели ангажовања жена у Војсци су: жена официр, жена подофицир, жена војник и жена цивилно лице или војни службеник.

■ НАШЕ ЖЕНЕ И МУШКАРЦИ

Стратешко-доктринарна сфера јесте прва када се промишља и концепира систем одбране и реформа војске. Она, између осталог, обухвата и израду и усвајање документа као што су: *Стратегија националне безбедности, Стратегија одбране, Стра-*

тегијски преглед одбране, Бела књига одбране, Војна стратегија и доктрине војске. Дакле, скуп веома битних и сложених докумената који регулишу организацију, припреме, употребу и обезбеђење система, у ширем, односно Војске, у најужем смислу посматрано.

Можда се може упутити формално питање успостављања везе између стратешко-доктринарне сфере реформи војске са ангажовањем жена у Војсци. Најкраћи одговор на ово питање јесте – погледати стране доктрине и стратегије и њихову медијску промоцију, где готово да нема исказа који не почиње ставом – **НАШЕ ЖЕНЕ И МУШКАРЦИ**, када говори о оружаним снагама. Дакле, стратешки и доктринарно посматрано, аспект заступљености жена мора да се нађе и у тим документима.

Правно-нормативна сфера детерминише (озаконџује) ставове стратешко-доктринарне сфере, којом се стварају претпоставке за функционисање система (у овом случају – ангажовање жена у Војсци), са једне, и санкционишу одступања, са друге стране. Дакле, врло битна претпоставка ангажовању жена у Војсци, јесу закони и прописи. При томе, мисли се на нови *Устав, Закон о одбрани, Закон о Војсци* и друге законе и подзаконске акте. Захваћеност ове проблематике у наведеним правним актима обрнуто је сразмерна нивоу на којем се налазе, или на највишем нивоу најмање је информација о овој теми и тако по дубини хијерархије тих докумената.

Трећа организацијско-функционална сфера, јесте надградња на претходне две. Дакле, да би дошло до већег ангажовања жена у Војсци, односно њихове уградње у организацију (формација) Војске, неопходне су концепција (стратегија и доктрине) и закони (прописи). Међутим, за такво нешто неопходно је утврдити критеријуме,

односно услове по којима се жене могу ангажовати и, свакако, треба анкетирати окружења како би се дошло до приближне величине могућег захвата женске популације за потребе Војске.

До краја прве фазе реформи система одбране и Војске неопходно је утврдити сва стратешко-доктринарна документа, која би, између осталог, концепцијски поставила место и улогу жена у Војсци.

Паралелно са претходним, а најкасније до краја друге фазе реформи (до 2010. године) неопходно је утврдити (донети) сва неопходна правна документа и спровести бројна истраживања потреба и могућности, са једне, и одазива женске популације са друге стране.

Тек након претходно наведених активности, реално у трећој фази реформи Војске, могуће је очекивати значајније ангажовање жена.

Искуства земаља из окружења говоре о све значајнијем уделу жена у популацији оружаних снага. Реформе система одбране и Војске Србије, између осталог, темеље се и на најбољим страним искуствима. Зато и јесте за очекивати веће ангажовање жена у Војсци Србије у наредном периоду, када се за то стекну сви неопходни услови. ■

Пуковник др Божидар ФОРЦА
Генералштаб Војске Србије

ОДБРАНА

Прилог је припремљен на основу материјала са Конференције *Жене у војсци*, коју су 5. октобра 2006. године организовали Мисија ОЕБС-а и Министарство одбране Републике Србије

Снимио Д. БАНДА

ОДЈЕЦИ ПРВОГ
НАЦИОНАЛНОГ КОНГРЕСА
О ДЕЦИ И НАТАЛИТЕТУ
У СРБИЈИ

У свечаној сали
Централног дома
Војске Србије одржан је
значајан скуп, који је
организовало Удружење
за борбу против беле куге
"Опстанак". Већ и сам назив,
у ствари, апел свим
структурама друштва, говори
да је стање алармантно и да су
демографска структура и њена
перспектива – забрињавајући.

УСТАНАК ЗА ОПСТАНАК

Када нас нека мука снађе, па како народ вели – *догори до ноката*, сетимо се речи мудрог Јована Цвијића, који је о држави Србији метафорички писао и причао као о кући. Кући честитих домаћина, узорно уређеној и лепотом умивеној, у којој живи ваљана чељад, рада госту, марљива и правдољубива. Али кући подигнутој наред пута. Е, тим путем су, нажалост, хтели многи освајачи, тутњале многе војске, свако је нешто хтео, али преко наших леђа. Историјски гледано, у оним кратким предасима између ратова, српски народ се дизао, оплемењивао, деца су се рађала, становништво увећавало. Наше баке, прабабе и чукунбабе поготово, рађале су петоро, шесторо, седморо деце... То је било уобичајено, нарочито на селима која су се ширила, бивала родом богатија и свеколиким берихетом награђена. Без обзира на имовно стање родитеља, деца су се рађала. Беше то некако и питање части, српске нарави, дух вере...

Потом су обавезно стизали ратни облаци, а Србин је одвајкада радо ишао у војнике и често главом плаћао веру у отаџбину, жудњу за слободом. Демографи апострофирају 19. и 20. век, када су Срби пропустили прилику да постану бројчано велики народ. Ратови су нас десетковали, али утапање у постратовски конформизам, супротно очекивањима, донео је једва просту репродукцију, што је у збиру значило стагнацију, а у перспективи забрињавајући пад прираштаја.

Један од наших највећих познавалаца прилика, човек који је добар део свог радног века посветио борби против беле куге, је-сте професор др Марко Младеновић, председник удружења "Опстанак". Угледни стручњак је у свом уводном излагању озбиљно упозорио како нам становништво стари и изумире. Тешке речи које имају чврсто упориште у бројкама. Према попису из 2002. године, у матици је било свега 6.200.000 становника, просечне старости од 40 година. Нестало је око 800 села, а у многима живе старци, најчешће по двоје до четворо у некада бројним домаћинствима. Све је мање ђака, све мање новорођенчади, а све више разведених бракова, прекида трудноће и умрлих. Сваке године цео један град нестане на столовима гинеколошко-акушерских клиника.

Вртоглаво расте број самаца, смањује се жеља за заједничким животом и од Бога датим потомством. Према речима професора Младеновића, томе доприносе опште осиромашење, недостатак услова за рађање деце, разни феминистички покрети, пораст хомосексуализма... Ситуација је алармантна. Имајући у виду окружење, може нам се догодити оно што нико не жели: да нас мајоризацијом наталитета други народи доведу до позиције националне мањине у властитој држави! То су озбиљни државни и национални проблеми.

■ ЧЕТВРТО ДЕТЕ

Шта нам ваља чинити?

Неопходна је јасна национална стратегија, народски речено *Устанак за опстанак!* Не вреде много локалне акције и спорадични апели. Неопходни су темељна прерасподела националног дохотка у корист рађања, реформација материнства, укидање антинаталитетске политике... На уставно-правном нивоу, професор Младеновић предлаже да Скупштина Србије по хитном поступку разматра *Преднацрт закона о обнављању становништва*. У том законском пројекту предлаже се и реформа институција за бригу о породици и деци. Апел се упућује не само држави већ и дијаспори, цркви, средствима јавног информисања, невладиним организацијама, угледним појединцима....

Колико је ситуација алармантна потврђује и следећи податак: чак и када би се преко ноћи остварио наталитет који одговара простој репродукцији становништва (у просеку два детета

БРОЈКЕ КОЈЕ ЗАБРИЊАВАЈУ

Од Другог светског рата до данас Српкиње су више од десет милиона пута прекинуле трудноћу. Годишње се обави око 200.000 вештачких побачаја, а на сваки брак у Србији, у просеку, долази тек 0,88 посто деце. Подаци Републичког завода за статистику говоре да у градским срединама има 58,05 процената неожењених мушкараца и чак 66,2 одсто неударних жена.

Срби као народ би, према тим показатељима, могли би олошки да изумру за 500 година, док би до 2100. постали национална мањина у сопственој земљи (централна Србија са Војводином имала би 2.900.000, а на Косову и Метохији живело би 4,4 милиона становника, углавном Албанаца).

Професор Павле Шафарик је још 1840. године изнео податак да је број Срба 5,5 милиона, док их данас у Србији живи свега 6.180.000. У истом временском раздобљу, на пример, Албанаца је седам пута више, Турака четири пута, румунски народ се увећао за 45 процената, а бугарски 35 посто.

ОДЗИВ

Организатори Првог националног конгреса о деци и наталитету у Србији упутили су позив свим релевантним личностима из света политике да учествују на том научном скупу. Одзив је, међутим, био мали, што указује на недовољно интересовање политичара за проблем беле куге.

Директор удружења "Опстанак" Борислав Матић наглашава да су писани позиви упућени председнику Републике и свим министрима у Влади. Поред тога, свих 250 посланика српског Парламента позвано је да присуствује, али се нико од њих није одазвао. Министарство за рад, заштиту и социјалну политику упутило је начелника одељења Предрага Петровића, који је био једини званични представник власти на симпозијуму. Отварању су присуствовали принцеза Јелисавета Карађорђевић, представници Српске Православне Цркве и Војске Србије. Свега четири редакције, укључујући нашу, послало је новинаре да прате скуп.

Одбор за организацију Конгреса захвалио је на помоћи Централном дому Војске Србије и Министарству одбране.

Проф. др Марко Младеновић,
председник Удружења "Опстанак"

– Господо, ви ћете бити највећи кривци ако српски народ си-
ће са историјске сцене и претвори се у мит о новој Атлантиди
– поручио је овдашњим политичарима проф. др Марко Младено-
вић са Годишње скупштине удружења "Опстанак".

– Научите да гледате даље од свог џепа! И да схватите да
не живимо само за данас и само за нас, већ за сутра и за преко-
сутра и за наше потомке, децу, унуке, праунуке – наглашава
професор Младеновић. – Не дозволите да вас се они стиде или
да вас проклињу! Угледајте се на председника Путина!

Председник удружења за борбу против беле куге апелује –
Морамо вратити наду у будућност! Последњи је час! Неопходан
је "Трећи српски устанак за опстанак"!

РУСКИ МОДЕЛ

Свакој мајци у Русији која роди друго дете држава ће исплатити 250.000 рубаља, или нешто више од 9.000 долара. То обећање дао је председник Владимир Путин обраћајући се руској Думи 10. маја 2006. године.

Највећа земља на планети, према постојећем темпу смањивања наталитета, годишње губи око 730.000 грађана. Број Руса свео се на 144 милиона, а ако се тежња пада популације настави, до краја овог века биће их само 50 милиона.

Како би се повећао природни прираштај, Русија је почела да спроводи мере подстицања рађања, које ће, поред поменути новчане помоћи, имати и друге облике. Разматра се и увођења пореза грађанима без деце старијим од 18 година.

ПОГЛЕД НА ПЛАНЕТУ

Од почетка нове ере до половине 18. века раст становништва на Земљи био је спор, са раздобљима успона, са изненадним падовима, условљеним епидемијама, глађу. У 1750. становништво Земље бројало је више од 800 милиона житеља, а у 1850. прешло је једну милијарду. После сто година (1950), становништво се удвостручило. У јулу 1987. становништво глобуса бројало је око пет милијарди житеља. У 1991. становништво Земље имало је више од 5,385 милијарди, а после две године регистрован је број од 5,572 милијарде становника.

по жени), пад се не би зауставио ни за 50 година. Тек треће дете у породици може спречити суноврат, а четврто би било права благодет. Наравно, неопходно је створити услове, али не декларативно, већ озбиљном законском регулативом. Прекиде трудноће треба одобрити само у неопходним приликама, а женама са троје и више деце омогућити бројне погодности.

ПОПУЛАЦИОНА ПОЛИТИКА

Будемо ли олако схватили ситуацију може нам се догодити да, на пример, током 2052. број житеља Србије буде мањи него 2002. године. Срећом, популациона политика у последњој деценији код нас заокупља све више пажње, посебно научне и стручне јавности. Разлози су бројни и добро познати. Неповољна кретања су изнуђена реакција на специфичне прилике у нашој земљи током последњих петнаестак година, примећује др Драгана Динић, истраживач Института за политичке студије у

Београду. Ту се, пре свега, мисли на распад државе, ратове, бомбардовање, дуготрајну економску кризу, изолацију, политичка превирања, сатанизацију... Зато је неопходно исказати решеност и остваривање циљева, али и стрпљење, реалност и поступност. Будимо у почетку скромнији и спорији, али увек истрајни да их остваримо.

Све што нас је задесило током минуле деценије и по, све до процеса транзиције у коју смо ушли неспремно, угрозило је језгро животне мотивације и најзначајније међу њима – родитељство. Губљење социјалне сигурности, ширење сиромаштва и пораст насиља у породици неке су од највидљивијих појава које угрожавају родитељство, чији главни смисао треба да буду радост у одрастању и васпитању деце, препознавање њихове способности, задовољство постигнутим резултатима...

Спорни културни образац материнства огледа се у унутрашњем налогу и спољашњем притиску, по коме је жена изложена захтеву да преузме потпуну бригу о деци и да све друге обавезе обавља с пола снаге. Том стереотипу се све више супротставља професионална улога жена у области рада, односно потреба да се те две улоге (мајке и радно оријентисане жене) уравниотеже и срећно измире, закључује др Милош Неманић, научни саветник Института за криминолошка и социолошка истраживања у пензији.

НА КОМЕ СВЕТ ОСТАЈЕ

Сваки разговор о будућности је бесциљан ако се не позабавимо питањем ко ће је креирати? Наравно, млади. Ако смо оптимисти рећи ћемо – они што освајају знамења и бране углед земље на светским смотрама математичара, информатичара, физичара, писаца, спортиста... Песимисти ће завапити: зар доколичари из куће Великог брата, ноћобдије, испичутуре по кафићима, наркомани, силеције, спори на мислима и брзи на окидачу?

За добар део афирмације антијунака криви су поједини медији, који ће и најтеже криминалце, свесно или не, популарисати као "хероје улице", подстичући агресивност и на погрешан начин стечену популарност. Оно што породица и друштво могу и морају да учине јесте озбиљно преиспитивање система вредности, афирмације стваралаштва, другарства, љубави... То су тешки задаци, али је још теже нама ако им се не посветимо. Олако миренење са ишчашеним системом вредности може нас одвести на слепи колосек и обесмислити сваку причу о будућности. На то указује академик др Светомир Стојинић и скреће пажњу на запажено дело познатог књижевника Мартина Пажа, који указује на постомодерне тенденције у култури. Оне заговарају одбацивање смисла, равнодушност према истини, презирање идеја, ниподаштавање будућности као стил живота младих. Само што је наслов књиге "Како сам постао глуп..." ■

Бранко КОПУНОВИЋ
Александар ПЕТРОВИЋ
Снимео Г. СТАНКОВИЋ

ПРОФЕСОР
СНЕЖАНА СТАНЧЕТИЋ,
АТЛЕТСКА
РЕПРЕЗЕНТАТИВКА
СРБИЈЕ

ПРИНЦЕЗА КРАЉИЦЕ СПОРТОВА

Више од 150 углавном златних, али и сребрних и бронзаних медаља и мноштво других признања освојених на државним, балканским, европским и светским атлетским такмичењима, најбоље говоре о њеној дугогодишњој успешној спортској каријери. На првом месту, Снежана је референт за физичку обуку у Војсци Србије, цењен спортски педагог и узорна мајка седамнаестогодишњег Марка.

Део освојених медаља са међународних атлетских такмичења ветерана

И са овогодишњег 16. првенства Балкана у атлетици за ветеране, одржаног 23. и 24. септембра у Атини, Снежана Станчетић, референт за физичко васпитање у Првој бригади Копнене војске Србије из Новог Сада, вратила се са две златне медаље освојене у трчању на 200 метара и – са новим балканским рекордом (29,09 секунди). Тиме је оборила досадашњи, који је поставила прошле године на Балканском атлетском првенству за ветеране у Новом Саду. Тако је наставила давно започету серију врхунских резултата у краљици спортова.

На Европском првенству у атлетици за ветеране, одржаном у Познању (Пољска) 14. и 15. јула ове године, она је, у финалној трци на 400 метара са препонама, у веома оштрој конкуренцији, освојила завидно седмо место.

На спортске терене крочила је са непуних тринаест година. Тада је добила прилику да заигра кошарку у првој постави КК "Војводина", а у атлетику је, како каже, ушла случајно, захваљујући професору Мирку Зељковићу и друговима из атлетског клуба "Војводина", који су је, као шеснаестогодишњакињу, наговорили да истрчи своју прву трку. Нису погрешили. У својој специјалности, дисциплини у трчању на 400 метара са препонама, већ 1980. године на Првенству државе у атлетици одржаном у Сплиту осваја треће место и од тада почиње њен атлетски успон. Прекинут је 1982. године због повреде Ахилових тетива и операције у Цељу. Великом упорношћу, снагом воље и неизрецивом борбеношћу вратила се на стазе успеха и поход на медаље који и данас траје.

У породичном кругу са оцем Новаком, сином Марком и мајком Мирјаном

Након дуготрајнијег лечења и опоравка Снежана се појавила као ветеран. На атлетском Првенству Балкана у атлетици, одржаном у Атини 1996. године, у великом стилу освојила је три златне медаље на стазима од 100, 200 и 400 метара.

Да врхунски спорт и школовање могу заједно доказала је дипломом Факултета за физичку културу у Новом Саду. На задовољство ђака, радила је у неколико новосадских основних

школа као наставник физичке културе, све док се 1989. године није јавила на конкурс за рад у Војсци, на место референта за физичку обуку, где је између 104 пријављена кандидата примљена са најбољим препорукама.

– У прво време, помало сам се плашила због искључиво мушке средине, али контакт је веома брзо успостављен и сада не могу ни замислити посао ван војног колектива – каже Снежана и додаје да су јој припадници Војске, нарочито претпостављене старешине, помогли да, поред педагошког рада, и даље настави тренирати и постигати врхунске резултате.

Да је Снежана искусан спортски педагог говори и чињеница да су, на војним спортским првенствима свих нивоа, екипе које она тренира и води, као по правилу освајале најбоље пласмане, али и то да су старешине јединице у којој ради, што се показало на ре-

довним и ванредним проверама физичке способности, у најбољој физичкој кондицији.

Постигнути резултати и њено педагошко ангажовање нису остали незапажени у војној средини. У традиционалној акцији недељника “Војска” “Бирамо спортисту године у Војсци”, 1997, 1998, 2000, 2004. и 2005. године проглашавања је за спортисту године или су јој додељивана специјална признања.

Дневне обавезе Снежане Станчевић, како сама каже, подсећају понајвише на “турбо дан”. Устаје у 5,45 и одлази на посао до 15 часова. Од 15.10 до 17 часова свакодневно тренира на стадиону АК “Војводина” заједно са активним атлетичарима и под стручним надзором тренера Антона Глухака, бившег државног атлетског репрезентативца. Након повратка кући чекају је кућни послови, које често завршава у касним ноћним сатима.

Поред тога што је врхунски спортиста и педагог, Снежана је и међународни атлетски судија. То одузима велики део времена, али када се воли оно што се ради, ништа није тешко, све се постигне, рећи ће.

Њена околина се већ навикла на медаље. Тренутно је највећи проблем финансирати одласке, посебно на међународна такмичења, али захваљујући спонзорима, људима добре воље, то се још увек, у најскромнијим оквирима, постиже. На питање до када ће трчати одговара – до краја живота, јер трчање је њена здрава навика. Када једном пробаш, веома је тешко престати.

Отац Новак, заставник у пензији, мајка Мирјана и седамнаестогодишњи син Марко имају пуно разумевања за спорт који од Снежане, али и од породице захтева велика одрицања. То јој је веома важно и умногоме помаже да се постигну спортски резултати вредни пажње. Будући да “јабука не пада далеко од стабла”, син Марко, поред тога што је одличан ученик Средње физиотерапеутске школе, са успехом игра фудбал наступајући за “Војводину” и ФК “Кабел” из Новог Сада.

Пред нашом атлетском репрезентативком је, крајем августа наредне године, и наступ на Светском првенству за ветеране у Италијанском граду Риминију, за који се Снежана озбиљно припрема. Знајући Снежану, верујемо да ће нас још једном обрадовати неком од медаља. Поново ће бранити углед Србије и њене Војске. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

ВРХУНСКИ СПОРТСКИ РЕЗУЛТАТИ

Иза атлетичарске каријере Снежане Станчевић, која још увек траје, мноштво је врхунских спортских резултата које је тешко побројати. Зато помињемо само оне најважније.

1980 – треће место на Првенству државе у Сплиту у дисциплини 400 м са препонама.

1981 – друго место на Првенству државе у Суботици у истој дисциплини.

1982 – прво место и златна медаља, уз постављање државног рекорда на 400 м са препонама у Марибору и треће место на Првенству Балкана у Букурешту у истој дисциплини. Исте године проглашена је за најбољег спортисту града Новог Сада.

1983 – златна медаља на Међународном атлетском митингу у дворани, у дисциплини 60 м са препонама у Будимпешти.

1984 – бронзана медаља на екипном купу Европе у штафети 4 пута 100 м.

2002 и 2004. – четврта места на првенствима Европе у Потсдаму (Немачка) и Аркусу (Данска).

2003 – пето место на Првенству Европе у дворанској атлетици у Сан Себастијану (Шпанија) на 400 м.

2005 – пето место на Светском првенству у атлетици за ветеране, такође у Сан Себастијану, у трци на 400 м са препонама.

На свим Балканским атлетским првенствима за ветеране одржаним од 1996. до 2006. године освајала је прва места и постављала балканске рекорде у трчању на 200 и 400 метара.

ЈУБИЛЕЈ КЛИНИКЕ
ЗА ПЛАСТИЧНУ ХИРУРГИЈУ
И ОПЕКОТИНЕ ВМА

ХИРУРЗИ ПОСЕБНЕ ВРСТЕ

Клиника је дуго била јединствена школа за хирурге пластичаре у земљи. Данас је једна од четири установе на којој се усавшавају лекари те струке, а задржала је и највише од старог енглеског пелцера – у њој се раде све врсте операција из домена пластичне хирургије.

Ових дана Клиника за пластичну хирургију и опекотине пуни 60 година постојања. Као јединствен пелцер, ту грану хирургије пренели су после Другог светског рата британски лекари који су у нашу земљу стигли на иницијативу тадашњег начелника санитарске службе ЈА генерала др Гојка Николиша. Захваљујући проф. др Винку Арнерију, легендарном хирургу и врхунском стручњаку, основана је и клиника, прва те врсте у нас, која је дуго година представљала јединствену школу пластичне хирургије у земљи.

Данас је она једна од четири установе на којој се школују хирурзи пластичари, али се ту раде и све врсте операција из домена пластичне хирургије, а лекари одлазе на усавшавање у Енглеску, Америку и Кину.

■ ВЕШТИНА РУКОВАЊА ТКИВОМ

У народу се погрешно мисли да је пластична хирургија помодна, ексклузивна, естетска хирургија новијег датума. Међутим, зна се да је она доста стара. Постоје папируси из старог Египта на којима је готово до детаља описана методологија затварања неких дефеката насталих повређивањем. На неким старим графикама приказан је индијски метод реконструкције носа, где је режањ дизан са надлактице и пренешен на лице. А када је реч о естетици, задатак те хирургије је да надокнади форму да би се постигла боља функција, али при том не занемарује лепши изглед јер је и он веома важан.

То је једина хирургија која покрива цело тело, све узрасте и полове, док остале у свом називу имају анатомске регије којима се баве. Вероватно се питате зашто се зове пластична. Погрешно је мислити да је разлог уградња неких пластична маса, иако има и то-

га. Имену је кумовала грчка реч пластикос, што у преводу значи погодан за моделирање. И заиста, та врста хирургије користи пластичност ткива – његову еластичност, растељивост, контрактилност, адаптибилност, итд.

Пуковник проф. др Љубодраг Панајотовић, начелник Клинике за пластичну хирургију и опекотине ВМА наводи и друге одлике:

– То је хируршка техника у којој доминира вештина руковања ткивом. Тачније, тежи се да се при операцијама ткиво не малтретира и не гњечи, а све да би се очувала његова прокрвљеност. Конци су посебно танки, инструментаријум је посебан, хируршка филозофија такође. Ниједна хирургија нема толику палету реконструктивних поступака или оперативних поступака које је могуће применити у неком случају као у пластичној.

Пластична хирургија има више грана – реконструктивну хирургију (која се бави надокнадом дефеката насталих повређивањем, ексцизијом великих тумора или урођеним дефектима), микрохирургију, урођене анормалије главе и врата, анормалије шаке, урогениталних органа, затим хирургију шаке, малигну и бенигну тумора коже и поткожног ткива, и наравно опекотине и естетску, односно козметску хирургију. Гране су постепено развијане. Одељење за опекотине основано је 1952. године, а први успешни слободни микрохируршки режањ на ВМА урадио је 7. априла 1986. пуковник др Панајотовић. То су најсложеније операције у тој врсти хирургије које трају по више сати и ангажују велики број људи. За њих је потребне добра анестезија, трансфузиологија и постоперативна нега јер се не прати само опште стање пацијента већ и пренетог режња. У тој клиници су до 1990. године пратили и све трендове у естетској хирургији.

Снимак Томислав РАДОСАВЉЕВИЋ

У рату су усавршили и трансфере микроваскуларних режњева. Пре су се те операције радиле као ексклузивна хирургија – унапред су припремане. Међутим, када је почео рат, било је пуно пацијента са тзв. везаним режњевима, који су дуго остајали у болници па су лекари решили да уведу новине. Како је била реч већином о младим пацијентима, без васкуларних проблема, осмелили су се да већ у септембру 1991. ураде први слободни режањ у ратној хирургији. Касније су наносили слободне режњеве на главу и лице. На тај начин, стотинама рањеника скратили су време лечења и омогућили брз опоравак и ресоцијализацију.

Наша ратна искуства приказивали су лекари на светским конгресима ратне медицине и пластичне хирургије.

– Свуда је наше искуство наилазило на велико интересовање и уважавање јер нико то пре није радио. На великом броју светских конгреса намерно сам истицао радове о теми “Прва употреба микрохирургије у ратној хирургији” у жељи да неко то оспори, али то нико није урадио, тако да се ми са правом сматрамо пионирима микрохирургије у ратној хирургији. Због тих искустава наши лекари били су и у радним председништвима на светским конгресима, а то није мала ствар – истиче начелник клинике.

Пластична хирургија има своје место и у концепту дневне болнице. На тај начин могу се радити операције носа, ушију, уграђивати имплантати у дојке, у листове на ногама, код асиметрије тела, затезати очни капци, боре, оперисати младежи, потенцијални меланоми. А време доноси нове могућности.

У реконструктивној микрохирургији светски тренд је одизање слободних режњева на што ситнијим крвним судовима – тзв. перфорато режњеви. Реч је о режњевима који добијају васкуларизацију крвним судовима промера испод 1 mm. Чак се у свету развија појам супер микрохирургије у којој се барата са крвним судовима промера мањег од 0,5 mm. То изискује јако добре оперативне микроскопе, квалитетан инструментар, шавни материја готово невидљив голим оком, који лебди у ваздуху. За те операције потребне су перфектна обука и рутина. Нема импровизације, а операције трају по неколико сати.

Све више места у реконструктивној и естетској хирургији заузима тзв. хирургија малих резова или ендоскопска. Тренд је, такође, уградња разних имплантата, полимера (силикона) нове генерације који не изазивају велике реакције ткива.

■ “НЕВИДЉИВИ” ОЖИЉЦИ

У тој клиници имају пуно идеја за даљи развој. Начелник проф. др Панајотовић истиче како планирају да отворе више центара у оквиру постојећег простора и ресурса. Желе да развију одсек за хирургију шаке и унапреде лечење реуматoidне шаке. У плану је и оснивање центра за малигни меланом у коме би се јединствено у земљи систематично лечио меланом. Начелник жели да на ВМА врати и операције расцепа уста и непца по којима су били познати до рата и да формира центар за урођене расцепа, у коме би се обједињено рад хирурга пластичара, ортодонта, логопеда, педијатра и по потреби максилофацијалца и психолога. И наравно, жеља им је да на велика врата врате естетску хирургију, развојем нових оперативних захвата.

Све су то услови које треба испунити да би клиника наставила да покрива читаву област пластичне хирургије. За сада предњаче у микрохирургији и лечењу опекотина.

– Пластична хирургија се учи од А до Ш, а не обрнуто и не на прескок. Данас се многи ухвате за естетску хирургију и мисле да владају целом пластичну хирургијом, али естетска хирургија долази на крају, као шлаг, када се овлада реконструктивном хирургијом – истиче проф. др Маријан Новаковић, начелник Одељења за пластичну хирургију у коме се ради комплетна патологија из пластичне и реконструктивне хирургије.

Доктор Новаковић каже да се у Клиници најчешће оперишу тумори коже и поткожног ткивна, малигни и бенигни, доста је повреда шаке и других делова тела и надокнаде дефеката, а нешто мање урођених анормалија. Разлози су административни природе – без улута

Пуковник проф. др Љубодраг Панајотовић

■ ПИОНИРИ РАТНЕ МИКРОХИРУРГИЈЕ

Ратови су показали колико је пластична хирургија значајна и колико задире у области других хирургија и са њима је повезана. Ортопедска и трауматолошка хирургија апсолутно не могу без ње јер велика рана на екстремитету не може сама да зарасте. Ако се рачуна да око 70 одсто свих повреда у рату захвата те делове тела, бар половина од њих има дефект ткива, а то је поље рада реконструктивне пластичне хирургије.

за ВМА пацијент сам сноси трошкове лечења. Срећом, цене су прихватљивије у односу на друге клинике.

Успех свих операција, па и естетских, лежи у сарадњи лекара и пацијента.

– Најбитније је да пацијенту на почетку предочимо шта га чека. И све је много лакше ако имате физички и психички здравог пацијента и ако му добронамерно, искрено и стручно објаснимо ток операције и постоперативни ток, али и могуће компликације. Ако нас је схватио, задовољство ће бити и његово и наше. Ми можемо много тога да побољшамо, улепшамо, коригујемо, али људи треба да схвате да наш организам није пластелин и да не можемо да га моделујемо како желимо. Сем нашег рада важна је и реакција организма.

На питање како се боре против ожиљака, др Новаковић одговара:

– Ми поштујемо основни принцип: *Првобитно не наудити пуно*. Да појасним, постоји приматућа и давојућа регија. У приматућој се нешто надокнађује, додаје, било да је то обичан трансплантат коже или тзв. сложени режњеви – трансплантат коже, поткожног ткива и мишића, чак и кости. И увек гледамо да донорна регија не буде пуно оштећена, а ако јесте, трудимо се да место буде скривено и да се може покрити гардеробом. Основа наше хирургије јесте да се рана фино обради и негује, шије финим концем, да се правац

Пуковник проф. др Маријан Новаковић

ЧЛАНОВИ УДРУЖЕЊА

Од 15 лекара специјалиста, колико је данас на Клиници за пластичну хирургију и опекотине ВМА, три су доктори наука у звању професора, осам је магистара наука а четири асистента. Током ове године четворица лекара је магистрирало, а један докторирао.

Лекари те клинике су чланови домаћих, европских и светских удружења, а пуковник др Панајотовић је потпредседник Југословенског удружења за пластичну и реконструктивну хирургију, национални представник у Европском удружењу пластичних хирурга EURAPS.

Чланови су и комисија за полагање специјалистичких испита и предавачи у Новом Саду, Нишу, Бањалуци, Крагујевцу и у Вишој медицинској школи.

– Опекотина није само локална повреда већ постаје опекотинска болест јер су захваћени сви системи и органи у организму. Кроз кожу, која је баријера према спољашној средини, одаје се температура, губи течност, а из спољне средине долазе бактерије. Опечена кожа без заштитног слоја је идеална подлога за развој бактерија, а то је најопасније. Зато је циљ хирушког лечења опекотина да се у што краћем року затвори опечена површина како би се што пре стабилизovali сви патофизиолошки механизми и спречиле инфекције.

Доктор Козарски истиче да је лечење опекотине скупо, изузетно тешко и траје месецима. Захтева ангажовање бројног медицинског особља и честе анализе, велике количине газе и вазелинске газе, специјалних масти, антибиотика. Смртоносне повреде за човека су оне код којих је опекотинама захваћено више од 40 одсто коже, јер се теоретски остатак коже не може пресајити на опечено место. Хирурзи су задовољни ако је могуће пресајити 20–25 одсто коже. Али кад пресајивање не успе, шта онда раде?

– Поштујући принцип да што пре затворимо опечену површину примењујемо разне покриваче који могу бити биолошки или вештачки. Биолошки су већ поменути ауто-трансплантати, који су трајно решење, а постоје и хомо-трансплантати – од добровољних давалаца коже и хетеро-трансплантати – свињска кожа. Али они су привременог карактера – од њих очекујемо да за две-три недеље испуне своју функцију – изолују организам од бактерија, спрече одавање температуре, влаге и др. А довијамо се и на друге начине. На пример, кожу перфорирамо као мрежасте чарапе и њоме покривамо три пута већу површину опечене коже. Користимо неке синтетске покриваче, а постоје и тзв. биолошки завоји. Пример је кинески метод где се иситњена кожа простира на специјалну свилену тканину и њом завијају опекотине. Најсавременија техника је култура епидермалних ћелија коже – кератиноцити.

Одељење за опекотине је грађено по савременим светским стандардима. Има два одсека – асептично, где су свеже и неинфициране опекотине, и септично. Оба имају своје операционе сала и превејалишта са великим кадама, лифтовима и крановима за преношење опечених.

За све њих највећи изазов је збрињавање најтежих пацијента. По томе су били познати, а успех лечења чува углед пластичне хирургије и ВМА. ■

Пуковник проф. др Јефта Козарски

резова планира тако да ожиљак прати нормалне телесне наборе, а примењујемо и неке друге процедуре које смањују ожиљке. Али, у принципу, свуда где нож прође, постоји ожиљак.

■ ОПЕКОТИНА ЈЕ ТЕШКА БОЛЕСТ

Један од адута те клинике је и лечење опекотина које се спроводи у Одељењу за опекотине. Протеклих година често је било речи о подвизима које су ти лекари чинили спасавајући животе опеченим људима, посебно деци. Пуковник проф. др Јефта Козарски, начелник одељења, каже да су опекотине најтеже повреде које могу да захвате организам.

Мира ШВЕДИЋ

У КУЋИ БЕСМИСЛА

У недостатку квалитетнијег ТВ програма, милиони гледалаца, нарочито младих, нетремице прате риалити шоу, који није наш изум, али јесте радо прихваћена врста јефтине забаве и на тривијалан начин стечене популарности. Није никакав епохалан чин да се пред камерама људи стављају у изолацију и доводе у искушења разне врсте. То је, заправо, преписан, а потом за телевизију прилагођен програм вежби припадника јединица за специјална дејства.

Мајка једне београдске тинејџерке, иначе педагог по професији, завапила је у јутарњем програму једног радија како јој је ћерка постала зависник од *Великог брата*. Као последицу опсесије набројала је слабе оцене у школи, мањак пажње за све што је изван "задате теме", вишак рачуна за мобилни телефон посредством кога прати сваки детаљ из *Куће*, инертност, и тако редом. Може ли једна врста ТВ програма баш толико да утиче на понашање? Очигледно да може, јер случај мајке која се осмелила да јавно проговори о понашању свог детета није усамљен.

Међутим, занимљиво је гласно ћутање психолога, чак и оних медијских, који се не скидају са екрана када се прозивају прељубници, наркомани или алкохолчари, изузимајући дежурни пар стручњака које је ангажовао *Брат* да из петних жила бране понашање укућана, тумачи (нам) њихове амбиције, личности, љубавне јаде...

Постоји сијасет разлога и углова за посматрање очигледно (и нажалост) бројне публике, чије страсти, осим такмичара, подгревају и кладионице, нудећи те и те квоте за овог или оног победника. Та појава била је изражена и у многим земљама пре наше, али пошто се тамо та врста робе брзо потроши, помами за *Братом* се ближи крај. У недостатку правог програма, образовног и забавног, поглед кроз прозор у свет почесто нам пада на еколошке проблеме (бука, неред, гомила смећа...).

У свету безобзирног шоу бизниса нема места за емоције. У реду, није згорег забележити неку сузицу или (са)учествовати у каквом љубавном проблему, али искључиво ако је у функцији стицања позитивног салда на рачуну продукције. Шта ћете, у таквом свету живимо. Пренаглашена жеља за лаким кешом и популарношћу приде, добрано иду на руку творцима тривијалне забаве попут *Великог брата*. Преко ноћи и нимало заслужено из анонимности се извлаче маргиналци и народу нуде нове звезде као инстант-производ. При том нико да се иоле озбиљније позабави питањем: *шта значи сто дана одвојити те младе људе од посла, обавеза у*

школи или на факултету, ускратити им контакт са светом? Може се посегнути за лаконским одговором: сами су пристали на то. Чак су се кроз бројне кастинге и елиминације својски трудили да се допадне станодавцима. И баш тај закључак враћа нас на почетак приче о смислу и сврси.

Гледаоци који свакодневно сате проводе испред екрана ишчекујући да се догоди неко чудо у *Кући*, знају готово све о укућанима. Прате до бесвести њихове навике, тумаче

понашање, навијају, бирају своје фаворите, фаворите претварају у јунаке. Чег, зашто? При том немају појма ко би могао (и морао) да им буде узор. Њихове вршњаке, блиставе умове који широм света односе победе из физике, математике, информатике или музичког стваралаштва нема ко да им приближи. И када их "на мишиће" доведу пред камере или микрофоне, водитељи једва чекају да им виде леђа, јер је обавезно на реду нека крештаљка изобличена од силиконских имплантата. Па, како да их публика упамти, где да им честита? Њима који свакодневно сатима уче, мукотрпно и стрпљиво знањем оплемењују таленат, нема места међу узорима.

Узор, идол и звезда је момак који се осмелио да напусти кућу *Великог брата* и привремено каже шта мисли о томе. А потом и сам бива ухваћен у моћну машину чије је погонско гориво новац, па постаје водитељ, промотер и шта све не. Зашто да не, лакше је и лепше ћаскати у удобним фотељама него сећи и пилати дрва или јурцати за пчелама.

Творци "Великог брата" су, без сумње, вешти бизнисмени и лоши преписивачи, јер такви програми су веома чести у обуци припадника специјалних јединица многих армија. Ставити човека у изолацију, међу људе које није сам бирао, доводити га у свакојака искушења, терати га да снагом воље све то преброди и нађе решења – циљ свега тога је да се будућем специјалцу ојача ментална снага, истанчају чула, оснажи самоконтрола, концентрација, прилагодљивост... Али то је професија у којој се војник унапред добровољно одриче дела личности на рачун позива. Само за разлику од укућана, не чине то вишечасовним развучањем по фотељама, утапањем у досаду, оговарањем, бесмислицом...

Заиста је тужна манипулација тим младим људима који су предмет војајерског програма, а још тужније њихово батргање у виртуалном животу, где се богате они који су их заточили у кућу досаде.

Е, мој брате... ■

Бранко КОПУНОВИЋ

АЛБАНСКИ
ВЕРСКИ
ЕКСТРЕМИЗАМ
НА КОСМЕТУ

ЦИХАД

Албански верски екстремисти на Балкану уверени су да ће у догледно време успети да затру сваки траг хришћанског постојања на Космету и разбију територијални интегритет балканских држава, наравно уз подршку моћних спонзора

УВЕРТИРА ЗА НА БАЛКАНУ

Албански верски екстремисти (исламисти) у српској покрајини Космет своју апсолутну приврженост теорији о цихаду, поред осталог, sukcesивно су потврђивали применом масовног насиља (оружаном побуну) 1944/45, 1968, 1981, 1989, 1990, 1998/99. године против “неверничких” власти Србије и 2004. године против потпуно незаштићених (хришћанских) српских цивила. Реч је о теорији коју је уобличио исламиста Ал Газали (умро 1111. године), а операционализовао Сејид Кутб (1906–1966) чија суштина је у доктринарном ставу да је “трајни мир са немуслиманима недопустив и да су прихватљива само примирја, када су муслимани слаби, али она не смеју да трају дуже од десетак година”.

Њоме се руководе исламисти глобалног цихада у којем тероризам представља најзначајнији садржај, а бројне необориве чињенице указују на то да терористичка “Албанска национална армија” представља веома снажан и неокрњен контингент актуелне, иначе већ малаксале исламистичке “Ал каиде”.

■ И МИСИЈА УН ЂУТИ

Ни мисија УН на Космету, која супротно Резолуцији СБ 1244 држи страну Албанаца, није одвратила исламисте да подсети своје, пре свега, хришћанске менторе на чврсту опредељеност за цихад. Наиме, њих 51.000 организованих у насилничке хорде покушали су од 17. до 19. марта 2004. да применом свеобухватног насиља етнички очисте Космет од преосталих 70.000 Срба. Али, остварили су само делимичан геноцид (погинуло је 19 особа, рањено преко стотину и прогнано преко 3.000). Међутим, успели су да у још већој мери повећају страх код Срба.

Неадекватним реаговањем мисије УН за време поменутог етничког чишћења, које је остало непромењено против починилаца злочина и после 19. марта (окривљено је само 426 особа – углавном за мање прекршаје и само половина од њих кажњено, док је у 56 “озбиљних случајева” само 13 појединаца проглашено кривим), створена је увертира за још ревносније вођење цихада на Космету против српских цивила.

У ствари, албански верски екстремисти учврстили су уверење да, уз подршку међународне заједнице, у догледно време могу испунити завет својих предака који је дат 1878. године у Призрену, а састоји се у успостављању “велике” исламистичке Албаније.

Да, уз подршку међународне заједнице оличеној у мисији УН на Космету која од 19. марта 2004. наовамо, осим што је педантно регистровала терористичке нападе Албанаца на свему што је српско, није предузела ништа да заштити Србе. Запрепашћујуће, зар не?

Реч је о томе да се нико адекватно не супротставља Албанцима који тероризам користе као једини аргумент за успостављање исламистичког ентитета на Космету. Потпуно упућен у збивања на Космету, приликом боравка у Вашингтону, 19. јула ове године, владика рашко-призренски Артемије, између осталог, изјавио је: "Џихад већ постоји на Косову јер се сваког дана догађају напади на Србе и Српску православну цркву. На стотине вахаби цамија саграђено је и још се граде, углавном средствима из Саудијске Арабије."

Будући да међународна заједница не зауставља тероризам албанских верских екстремиста, тиме ризикује да постане саизвршилац геноцида над Србима. Ту опору истину саопштила је (21. ју-

ла 2006) председница Комитета за људска права УН Кристин Шане, признајући да УН нису успеле да гарантују безбедност српске мањине на Косову. Са приближавањем "ороченог термина" преговора о будућем статусу Космета, вође албанских екстремиста све безобзирније прете масовним насиљем ради разбијања целовитости балканских држава и успостављања исламистичке Албаније. Дакле, својски потврђују да уважавају теорију о џихаду. Средином августа ове године, политички саветник председника владе Албаније саопштио је веома јасну поруку да Србија, Македонија и Црна Гора у њиховим садашњим границама нису "природне творевине" и да ће до 2013. године сви Албанци који сада живе у пет држава бити уједињени у "природну Албанију" (пројектовали су је исламисти 1878. године у Призрену).

Одсуство реакције међународне заједнице на овакву провокативну поруку може се тумачити не као необавештеност, већ као сагласност или увертира за тријумф џихада на Балкану. Посебно ако се има у виду да је УЕФА (такође у августу ове године) казнила ФК "Црвена звезда" из Београда због тога што су њени навијачи на утакмици у Милану истакли транспарент са натписом: *Косово је Србија*.

ПЛАН ЗА "ХИТНЕ СЛУЧАЈЕВЕ"

Откривањем јавности плана агенција УН од 1. априла 2006. године ("План за хитне случајеве за потенцијални прилив интерно расељених лица са Косова у Србију и Црну Гору", којем би прикладнији био назив "План за тријумф џихада на Космету"), аргументовано је потврђена континуирана ангажованост УН на стварању услова за тријумф џихада на Космету, односно саучесништво у покушају успостављања етничког муслиманског ентитета у Европи, у коме ће на снази бити Шеријат. Наиме, тим планом предвиђено је да мисија УН на Космету обезбеди правце кретања прогнаних Срба (око 70.000) пред сабљама џихадиста у тренутку евентуалног проглашења независности Космета. Ваљано је процењено да ће албански верски екстремисти применити тотално насиље над Србима и уместо да се организује њихова заштита по месту живљења, мисија УН очигледно није намерна да се супротстави исламистима, већ је себе пројектовала као саизвршиоца могућег егзодуса Срба на Космету. Исламисти на многим микролокацијама у свету само могу да маштају о оваквој подршци.

Имајући у виду "План за дивљање Албанаца", искрсава важно питање: *да ли је искрен став међународне заједнице о стварању услова на Космету где би све етничке заједнице могле да живе у једном мултиетничком друштву?* Преко 50 терористичких напада албанских верских екстремиста на Србе на Космету у периоду мај–септембар 2006. године у којима су убијена два Србина и рањено 15, с једне, и неспособност (или је нешто друго посредни) Унмика и Кфора да открију и процесуирају починиоце, са друге стране, представљају чињенице које снажно демантују искреност међународне заједнице у вези са пројектованом мултиетничности Космета, независно од његовог будућег статуса.

■ ПРЕТЊЕ СТИЖУ

Лидери привремених институција Космета, несумњиво незадовољни ефектима систематског тероризма АНА над Србима и темпом преговора о утврђивању будућег статуса Космета, у септембру ове године запретили су обнављањем масовног насиља над Србима на Космету. Најпре је председник Космета Фатмир Сејдију рекао да би даље одлагање утврђивања политичког статуса Косова било "посебно опасно" и да треба признати реалност на Косову (то значи замах џихада и потпуна несигурност Срба). Председник Скупштине Космета Кољ Широка био је много милитантнији и прецизнији, изјавивши да би "у случају одлагања одлуке међународне заједнице о независности Косова могло доћи до побуне у Покрајини".

Треба им веровати о спремности албанских верских екстремиста да изврше задатак који им је у јулу 1998. године поставио хоша Реџеп Боја у Приштини приликом објављивања џихада. Али, како тумачити ћутање кључних међународних чинилаца на овакве претње исламиста. Док су Сејдију и Бериша запретили Србима на Космету могућношћу понављања похода џихадлија из 2004. године, бивши командант терористичке ОВК и потом КЗК, а сада премијер Косова Агим Чеку поручио је Србима на Космету да не очекују никакву заштиту од Србије, оценивши да се Срби никада неће усудити да поново "освајају" Косово јер "немају храбрости" за то.

На основу размотрених чињеница које представљају само инсерт из богатог мозаика насиља исламиста на Космету над хришћанским Србима и чудноватог повлађивања међународне заједнице, закључак је једноставан: албански верски екстремисти на Балкану уверени су да ће у догледно време успети да затру сваки траг хришћанског постојања на Космету, разбиће територијални интегритет балканских држава, наравно уз подршку моћних хришћанских спонзора, и џихад ће тријумфовати успостављањем "природне Албаније". ■

Др Милан МИЈАЛКОВСКИ

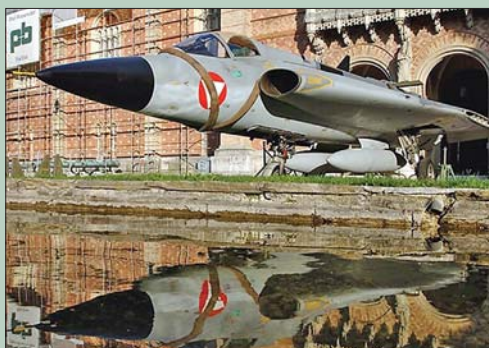

>>> **ВЕЖБА "АНТРОПОИД 2006"** – У Словачкој је одржано међународно такмичење јединица за специјална деловања *АНТРОПОИД 2006* на коме је учествовало 13 тимова из специјалних јединица Велике Британије, Немачке, Аустрије, Украјине, Чешке, Пољске и земље домаћина.

Такмичење је тимског карактера са по пет чланова у екипи. Трајало је три дана са две дневне и једном ноћном фазом. У току такмичења било је потребно превалити стазу дужине 40 км и савладати низ препрека, што је од учесника захтевало не само добру психофизичку припрему него и овладавање посебним борбеним вештинама: падобранством, алпинизмом, роњењем, гађањима, топографијом и сналажењем на непознатом терену у ноћним условима. ■

>>> **СМАЊЕЊЕ СНАГА ЕУ У БиХ** – На састанку министра одбране ЕУ у финском Китилију, Немачка је заступала став о смањивању бројног стања припадника мисије ЕУ – Алтеа у БиХ, са садашњих 7.000 на око 1.500 војника. Она инсистира да повлачење отпочне до краја ове године јер су створени услови да локалне власти БиХ после последњих избора преузму одговорност за стабилност и безбедност државе. ■

>>> **НОВА СТРУКТУРА АУСТРИЈСКОГ РАТНОГ ВАЗДУХОПЛОВСТВА** – Аустрија, као и већина европских земаља, прилагођава своје ОС новим изазовима 21. века. Те промене нису мимоишле ни њихово РВ и ПВО. Од 1. септембра 2006. уведена је нова организацијска структура тог вида аустријске војске. Укинута је јединствена Команда РВ и ПВО, а формиране су две нове: Команда за контролу ваздушног простора са седиштем у Салцбургу и Команда ваздушне подршке у ваздухопловној бази Линц. Обе су потчињене новоформираној Команди ОС у Грацу.

Задатак Команде за контролу ваздушног простора је оперативно управљање системима за контролу ваздушног простора. У његовом саставу су пук ВОЈ, радарске станице, два батаљона ПВО и ваздухопловна техничка јединица у ваздухопловној бази Селтвег. У плану је да се у саставу пука ВОЈ формирају три ескадриле: две (нове) са 18 борбених авиона Eurofighter Typhoon у бази Селтвег и једна (постојећа) са 28 школских авиона Saab 105OE, смештена у ваздухопловној бази Линц. ■

>>> **РУСКИ ИНЖИЊЕРЦИ У ЛИБАНУ** – Инжињеријски батаљон за изградњу мостова из састава руских ОС почетком октобра упућен је у Либан ради обнове порушене путне инфраструктуре. Батаљон је стационаран у близини града Саида, у зони одговорности мировних снага УН и у обавези је да изгради шест мостова порушених у рату са Израелом. ■

У ЦЕНТРУ РАСВЈАС

СЕМИНАР О

У Ракитју код Загреба недавно је одржан семинар о програмима образовања у војним школама земаља у Југоисточној Европи, на коме су учествовали представници из 18 држава.

Током семинара обрађене су теме као што су: утицај промена безбедносног окружења на стандарде и захтеве војног образовања; приоритети и очекивања од војног образовања; допринос новоуспостављених институција војног образовања; регионални приступи у војном образовном систему; сарадња између војних институција у регији.

Семинар је завршен закључцима које су учесници заједнички формулисали као листу препорука за јачање регионалне сарадње на подручју војног образовања. Најважније од њих су: стварање билатералних и мултилатералних уговора држава у регији о размени питомаца војних школа; задовољавање критеријума Болоњског процеса за све војне образовне системе у регији; хармонизација програма војног образовања у државама регије; стварање регионалних центара за образовање или других иницијатива за сарадњу у под-

СИМПОЗИЈУМ РАТНИХ МОРНАРИ

Ратна морнарица Републике Италије, од 10. до 13. октобра била је домаћин Шестог регионалног симпозијума ратних морнарица Медитерана и Црног мора у Венецији. Скуп се традиционално одржава сваке друге године. Делегирајући заменика начелника Генералштаба вицеадмирала Драгана Самарића, Црна Гора је први пут присуствовала том бијеналу.

У раду тродневног скупа, чији је циљ размена мишљења и искустава, те унапређење сарадње између морнарица региона, учествовале су делегације поморских снага укупно 30 држава из басена Медитерана и Црног мора, те Индије, Велике Британије, Русије, Јужноафричке Републике, Мауританије, Мексика, Сингапура, Јордана и САД.

Симпозијуму, на коме је задата тема била "Дијалог и надгледање – два комплементарна аспекта сигурности на мору", присуствовали

ВОЈНОМ ОБРАЗОВАЊУ

ручју војног образовања; увођење сталног дијалога и консултација виших војних и цивилних представника задужених за војно образовање као облика развоја регионалне сарадње. ■

ЦА МЕДИТЕРАНА И ЦРНОГ МОРА

су и представници ЕУ, Европске комисије, НАТО, Међународне поморске организације – ИМО, Међународне хидрографске организације – ИНО, те обалских стража Италије и САД. ■

Н. Б.

>>> АМЕРИЧКЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ У БУГАРСКОЈ – На основу потписаног споразума о коришћењу војних база у Бугарској, Сједињене Америчке Државе инвестираће до 2008. преко 120 милиона долара у изградњу војних објеката на полигону “Ново село”, у ваздухопловним базама Граф Игњатијево и Безмер и складиштима у поморској бази Ајтос. Планирана је изградња нових стамбених објеката, поправка комуникација, полетно-слетних стаза и других елемената инфраструктуре. ■

>>> БУГАРСКА ФЛОТА У ЛИБАЊУ – Парламент Бугарске одобрио је слање једне своје фрегате у састав поморских снага УН у Либану. Фрегата, са око 160 морнара, провешће два месеца у патролирању либанским територијалним водама, са основним задатком да спречава нелегалан увоз оружја и технике у Либан поморским путем. ■

>>> РУМУНСКИ СПЕЦИЈАЛЦИ У АВГАНИСТАНУ – Припадници “Црвених шкорпиона”, специјалне јединице из 26. пешадијског батаљона упућују се, по други пут, у Авганистан. Овога пута румунски специјалци, њих 190, обезбеђиваће аеродром у Кандахару, граду на југу земље. ■

>>> ИЗРАЕЛУ ИСПОРУЧЕНИ ПРВИ G550 – Америчка компанија Gulfstream Aerospace Corporation је крајем септембра испоручила израелском МО прве CAEW (Conformal Airborne Early Warning) летилице, намењене за специјалне задатке.

Ради се о побољшаној варијанти авиона Gulfstream G550 кога је израелско министарство одабрало ради простране кабине, поузданости, одличних летних перформанси, великог домета и ниских оперативних трошкова, сматрајући како су те његове одлике изузетно прикладне за обављање задатака извиђања из ваздуха. То је досад најнапреднија варијанта серије авиона G550, са прилагођеним аеродинамичким дизајном и смањеним чеоним отпором, па се овај тип својим перформансама приближио авионима који су двоструко тежи од њега.

Израелско министарство обране авионе Gulfstream G550 CAEW намерава да користи за обавештајно прикупљање података из ваздуха и као C2 (command, control) платформу. ■

ЧУДО ОД ТЕХНИКЕ

Почетак 21. века поклапа се са бројним свечаностима поводом стогодишњице подморничарства у свету и педесетогодишњице тзв. нуклеарног подморничког програма. У прошлом столећу саграђено је око 5.000 таквих подводних пловила. Данас, поред нуклеарних и конвенционалних, постоје и подморнице са тзв. AIR системом (Air Independent Propulsion – погон независан од ваздуха). О њима је овом приликом реч.

Подморничку опцију рата на мору, као најмоћнију, форсирали су само велики визионари ратовања из индустријски моћних земаља Европе и света. Резултатима њихових идеја били су веома поносни војни врхови држава, које су, уз помоћ својих индустрија, урадиле моћне технолошке подвиге током 20. века.

Многа је бродова потопљено, хиљаде чланова бродских посада су усмрћене, а милиони тона ратног материјала и хране завршили су на морском дну. Подморнице су у оба светска рата дејствовале без ограничења и поштовања законитости ратовања, дању и ноћу, по свим поморским комуникацијама и лукама базирања. Посебан је, свакако, аспект моралности свега што су чинили подморнички капетани, знани из доступне литературе и историјске грађе, или они незнани. Да ли су они били злочинци сакривени у плавим дубинама или само пуки шрафови ратних машинерија, одговор на то није првенствени циљ овог текста, али је чињеница да су подморничка дејства у оба велика рата битно утицала и мењала динамику ратне сцене у свету.

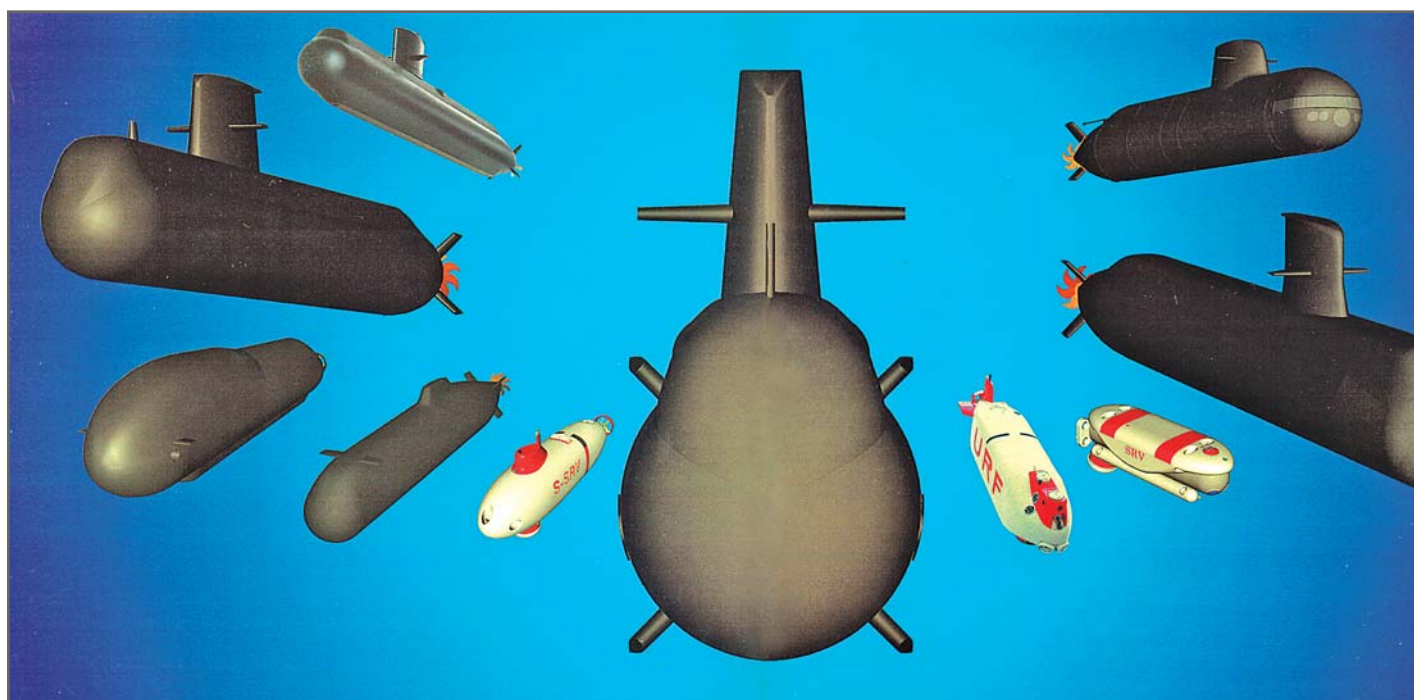
■ ПОВЕЋАЊЕ ПОДВОДНЕ АУТОНОМИЈЕ

Крај Другог светског рата углавном је каналисао даље токове подморничарства. Трка је настављена градњом већих јединица, веће аутономије, са више оружја, итд., а потајно се радило на нуклеарном погону, јер се у томе видела могућност да се остане под водом дуго и неоткривено и тако стекне одлучујућа предност у будућем одмеравању снага на мору.

И заиста је силазак "под воду" на 20 дана коренито изменио стратешке погледе на услове и начине вођења рата на мору. Повећањем депласмана са ратних 1.500 на 8.000 тона, као нова предност и претња, омогућено је касније инсталирање ракета. А када су крајем осамдесетих почели градња колоса од 20.000 тона и убацивање балистичких пројектила у подморничке силосе, потпуно је промењена слика могућег рата на глобалном нивоу. Шта је онда остало адмиралитетима малих, али индустријски напредних земаља? Да на подручју конвенционалних подморница осмисле нова и,

Производни програм бродоградилшта Kockums

по могућности, револуционарна техничка решења, чиме би евидентно заостајање у борбеној моћи било бар мало ублажено. И својски су се дали на посао, стартујући са позиција идеја рођењих у грозничавој трци својих ратних ефектива за што успешнији завршетак Другог светског рата.

Међу бројним идејама у трагању за што дужом аутономијом зароњене подморнице истичале су се: а) Валтерова турбина, б) затворени круг дизел-мотора, в) гориве ћелије и д) Стирлингов мотор. Иако су испитивања пред крај рата, организована у журби и недовољно студиозно, пропала, она су побудила велике наде, да ће, с обзиром на нове технологије, та решења бити подведена под технички контролисане, поуздане, економски исплативе и оперативно прихватљиве начине погона подморница.

Свако повећање подводне аутономије било је велики корак у усавршавању конвенционалних подморница. Знајући да подморничке акумулаторске батерије (АБ) морају бити пуњене после 24 до 36 сати (максимум 48) подводне вожње, чињени су напори да се повећа њихов капацитет, али су те могућности биле сведене на ситне проценте побољшања.

Војна руководства су очекивала револуционарне кораке, државне касе су то издашно финансирале, наука је рекла своје, а технологија успела да направи револуцију у погону зароњене подморнице. И тако смо добили подморнице нове генерације, конвенционалног изгледа и устројства, са могућношћу да остану под водом 20 дана без изроњавања ради обнављања ресурса

ПЛОВИЛА У УПОТРЕБИ ИЛИ ГРАДЊИ

У оперативној употреби или у градњи налазе се у земљама света следеће АИП подморнице: У Шведској – *Gotland, Uppland, Halland, Södermanland, Östergötland*; у Немачкој – *U-31, U-32, U-33, U-34* / пријем до краја 2006; у Италији – *S-526 Salvatore Todaro, S-527 Scire*; у Пакистану – *S-139 Hamza, S-137 Khalid, S-138 Saad* / следи уградња; у Грчкој – *S-120 Paraniolis* (примљена 2006), *S-121* (2008), *S-122* (2009), *S-123* (2010) / градња у Грчкој и у Русији – *Кило*, две јединице.

ПОБОЉШАЊА

“Нова класа подморница” у подручју погона задржава сва својства тзв. класичних дизел-електричних подморница, а неке побољшава. На пример, остају уобичајене конфигурације *puffer* енергетског споја на који се, поред постојећих извора и потрошача, веже и нови ДС извор електричне енергије добијене из једног од примењених АИП система. Напони акумулаторских батерија су повећани на 285/420 V. Напуштена је варијанта алтернатора, па су на дизел-моторе везани генератори. Проблем издувних гасова из процеса рада система АИП такође је врло оригинално решен. Снаге дизел-мотора, а тиме и генератора, одабране су уобичајеним избором главних енергетских извора.

(читај – капацитета АБ). Толико дана аутономије било је потребно подморницама и на крају последње деценије 20. века, а до краја ове биће можда и свих 60 дана.

■ НОВА ПОДЕЛА

Уобичајена подела у свету на нуклеарне и конвенционалне подморнице је зрела за редефинисање увођењем категорије подморница са тзв. АИП системом (Air Independent Propulsion – погон независан од ваздуха), па би се могло рећи да се по новом подморнице деле на: конвенционалне (I генерација), нуклеарне/нуклеарно погонене (II генерација) и АИП подморнице (III генерација).

Кључно је поменути да у категорији прве генерације подморница капацитет АБ (на пример, од 5.000 амперчасова на 1.000 тонским подморницама или 10.000 амперчасова на 1.500 тонским јединицама новијих класа), одређује време које подморница проводи под водом. Мања брзина, тј. нижи режими пражњења када се подморница налази на патролној стази (рејон очекивања), омогућава дужи боравак под водом, а свако јаче пражњење смањује капацитет и приморава подморницу да изрони због ваздуха потребног за рад дизел-мотора, тј. генератора ради пуњења истрошених АБ.

У Другом светском рату израњање подморница да би се напуниле акумулаторске батерије често је било фатално због брзог дејства противничке авијације. Данас је то незамисливо, чак је високоризично и избацивање *шноркелске цеви* ради усисавања свежег ваздуха када је подморница мало испод површине.

У категорији подморница опремљених системом АИР постоје две врсте енергије за подводну пропулзију: енергија из АБ и енергија коју производи један од система АИР, а омогућава подморници да штеди основне залихе електричне енергије у АБ.

Почетно стање роњења АИР подморница идентично је конвенционалном – АБ морају бити пуне 100 одсто и тај се капацитет, захваљујући алтернативном начину погона, одржава током 20 дана роњења. Јасно је да има самопражњења и повремених пражњења, када подморница због било којих разлога треба да завезе брзином већом од препоручене за енергетски избалансирано стање када ради систем АИР.

Треба нагласити да је тактички захтев био да систем АИР обезбеди подморници брзину од пет чворова, колико се сматра оптималним за главнину задатака подводног крстарења у очекујућим рејонима. После истека 20 дана, који се у оперативном смислу сматра довољним да подморница далеко од својих вода и потребне логистике изврши задатак, следе повратак на неки од обалских ослонаца и пуна енергената, као што то већ техничке инструкције налажу.

■ САН СВАКОГ ПОДМОРНИЧАРА

Подморница *Gotland* је примљен у флотни састав Прве флотиле шведске Ратне морнарице 1996, а наредне године су примљене истотипне *Uppland* и *Halland*. Сан сваког подморничара је да разгледа подморницу *Gotland*. Право је то чудо од технике, смештено у стандардних шездесетак метара дужине, са коефицијентом виткости трупа 10, уз уобичајену резервну пловност. На сваком метру унутрашњости виде се доминантан утицај шведске технолошке школе и моћ стручњака са Института Лунд.

Организација простора унутар подморнице, од прамца до крме, јесте врхунски домет функционалности радних места, комуникације на оба радна нивоа и простора за смештај резервних торпеда. По дизајнирању амбијента, интензитета осветљења,

Снимак М. КОМАР

Две подморнице класе *Gotland* у штокхолмској луци

мини салона – ресторана, кабина за посаду, хигијенских чворова, размештаја, извора буке и вибрација, те по начину заштите од њих и доступности руци свега што је потребно, представљају истински успешну реализацију везе *човек – машина*. Исто као и избор материјала, различитих боја по просторима, специјално посуђе, храна, разонода посаде, итд.

Пројектујући ову класу подморница, Швеђани су се определили за најбоље што свет има данас у области погона (дизел-мотори, генератори, акумулатори, енергетика), хидроакустике и

ВРСТЕ СИСТЕМА АИР

Деценијама је више земаља независно радило на развоју својих решења и дошло до различитог степена готовости за усвајање. Швеђани су свој *Стирлинг мотор* први у свету серијски уградили на подморнице класе *Gotland*. Реч је о решењу мотора, често називаног "мотор са спољним сагоревањем", за чији погон сагорева меша кисеоника (из танка течног) и дизел-горива, а сам погон моторног механизма обавља инертни гас. Систем В4 – 275 Р, који је у употреби, има инсталисану снагу од 2 x 75 kW.

Немци су у две своје фирме развили два различита система, оба за подморнице класе 212. Први су *гориве ћелије* у компанији *Siemens* за бродоградилште *HDW* у Килу, модуларног типа PEM (Proton Exchange Membrane), снаге 34 kW по модулу, а подморнички пакет садржи девет модула укупне снаге 306 kW. Систем користи течни кисеоник и водоник. Други је *дизел мотор затвореног циклуса* у фирми *TNSW* за бродоградилште *THYSEN* у Емдену, који користи течни кисеоник, дизел-гориво и аргон. Прве три испоручене подморнице за Ратну морнарицу Немачке имају систем са горивим ћелијама и већ су у оперативној употреби, а четврта је у фази опремања.

Французи су у бродоградилшту *DCN* развили систем *мема* за подморнице класе *Agosta 90B*, у коме сагоревају течни кисеоник и етанол, производећи пару која покреће турбо-електрични генератор за погон пропелера. Достигнута снага тог система износи 200 kW.

Руси су урадили своју верзију система *кристал 20E* на бази горивих ћелија и проверили је на једној својој мањој подморници. Задовољни испитивањима уградили су јаче системе *кристал 27E* на две подморнице класе *Кило* ради даљих испитивања те експорт варијанте подморнице. Успели су да процуре подаци о одмаклој фази експеримената са системом који ће обезбедити 60 дана аутономије подморници величине 1.650 тона (класа *Амур*). Асортиман руских генератора снаге система АИР креће се од 10 kW, а очекује се до 2010. и свих 600 kW по јединици.

Заједничко за све варијанте система АИР јесте да подморнице морају имати огроман танк течног кисеоника, који *de facto* замењује потребан ваздух (кисеоник) за сагоревање горива. Развојне варијанте су резултирале смештајем танкова течног кисеоника (и водоника) између лаког и чврстог трупа или унутар чврстог трупа (само кисеоник).

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКЕ ОДЛИКЕ GOTLANDA

Депласман: 1.250/1.500 т

Димензије: дужина 60,4 м, пречник чврстог трупа 6,2 м

Радна дубина: 300 + м

Брзина: површинска – 11 чв, подводна – 20 чв макс

Посада: 23–25 (зависно од карактера задатка)

Наоружање: Торпедне цеви 533 мм – 4, борбени комплет 12 ТР

Торпедо: тип 613 (Bofors), жично вођено, 240 kg експлозива, брзина 40 чв/домет 20 km или тип 2000 (Saab Bofors), шведска ознака 62 жично вођено, 240 kg експлозива, брзина 40 чв/домет 40 km

Торпедне цеви 400 мм – 2, борбени комплет 6 ТР

Торпедо: тип 43 x 2 (Saab Bofors), лако у ПБ и ППд варијанти

Мине у спољним бисагама – 48

Електронски системи: 9 SCS Mark 3, борбени систем SA-ABTECH VECTRONICS CSU 90–2, сонар ATLAS ELECTRONIC NR9, навигацијски радар TERMA SCANTER HW 36, детекција упозорења MANTA AFS, обрада x/a информација ARRAY ESMS, интегрисана електроника THALES DEFENCE A–14, перископ KOLLMORGEN

Погон: 16V 396, 2 x 1.500 kW, дизел мотори MTU 2 x 1.400 kW, генератори JEUMONT SCHNEIDER 2.750 kW, погонски електромотор JEUMONT SCHNEIDER KV–73, 285–420 V, акумулатори EXIDE TUDOR, маса 164 t V4–275R, 2 x 75 kW, алтернативни погон STIRLING SUBOX, кисеоничка инсталација KRYO AB MP–2, регенерација ваздуха MOLECULAR PRODUCTS

НИВО РАДА

Свим поменутих класама подморница заједничко је да су им радне дубине роњења 300 метара, да под водом могу да остваре брзине од 20 чворова (у кратким и веома оштрим режимима пражњења акумулатора), да им је уградњом АИП система пропульзије подводна аутономија повећана на 20 дана (режимима војње до пет чворова), да се знатно смањује потреба изласка "под површину" у режим шноркел војње ради потпуне истрошеног капацитета акумулатора, да се даљински управља свим спојевима са морем са једног радног места, да је праћење микроклиматских услова аутоматизовано, да је систем спасавања добио одговарајући третман и да су услови живота и рада посада оптимизовани до, рекло би се, фантастичног нивоа. Зато не чуди да подморница од 1.500 тона има само 23 до 25 чланова посаде.

електронике, регулације микроклиме, система спасавања, и слично, нимало не робујући шаблону да све мора бити домаће.

Подморница је пројектована и изграђена у бродоградилшту *Kockums*, које страним купцима, углавном, не нуди своја готова решења, већ свака земља купац изражава специфичне жеље, а продавац их уважава, дајући свакој подморници жељене посебности. А нови заједнички пројекат Шведске, Данске и Норвешке, подморница *Викинг*, као што је и очекивано, представља савршенство пројектног, оперативног и еколошког приступа. Она би требало да са трећом генерацијом система АИП обезбеди 60 дана аутономије под водом, чиме би стала уз бок нуклеарним подморницама, а обезбедила себи огромну предност у знатно нижој цени. Остали аспекти ризика, као што су реактори, нуклеарно гориво, заштита околине... дају јаке аргументе нордијском начину размишљања.

Свакако да су најављене и донекле обелодањене тајне *Викинга* тема коју исцрпно обрађује и велика четворцима, иако су САД и Британија давно одустале од конвенционалног програма подморница, док Русија и Француска и даље држе до мањих и слабије платежних купаца, а спремних да купе подморнице по својој мери.

Логистика потребна за функционисање тих пловила врло је комплексна, скупа и ризична – огромни резервоари течне кисеоника унутар подморнице, водоник, високе температуре појединих радних циклуса, одвођење продуката сагоревања ван трупа подморнице на великим дубинама, инертни гасови, итд.

На основу добрих искустава са *погоном Стирлинг* шведска Ратна морнарица је 2003. кренула у модернизацију претходне класе подморница *Västergötland*, саграђених 1986–1988. године. Чврсти труп је пресечен и убачена секција дужине 12 м, са комплетном опремом за *погон Стирлинг*, тако да је подморница *Södermanland* достигла борбене карактеристике *Gotland*-а. Прошле године је та операција завршена и на подморници *Östergötland*. ■

Милан КОМАР

СИНЕРГИЈА 06

НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ НА ДЛАНУ

Синергија 06 била је више од техничке конференције. На скупу је, поред актуелних софтверских решења за 2007. годину као што су Vista и Office 2007, представљена и стратегија развоја Мајкрософта.

Овогодишњи скуп о новим информационом технологијама *Синергија 06* одржан је од 9. до 11. октобра у хали Мастер Новосадског сајма. То је највећа конференција те врсте у нашој земљи и у региону југоисточне Европе, на којој се окупило више од хиљаду учесника. Организатор скупа била је канцеларија Мајкрософта у Београду са стручњацима за информатичке технологије из европских центара и из самог Редмонда (САД), где је концентрисана интелигенција те компаније која у свету доминира на подручју софтвера.

Најновија сазнања о информатичким технологијама учесницима је преносило више од стотину предавача, међу којима су били и угледни стручњаци, светски призната имена као што су Саша Јурић, Дени Арсић, Кимо Форс и Лука Бандинели. Конференцију је пратило више од стотину новинара из Србије, Словеније, Хрватске, Македоније и БиХ, из специјализованих публикација или оних који информату о развоју информационих технологија за бизнис публикације.

ПРЕДАВАЧИ ПУНИЛИ САЛЕ

Предавања на *Синергији 06* била су тематски подељена на десет тематских целина, прилагођена разним Мајкрософтовим и другим производима. Обезбеђен је највиши квалитет предавача, садржајност, интерактивна комуникација са учесницима и размена идеја и мишљења. Садржај је био прилагођен стручњацима за информатичке технологије уз разјашњавање већ примењених решења.

Главна тема био је нови оперативни систем Vista и верзија Office 2007. Тим апликацијама отворен је нови поглед на свет информационих технологија. Предвиђено је да Vista крене у пословну употребу наредне године, а до сада су пуштене на пробно тестирање три верзије.

Синергија 06 била је више од техничке конференције. На том скупу, поред актуелних софтверских решења за 2007. годину, представљена је и стратегија развоја гиганта из Редмонда за наредних неколико година. Тиме се желело указати да Мајкрософт, као платформска компанија, има визију развоја у правцу који ће омогућити обједињавање информатичке инфраструктуре и унапређење решења за пословне проблеме.

ВОЈНА ПРИМЕНА

Нове информатичке технологије имаће утицај на примену у војсци и за потребе одбрамбених послова. О томе није било директно речи на *Синергији* али се логично може повући паралела. Нова платформа са ефикаснијим и стабилнијим окружењем, са проширеним могућностима управљања базама података, мрежног рада и комуникације, велик су изазов за војне стручњаке за информатику и за стручњаке у државним органима, полицији и јавним предузећима. Пракса ће показати колико је нови софтвер прилагодљив за послове комуникације, надзор и извиђање, обавештајну делатност, навигацију и оријентацију у простору и командовање.

Детаљније је о томе на конференцији говорио Дејан Петковић, генерални директор Мајкрософта за Србију, нагласивши да су у компанији веома детаљно анализирани сви проблеми који су пратили развој софтверских апликација од 1990. до данашњих дана. У тим анализама тежиште је било на скалабилности, поузданости и развоју перформанси рачунарских система (решења у области информационих технологија у погледу његове архитектуре и инжењерских квалитета). Тако се под скалабилности подразумева колико добро нека архитектура може да расте са порастом захтева за услугама или искоришћеношћу ресурса. Ако достизање пословног циља, који се огледа у порасту са 50.000 на пет милиона корисника, обезбеђује прихватање и даље развијање постојећег решења, тада је оно скалабилно.

Све карактеристике хардвера и софтвера су веома сложене и могу да опишу системске квалитете сваког решења у области информационих технологија. Те перформансе су битне за обједињавање пословних решења. Анализа Мајкрософта у протеклом периоду указује да је данас хардвер оспособљен да изводи милионе трансакција у минути што омогућује даљи развој одговарајућег софтвера и његово прилагођавање пословном окружењу. Пошто се развој хардвера наставља, софтверски стручњаци су у трци да пронађу најефикасније софтверске технике којима могу искористити све хардверске могућности. У Мајкрософту кажу, а то је посебно нагласио господин Петковић, да је добијена битка за квалитетна решења у области информационих технологија у погледу његове архитектуре и инжењерских квалитета, док су садашњи проблеми сигурност постојећих апликација и компатибилност информационих технологија. ■

Никола ОСТОЈИЋ

БЕСПИЛОТНИ ВАЗДУХОПЛОВНИ СИСТЕМИ

Компанија Thales представила је нову серију беспилотних ваздухопловних система типа Watchkeeper за потребе британске армије. Систем је намењен за обезбеђење обавештајних података, осматрање, извиђање, односно ISR (intelligence, surveillance, reconnaissance) задатке, те за стварање слике са приказом (аквизиција) циљева на одређеном борбеном простору.

Планирано је опремање самосталне платформе WK-450 оптоелектронским и системима за ISR, управљиве преко стандардног система за навођење са земље Ground Control System (GCS). Очекује се да он буде стављен у оперативну употребу до 2010. године. Вредност пројекта износи око 700 милиона фунти. ■

ИНТЕГРИСАНА ТЕХНОЛОГИЈА

Британски FIST пројекат је одговор на америчке *Борбене системе будућности* (Future Combat System). Британско МО склопило је уговор са компанијом Thales, којим ће најпре припадници британских оружаних снага, намењени за блиску борбу, бити опремљени интегрисаним оптоелектронским монокуларним системом.

FIST је уређај модуларног типа, код кога је оптоелектронски сензор интегрисан са комуникационом технологијом, чиме ће бити омогућен пренос слике уживо у реалном времену, приказом дигитализованог борбеног простора. Замисљен је да буде потпуно компатибилан у интегрисаном систему Enabled Centric Capability, ECC, који је сличан америчком Network Centric Warfare.

Систем је могуће поставити и након употребе демонтирати са спољашње површине шлема. Оперативна тестирања планирана су за 2007. годину, а увођење у оперативну употребу, за 29.000 припадника оружаних снага Велике Британије, планирано је за 2009. годину. Вредност пројекта је око две милијарде фунти. ■

ЛОПТА КОЈА СНИМА

За потребе припадника антитерористичких јединица британске војске и полиције наручена је производња интегрисаног система под називом EyeBall R1. Уређај је у облику кугле која може да стане на длан. Намењена је за брзо и дискретно постављање или једноставно бацање руком на неприступачне или ризичне позиције (тунели, мртви углови, неприступачне затворене просторије, рупе), те прикупљање обавештајних података о одређеном објекту у току извршења противтерористичке акције.

Оптоелектронски уређај који се налази унутар кугле постепено снима простор, при чему покрива свих 360 степени, истовремено преносећи слику и звук у реалном времену, бежичним путем до удаљеног мобилног терминала. И поред осетљивог интегрисаног система, уређај је отпоран на ударе, вибрације и друге неповољне услове. ■

СНИМАЊЕ ЦИЉА ИЗ УГЛА

За потребе прикупљања обавештајних података и осматрање објекта израелске противтерористичке снаге, уз помоћ компаније IDF LIC, експериментално испитују тзв. систем иза угла (round the corner).

Производом компаније Elbit и ETL планирано је да првенствено буду опремљене low enforcement и јединице пешадије. Намењена система је да омогући учовање објекта и прикупљање слика циљева иза угла у градским срединама. ■

УПОТРЕБА ТЕТРА СИСТЕМА

Мултинационална европска компанија EADS преузела је обавезу да за потребе немачких оружаних снага обезбеди познати TETRAPOL систем BW, поуздани бежични комуникацијски систем. Дигитализована мрежа TETRAPOL састојаће се од 30 мобилних дигиталних радио система, подржаних са 10.000 терминалних уређаја и пратећом опремом за обуку и манипулацију.

Системом ће бити покривене све оперативне јединице немачких ОС, које ће имати безбедну комуникацију путем преноса гласа и података на тактичком нивоу. TETRAPOL систем се већ налази у саставу немачког контингента Кфора на Косову и Метохији и у саставу немачког контингента ISAF у Авганистану.

Вредност пројекта је око 55 милиона евра, а рок испоруке је крај 2007. године. ■

РАЗГОВОРИ СА ВЕЛИКИМ ПИСЦИМА

Човечанство има све те књиге, оно и даље може да разговара са Аристофаном Дантеом, Раблеом, Сервантесом, Пушкином, Андрићем, Црњанским, али се све више бави читањем упутстава са техничких апарата и етикета робних марки, усамљујући се све више. Парафразирајући речи писца Горана Петровића, поменућемо још само да је овогодишњи сајам књига отворио напоменувши да је – отворити било коју добру књигу много, много важније.

Судећи по данима који су уследили, посетиоци Сајма књига уважили су сваку реч. Уосталом, да није тако, не би ни све те књиге које миришу на штампарску боју, лепак, заводе са штандова и говоре језике – биле ту око нас. Током церемоније свечаног отварања, Горану Петровићу се у име земље почасног госта придружила и америчка списатељица кинеског порекла Гиш Џен, говорећи о важности мира, ратовима који у свету стварају само зло:

"Једино условно добро које може донети рат је да више ценимо мир. Мир који доноси свакодневицу, који је миран, богат, страствен. У том и таквом миру обраћамо пажњу на мале ствари, на ветар, на децу око нас, на пријатеље. Поклањајући пажњу таквим стварима ми чинимо себе људима. То је, дубоко верујем, наша најважнија активност. А она се суштински одгаја читањем."

Да бисмо бар покушали да сазнамо које је боје ветар, како изгледа ћаскати са Превером или расправљати са Сартром, да бисмо упознали неке нове саговорнике са којима ћемо се ноћима дружити, пити чај или путовати градским аутобусима, неопходно је да ових дана загазимо дуж сајамских алеја и улица. Тамо нас чекају сусрети.

Традиционално, војно издаваштво је саставни део сајма књига. Однедавно у хали 14, са многим вредним насловима: старим и новим. Корени војног издаваштва везују се за период формирања модерне српске државе. Од тада се преплићу градећи посебан свет: војна историја, мисао и писане речи. Међу новим насловим Војноиздавачког завода свакако треба поменути књиге: *Жена у одбрани – од традиционалног до савременог*, Јованке Шарановић; *Војни хеликоптери света*, Станислава Арсића, *Методологија војних наука*, Момчила Сакана, *Одређивање ефикасности војноорганизационих система*, Митра Ковача, Живка Дулановића и Дејана Стојковића, *Свет биља и трава*, Недељка Јокића и Валентине Јокић, *Вируси и тумори*, Наде Куљић-Капулице. Ту су и нови наслови правне библиотеке и научне тематике, а из едиције *Жене у српској уметности* незаобилазна је *Надежда Петровић*, Лидије Мереник. Монографија посвећена обележавању 90. годишњице од искрцавања и боравка Српске војске, Владе, краља и избеглог народа на Крфу: *Србија 1914–1918, Сећање на време бола и поноса*, академика Владимира Стојанчевића је значајно историјско наслеђе које се баштини за будућност.

Новоформљени Новински центар "Одбрана" ове прве сајамске године представио се са неколико нових наслова, поменућемо само *Корене војне писане речи*, Ивана Б. Мијатовића и *Несмртносно оружје* чији је аутор Дане Субошић. Прва година објављивања магазина *Одбране* нашла је свој оквир у библиографском водичу кроз теме и наслове овог магазина, чији се ранији бројеви могу наћи са посебним сајамским попустом. Календар за 2007. годину, папирна галантерија: постери, блокови, разгледнице – су само део понуде овог штанда, који привлачи пажњу многобројне сајамске публике.

Међу значајним гостима изложбеног простора војних издавача у првих неколико дана сајма свакако треба издвојити министра одбране др Зорана Станковића, који је са својим сарадницима посетио Сајам, а ту су свакодневно и многа значајна имена српске културе, науке и војне мисли. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимили Р. ПОПОВИЋ и Д. БАНДА

ПРИЗНАЊЕ ВОЈНОИЗДАВАЧКОМ ЗАВОДУ

НАЈЛЕПША КЊИГА

За најлепшу књигу у 2006. години на овогодишњем сајму жири којем је председавала Весна Ваљаревић, изабрао је књигу *Србија 1914–1918*, аутора академика Владимира Стојанчевића, у суиздању ВИЗ-а и Светлости света. Графичка опрема Тихомира Илијића, како је проценио жири, одликује се високим квалитетом уређења, савременим дизајном и јасним репродукцијама. Књига је задовољила квалитет штампе и графичке дораде, корице и омот делују богато, са избалансираним односом слова и илустрација. Књижни блок је у најбољој типографској традицији. Упакована је у елегантну, репрезентативну кутију, а штампана у Публикуму. Председник Савета Сајма књига Симон Симоновић уручио је, у Клубу Слободан Селенић, 27. октобра ово значајно признање директору ВИЗ-а пуковнику Стевану Јосифовићу.

За издавача 2006. године проглашен је Службени гласник из Београда. Монографија *Морава*, Завода за службенике из Београда изабрана је за издавачки подухват године, док су

Библиотека Агора издавачке куће Клио и колекција *Одговори* аутора Милоша Јевтића проглашене за едиције овогодишњег сајма. За најбољу дечију књигу изабрано је издање Креативног центра из Београда *Дај ми крила један круг*, Владимира Андрића. На 51. међународном сајму књига најбољу сајамску презентацију, по одлуци жирија, имало је издавачко предузеће Клио из Београда. В. ПОЧУЧ

ВИСОКО ПРИЗНАЊЕ САРАДНИКУ "ОДБРАНЕ"

На Петом међународном бијеналу карикатуре "Златни осмех" (The golden smile), који организују Удружење ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије УЛУПУДС и Удружење карикатуриста Србије ФЕЦО, наш стални сарадник карикатуриста Никола Оташ освојио је, у конкуренцији 500 радова више од 300 аутора из 36 земаља, трећу награду и бронзану медаљу. Тема овогодишњег конкурса била је "Велики хумористи". Прву награду и златну медаљу освојила је Миа Луџајић (Србија), а другу Схакрок Хајдарију (Иран).

Жири у саставу Паскал Филип (Француска), Стефан Попа Попас (Румунија), Јован Прокољевић (Србија), Војислав Милић (Србија), Горан Ратковић (Србија) и

Југослав Влаховић (Србија) извршио је селекцију радова и доделио признања 20. октобра у Галерији "Прогрес" у Београду. Покровитељи изложбе су Секретаријат за културу града Београда и Министарство културе републике Србије, а донатор новчаног износа награда је Општина Стари град у чије име је председница Мирјана Божидаревић уручила награде лауреатима.

Изложбу је отворио књижевник и редитељ Слободан Новаковић, велики популаризатор карикатуре код нас и иницијатор оснивања Удружења карикатуриста Србије. Као посебан омаж бројним гостима изложбе Стефан Попа Попас из Румуније портретисао је публику, муњевито брзо и – бесплатно. ■

Д. МАРИНОВИЋ

Предраг МИЋИЋ

САМОУБИЛАЧКИ ТЕРОРИЗАМ (2)

СЛАВЉЕЊЕ КУЛТА ЖРТВОВАЊА

Одлучност шиитских терориста, неустрашивих и спремних да се жртвују за одбрану "угњетаваних у свету", била је веома важан пропагандни инструмент и за Иран, и за Хезболах. Уз то, самоубилачки напади су послужили Исламском цихаду као оружје освете и застрашивања Израела и његових западних савезника.

Модерна епоха самоубилачких терористичких напада започета је у Либану априла 1983. године. Инспирисан Иранском револуционарном гардом и уз њену помоћ, Хезболах је постао прва организација која је руководила бројним самоубилачким нападима против западних циљева. Почетком осамдесетих, религиозно вођство Хезболаха, које је предводио шеик Федлалах (Fadlallah), усвојило је Хомеинијеву доктрину после унутрашње дебате о моралу и религиозном аспекту саможртвовања. Хомеини је тражио од шиита активност и револуционарно насиље не само против непријатеља ислама у муслиманском свету већ и против западних сила, првенствено САД, али и Велике Британије, Француске и Израела. Док ислам забрањује узимање властитога живота, Хомеини је био први који је обезбедио религиозну оправданост саможртвовања у корист "легалних" исламских циљева. Као релативно мала организација, Хезболах је био веома осетљив на губитак сваког члана организације, због чега је самоубилачке нападе требало оправдати великом ефикасношћу.

ХЕЗБОЛАХ УЗВРАЋА УДАРАЦ

Први напад изведен је на америчку амбасаду у Бејруту 18. априла 1983. године. Том приликом погинуле су 63 особе, а више од 100 је повређено. Исламски цихад, име које је понекад користио Хезболах, потврдио је одговорност за напад. Шест месеци касније уследили су напади на америчку Команду маринаца и на француске мултинационалне снаге у Бејруту. Последња два су изведена истовремено и усмртила су 300 људи. Свој следећи напад Хезболах је извео у новембру исте године, уништивши израелски војни штаб у граду Туре у Либану.

Такви напади су оставили неизбрисив утисак и на јавно мњење света и на терористичке организације. Суочени са новим обликом насиља, западне силе су повукле своје снаге из Либана, што до данас представља највећу победу самоубилачког тероризма.

Идућих година Хезболах је преуслерио своје самоубилачке активности на израелске војнике у Либану и војне циљеве Јужнолибанске армије (нападима на конвоје, контролне пунктове и граничне прелазе). Ти напади су проузроковали повлачење израелске армије из унутрашњости централног Либана на уски појас на југу. Од тада, Хезболах је смањило употребу самоубилачких напада на један до два годишње, а у неким годинама и мање. Један од разлога за то биле су и појачане противмере израелских безбедносних снага, услед чега је ефикасност самоубилачких напада смањена. Такође, самоубилачки напади постали су мање ефикасни у поређењу са осталим методама, као што су: постављање експлозивних направа на путевима и њихово даљинско активирање, напади из заседе и употреба вођених противтенковских пројектила. Самоубилачки напади постали су јединствено оружје за специјалне прилике, углавном када се организација нашла под притиском или када је требало послати снажну политичку или војну поруку.

Средином осамдесетих година самоубилачкој кампањи у Либану придружиле су се и проширијске организације, које су, бар за кратко, преузеле водећу улогу у самоубилачким нападима. Најзначајније су биле Национална партија Сирије, сиријска партија BAAS (Ba'ath), Комунистичка партија Либана и Насерско/Социјалистичка партија. За све њих својствено је да су их обучавали и усмеравали Сиријци, те да су у самоубилачким нападима, први пут, учествовале секуларне организације.

Иако је Хезболах знатно смањило употребу таквог *modus operandi*, он је и даље уживао у свом наслеђу као пионир самоубилачких напада у региону. Организација је, такође, представљала своје иранске покровитеље са драгоценим угледом за ширење исламске револуције. Одлучност шиитских терориста, потпуно неустрашивих и спремних да се жртвују за одбрану "угњетаваних у свету", била је веома важан пропагандни инструмент и за Иран, и за Хезболах. Уз то, самоубилачки напади су послужили организацији и као оружје освете и застрашивања против Израела. Пошто су израелске ваздухопловне снаге убили генералог секретара Хезболаха Абаса Мусавија у фебруару 1992, организација је извела самоубилачки напад у Буенос Ајресу, у марту исте године, убивши 29 и ранивши 250 људи. Следећи самоубилачки напад у истом граду, Хезболах је извео 1994, на грађевини локалне јеврејске заједнице, као одмазду због израелског ваздушног напада на Хезболахов камп за обуку у Ен Дардару у Либану.

Команда француских снага у Бејруту после самоубилачког напада

ХАМАС НАПАДА ИЗРАЕЛ

Између 1983. и 1999. године Либан је доживео око 50 самоубилачких напада. Шиитске организације Хезболах и Амал биле су одговорне за око пола од тих изведених акција, док је друга половина приписана осталим групама, које су се залагале за нерелигиозне националне идеологије. Импресиониране успесима Хезболахових напада у убрзавању повлачења "странаца" из Либана, националне групе су ишле истим путем. Хезболах је такође имао велики утицај и на бројне терористичке организације у осталим земљама. Два самоубилачка напада, која су извеле терористичке организације Ел Дава 1983. и Емир Ал Сабих у Кувајту, годину дана касније, доведена су у директну везу са Хезболахом.

Под утицајем либанског Хезболаха, палестинске организације на окупираним подручјима Западне обале и појаса Газе почињу са праксом самоубилачког тероризма, који се деведесетих година шири и на територију Израела. Палестинске терористичке организације Хамас (Harkat el-Mukawma el Islamiya ili The Islamic Resistance Movement) и Палестински исламски џихад (PIJ – Palestinian Islamic Jihad), усвојили су тактику самоубилачких напада са намером да створе негативан осећај израелске јавности о личној безбедности.

Употреба самоубилачких напада у Израелу убрзо је постала широко распрострањен феномен, првенствено због новог размештаја израелских снага безбедности на Западној обали и у појасу Газе. Такву врсту борбе подстакла је и званична израелска реакција на те нападе, која је искључила одговорност палестинских власти у његовом спречавању.

Пре успостављања палестинске власти, терористичке организације су изводиле нападе против Израела онда кад су им оперативне могућности то дозвољавале. Њихови капацитети су, ипак, били ограничени активностима израелских безбедносних снага на територијама под израелском контролом. После успостављања палестинске власти и повлачења израелских снага из аутономних зона, палестинске терористичке организације су се учврстиле у областима "заштитеним" од утицаја израелске безбедносне апаратуре. То им је омогућило да се консолидују, прикупе снагу и знатно повећају своје могућности за извођење терористичких активности. Од тог момента фактор који је заиста ограничавао обим терористичких напада (нарочито самоубилачких) није више била оперативна способност организације већ њихова мотивација да се ангажују или уздрже од напада. Одлука да се изведе напад или не зависила је првенствено од: мировног процеса, израелске политике према палестинској самоуправи, израелских противтерористичких мера и, можда највише од свих – става палестинске јавности према тој врсти напада.

Активисти Хамаса и Палестинског исламског џихада, који не признају мировни споразум с Израелом, започињу серију самоубилачких напада 1993. године. Томе је умногоме допринело израелско протеривање у Либан неколико стотина исламских фундаменталиста из појаса Газе и Западне обале 1992. године. У Либану су успоставили блиске везе са Хезболахом и Иранском револуционарном гардом, који су им пружили не само оперативни него и духовни тренинг за извођење самоубилачких напада. Одлука да им се дозволи повратак кућама после само годину дана омогућила је појаву новог таласа насиља, и то – самоубилачког.

Првобитни напади Хамаса и Палестинског исламског џихада били су усмерени на војне циљеве, али врло брзо они пребацују своје нападе на цивиле у централним градовима и насељеним областима. Ефекат је био интензивирање чињеницом да је терористичка кампања пропраћена мировним процесом, који је требало да донесе мир између Израела и Палестине. Према томе, може се рећи да је самоубилачки фактор у палестинској терористичкој кампањи имао стратегијско разграничавање израелско-палестинског мировног процеса.

Између 1993. и 1999. године Хамас и PIJ извели су 32 самоубилачка напада, у којима је погинуло 156 особа, а више од хиљаду је рањено. Са избијањем "Ал Акса интифаде", "мученичким операцијама" придружиле су се и секуларне терористичке организације попут Фатаха (бригада мученика Ал Акса) и Националног фронта за ослобођење Палестине (PFLP – Popular Front for the Liberation of Palestine). У том периоду (2000–2003) забележено је чак 137 самоубилачких напада.

ТАМИЛСКИ ТИГРОВИ

Статистички гледано, према броју изведених напада, најефикаснија и најбруталнија терористичка организација која је икада употребљавала самоубилачки тероризам јесу Ослободилачки тигрови Тамилског елама (LTTE – The Liberation Tigers of Tamil Eelam) из Шри Ланке, познатији као Тамилски тигрови. Од јула 1987. до фебруара 2000. године та организација је извела 168 самоубилачких напада, усмртивши или ранивши на хиљаде људи.

Тамилски тигрови су основани 1972. године ради постизања независности за тамилску мањину, која сачињава 12,5 одсто ста-

новништва Шри Ланке. Свој први већи неуспех организација је доживела 1981, после хапшења неколико њених водећих чланова. Поука из тог периода била је одлука организације да се сваки њен припадник снабде са капсулом цијанида коју би носио око врата и употребио у случају евентуалног хапшења. Тај обичај допринео је афирмацији саможртвовања као саставног дела организационе културе Тамилских тигрова.

Са самоубилачким нападима организација је започела 1987. године, после серије тешких војних пораза. У претходним нападима на војне базе, Тамилски тигрови су користили камионе напуњене експлозивом из којих би возач искочио непосредно пре него што би погодио мету. Ти напади нису били ефикасни, пошто возила најчешће нису стизала до циља, а јављали су се и проблеми са активирањем експлозивних пуњења. Први самоубилачки напад извео је возач по имену Милер, који се добровољно јавио да одвезе камион директно до мете и лично активира експлозивно пуњење. У том нападу погинуло је 16 војника, а 22 је рањено.

Ослободилачки тигрови Тамилског елама усмерили су своје нападе првенствено на високе политичке и војне личности Индије и Шри Ланке. То је једина организација која је успела да убије двојицу членика обе државе: бившег индијског премијера Раџива Гандија (1991) и председника Шри Ланке Ранасинга Премадасу (1993). Припадници те организације убили су и неколико високих војних званичника и истакнуте тамилске политичаре који су сарађивали са владом у настојању да пронађу мирољубиво решење за ту земљу. Због снажне и интензивне кампање Тамилских тигрова, политичари Шри Ланке су се нерасадно отворено сукобљавали или објављивали рат тој групи.

У нападима Тамилски тигрови су демонстрирали равнодушност у убијању невиних цивила, без имало сажаљења за свакога ко би се нашао у близини мете. Главни мотиви за њихове самоубилачке нападе били су тежња за националном независношћу и слепа послушност вођству организације.

Слично палестинским шехидима, припадници Црних тигрова су млади, незапослени и нежењени људи. Међутим, они нису обучени да постану тек "људске бомбе". Према речима Рохана Гунаратне са Универзитета Saint Andrews, мушки и женски добровољци долазе из најбољих борбених јединица и морају имати узорну војничку каријеру. Припадници самоубилачких одреда социјализовани су у култури која глорификује жртвовање и слави многобројне мртве хероје. Процес регрутације је врло тежак и усмерен ка одабиру најоданијих и најспособнијих војника у самоубилачке одреде. Иако су припремљени да извршавају самоубилачке нападе у стилу камиказа, многи од тих добровољаца често изводе и сложене диверзантске операције које не подразумевају самоубиство.

КУРДСКА РАДНИЧКА ПАРТИЈА

Следећа група која је употребљавала самоубилачке терористичке нападе у прошлости јесте Курдска радничка партија (PKK – Partiya Karkeren Kurdistan). Њихова самоубилачка кампања започе-

Смотра бораца Тамилских тигрова

Заклетва на застави Курдске радничке партије

та је 30. јуна 1996, а завршена 5. јула 1999. године по одлуци њеног лидера Абдулаха Оцалана. Напади су достигли врхунац после Оцалановог хапшења у фебруару 1999, али су пет месеци касније обустављени, када је постало јасно да он неће бити осуђен на смрт. Курдска радничка партија је извела или покушала да изведе укупно 21 самоубилачки напад (15 напада је изведено, а шест је спречено). Ова терористичка кампања проузроковала је релативно мали број жртава: 19 погинулих и 138 рањених.

PKK је прибегла употреби самоубилачких напада у време када се суочила са тешким војним неуспехом у југоисточној Турској, који је имао негативан утицај на морал њених чланова. Како су у периоду од 1994. до 1996. године терористичке активности групе стално опадале, организација је тражила ефикасна средства да промени таква кретања и подигне морал својих бораца. Самоубилачке мисије су због тога изабране као нужно средство. Оне су послужиле као демонстрација моћи, која је требало да покаже да је PKK способна да делује и уни-

шти своје непријатеље. Напади су показивали највишу спремност да се жртвује и људски живот за националне циљеве Курда. Извесно време такви напади су послужили и за осветничке циљеве.

Као секуларна организација PKK је наишла на потешкоће да оправда самоубилачке нападе засноване на аргументима цихада, који су конституисали основни извор легитимности исламистичких терористичких организација широм света. Њихова оправданост захтевала је стварање верских регулатива или добијање потврде на националној основи. Зато је организација покушала да представи Турску као колонијалну силу, а своју борбу као настојање националног ослобођења, што је било упоредиво са цихадом. Главни мотиви за самоубилачке нападе били су национализам и слепа лојалност вођама организације.

Професор Догу Ергил, са Универзитета у Анкари, сматра да је апсолутна лојалност организацији била могућа због руралног карактера становништва који су сачињавали социјалну базу PKK. Подељени по феудалној и племенској основи, релативно изоловани од друштва и остатка света, локални Курди (на југоистоку Турске) били су свесни своје етничке различитости више него Курди који живе у осталим деловима земље. Зависност од распрострањених ауторитарних породица, локалних великодостојника и племенских веза ограничавали су јачање индивидуализма. Такве несамосталне особе у суштини су прелазиле у друго племе – овај пут, међутим, у политичко племе PKK.

Организација је успела да истакне "дух курдистанства" и учврсти до тада незабележен осећај јединства међу Курдима различитих ставова, усмеравајући их према заједничком непријатељу – Републици Турској. Оружана акција је отклонила унутрашње поделе племенских савеза и наметнула организацију као нешто што је свето и неприкосновено за њене присталице. На тај начин, PKK је обезбедила "средства за живот" – разлог да се живи и гине за њено достојанство – нешто што је недостајало већини младих Курда. ■

(Наставак у следећем броју)

ДОГОДИЛО СЕ...

1. новембар

Свети врач и бесребреници Козма и Дамјан. У Краљевини Србији овај празник обележаван је као дан болничких чета.

1. новембар 1886.

Усвојен Закон о устројству војске.

1. новембар 1918.

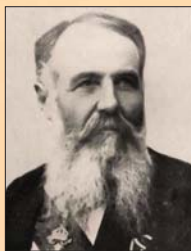
Прва српска армија, под командом генерала Петра Бојовића, ослободила Београд. Била је то круна савезничке офанзиве започете месец и по раније пробојем Солунског фронта.

2. новембар 1962.

Умро је српски писац и ботаничар Стеван Јаковљевић, професор Универзитета у Београду и ректор од 1945. до 1950. Завршио је Филозофски факултет у Београду. Као официр српске војске борио се у Првом светском рату, а у Другом био је у италијанским и немачким заробљеничким логорима. Књижевно име и популарност стекао је романом "Српска трилогија".

3. новембар 1883.

Угушена је Тимочка буна коју су вође Народне радикалне странке подигле против режима краља Милана Обреновића. Преки суд осудио је на смрт 21 вођу устанка, а многе на дугогодишњу робију. Смртна казна изречена је и радикалским првацима Николи Пашићу и Аци Станојевићу, али су они побегли у иностранство.

3. новембар 1918.

Представници аустроугарске војске потписали су капитулацију у Првом светском рату. Био је то последњи државни акт седамстогодишње Хабсбуршке монархије.

3. новембар 1991.

У Грубишном пољу у западној Славонији поновљена је трагедија Срба из 1942, када су усташе протерале становнике српских села. Војска режима Франје Туђмана надмашила је фашистичку Независну Државу Хрватску Анте Павелића: разорила је, спалила и опљачкала 18 села и протерала Србе.

4. новембар 1942.

Завршена је битка код Ел Аламејна у којој су Британци под командом генерала Вилијама Монтгомерија поразили немачко-италијански Афрички корпус генерала Ервина Ромела.

5. новембар 1909.

Рођена је српска сликарка Милена Павловић-Барили. Живот је провела између два света – мајке Данице и оца Бруна Барилија, италијанског композитора и музичког критичара, односно између патријархалне Србије и великих културних центара Европе. После пада с коња умрла је у Њујорку у 36. години живота.

5. новембар 1914.

Под командом генерала Оскара Поћорекa почела је аустроугарска офанзива на Србију која је, половином децембра 1914, доживела свој фијаско.

5. новембар 1943.

У Јајцу је основана Телеграфска агенција нова Југославија – Танјуг. Уочи Другог заседања Авноја идеју је представио Моша Пијаде, а први директор Танјуга био је Владислав Рибникар.

5. новембар 1991.

Хрватска артиљерија гађала је Шид, а сутрадан и Апатин. У првом нападу на територију Србије, у Шиду су погинула четири цивила, а рањено је 15. Влада Србије оценила је да Хрватска покушава да увуче Србију у рат.

6. новембар 1787.

Рођен је Вук Стефановић Караџић, реформатор српског језика и правописа. Објавио је више збирки народних песама и приповедака, прву српску граматику (Писменица) и речник. Уређивао је алманах Даница и настојао да Европи представи српско народно благо. Борио се против самовлашћа кнеза Милоша Обреновића и противника реформе језика. Умро је у Бечу 1864, а његови посмртни остаци пренети су 1897. у Београд и сахрањени уз Доситеја Обрадовића испред Саборне цркве у Београду.

6. новембар 1861.

Рођен је канадски тренер Џејмс Нејсмит, који је 1891. измислио кошарку, као допунски спорт за играче америчког фудбала. У Европу је стигла преко америчких војника, а у наше крајеве кошарку је донео изасланик Црвеног крста Американац Вилијем Виланд 1923. приказавши је на курсу за учитеље у Београду.

6. новембар 1943.

Послат извештај бригадира Фицроја Меклина, шефа савезничке војне мисије при Врховном штабу НОП-а, команданту Савезничких снага на Средњем истоку. Извештај је представљао преокрет у односу на дотадашњу политику Велике Британије према Југославији. У њему се препоручује да се прекине подршка Дражи Михаиловићу, да се битно повећа помоћ партизанима и да се из ваздуха нападају циљеви у Југославији.

7. новембар

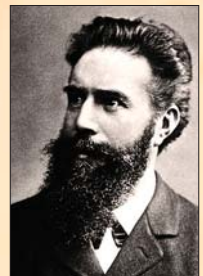
Слава Четрнаестог пешадијског пука, као успомена на дан ослобођења Књажевца под Карађорђем 1810.

8. новембар 1805.

Смедеревски диздар Мухарем Гуша Бошњак предао је кључеве града Смедерева вођи Првог српског устанка Карађорђу.

8. новембар 1895.

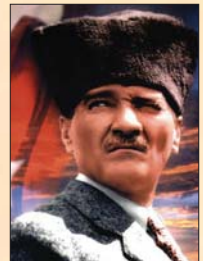
Немачки физичар Вилхелм Конрад Рендген открио је икс зраке који су по њему названи Рендгенови зраци. За тај изум добио је 1901. Нобелову награду за физику.

10. новембар 1938.

Умро је државник и први председник турске републике Мустафа Кемал-паша, познат као Ататурк (отац свих Турака). Под његовим вођством 1922. збачен је последњи султан Мухамед Шести, а 1923. Турска је проглашена републиком.

11. новембар 1927.

У Паризу потписан Уговор о пријатељству између Краљевине СХС и Француске. Уговор је садржао и тајни технички војни споразум који није представљао војну конвенцију о савезу, већ само о размени мишљења и условима за ad hoc сарадњу.

11. новембар 1941.

Драгољуб Михаиловић разговарао са представницима Вермахта у селу Дивци. Разговори нису дали никакве резултате.

11. новембар 1945.

Одржани први послератни избори у Југославији. Постојала је само једна изборна листа – комунистичког Народног фронта.

14. новембар 1919.

Министар унутрашњих дела Краљевине СХС издао наредбу о ограничењу точења алкохолних пића.

Припремио Миљан МИЛКИЋ

РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА ОБИЧНИМ

СПОСОБНОСТ

Полако! Имам у виду не строго испуњавање службених дужности, не верност дужности и не умеће хитре акције. Дајте да заvirимо дубље! Проникнимо у суштину!

У сваком послу, у сваком деловању, постоји велико, идејно-усмеравајуће "због чега"? То је највише и потоње предодређење наших напора; предиван и светао циљ нашег живота. Па сви смо ми – од чистача улица до највиших чиновника, од фабриканата до научника – не машине проклете дужности, не работи или галијоти, не само равнодушни надничари света... Ми смо позвани да се загледамо у суштину свог рада, да промислимо о живом и стваралачком смислу сопствених напора. Сви ми служимо делу – главном у нашем животу и позвани смо да се на њега надовежемо, да никада на то не заборавимо. Онај ко тако ради, уноси у свој рад истинску подузетност!

Ма где се налазио – служим. Не просто "газдужем", не само "шефујем". Већ по далеко важнијем начелу: служим великом делу Господњем на земљи.

Дакле – пре свега, свест! Где и како се моја професија укључује у велико дело – савести, вере, права, мог народа, моје Отаџбине? И даље: како да му најбоље послужим? Не тако да механички окрећем ручку свог свакодневничног посла; већ да на најбољи начин омогућим остварење тог дела, да бих увече осетио: данас је, захваљујући мени, постало мало боље на овом беломе свету; и сутра нека буде исто тако; и сваког следећег дана. Ко никада није дубље доживео то осећање, тај себи мора приуштити барем да га покуша поседовати.

Захваљујући томе, наш поглед, наше срце, наша воља проничу у најдубље слојеве живота и рада, ради којих само и има смисла живети и радити: ми тада стварамо проистичући из нечег нашег најбитнијег, онога што се тиче вечне суштине нашег народа. Самим тим, савлађујемо и одстрањујемо наше непријатеље: ропску неједнакост и личну корист. Строго испуњење службених обавеза остаје неизмењено, али оно постаје доброта и праведност. Учвршћује се верност дужности, али она сад потиче из срца и губи намет обавезе. И радна промућурност почиње да се прилагођује савести и правној свести.

Јер наш посао је – онај главни, истовремено жив и освештан. Он од нас захтева не само да испуњавамо "оно што је наша обавеза", већ и да дубље видимо, да волимо и служимо. Он тражи да што чешће своје погледе обраћамо увис, према Богу, и да следимо Божанствено на земљи. ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге "Пред буктавим загонеткама Господњим",
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1–15. новембар

Православни

- 1. новембар** – Преподобни Прохор Пчињски и Јован Рилски
- 3. новембар** – Св. Иларион, св. исповедник Висарион
- 4. новембар** – **Задушнице**
- 5. новембар** – **Свети апостол Јаков, први епископ Јерусалимски**
- 8. новембар** – **Свети великомученик Димитрије – Митровдан**
- 10. новембар** – Свети Арсеније Сремац
- 11. новембар** – **Свети Аврамије Затворник**
- 12. новембар** – Св. краљ Милутин, преп. Теокист и Јелена, св. исповедник Варнава, први епископ Хвостански
- 14. новембар** – **Свети Козма и Дамјан – Врачеви**

Римокатолички

- 1. новембар** – **Сви свети**
- 2. новембар** – Спомен вјерних мртвих – Душни дан

СВЕТИ ВЕЛИКОМУЧЕНИК ДИМИТРИЈЕ – МИТРОВДАН

Свети великомученик Димитрије рођен је у Солуну, као једино дете добрих и благородних родитеља, измољено од Бога и зато с великом пажњом однеговано и васпитавано. Отац овог славног и чудотворног светитеља био је војвода и, кад је умро христорборни цар Максимијан, поставио је Димитрија за солунског војводу. Када се Димитрије успротивио једном царевом наређењу усмереном против хришћана, затворио га је у тамницу, где су га војници изболи копљима, иако су га затакли у молитви.

Хришћани су светитељево тело сахранили у Солуну, где су се многи молили и исцељивали. Над његовим гробом подигнута је најпре омања црква, да би, касније, некакав велможа Леонтије, захваћан због исцељења од тешке болести, над светитељевим моштима подигао велелепну цркву. Свети Димитрије сматра се заштитником Солуна, а Руси га сматрају и покровитељем Сибира. ■

СПОРТСКИ СУСРЕТ НА ВОЈНОЈ АКАДЕМИЈИ

ЗАЈЕДНО КРОЗ ЦИЉ

Свеукупни победник Првог пријатељског спортског сусрета припадника оружаних снага земаља бивше СФРЈ јесте екипа Војске Србије чији су представници били најбољи и у појединачном и у екипном пласману, и то у обе дисциплине у којима су се надметали – стрељаштву и кросу

Од покровитељством Међународног савета за војне спортове CISM и Амбасаде Краљевине Холандије у Београду, од 24. до 26. октобра на полигонима Војне академије Војске Србије одржан је Први пријатељски спортски сусрет оружаних снага земаља бивше СФРЈ. У дисциплинама стрељаштво и крос такмичили су се представници Македоније, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Србије.

Тим поводом, у Београду је боравио и генерални секретар CISM Мишел ван Мејерс који је, у име 127 земаља чланица те организације, доделио одликовања и прогласио витезовима спорта представника амбасаде Холандије пуковника Јана ван ден Елсена, чија је земља финансирала спортски сусрет, Снежану Самарџић-Марковић, помоћницу министра одбране за политику одбране, начелника Војне академије генерал-мајора Видосава Ковачевића, који је био и председник организационог одбора ове спортске манифестације, те пуковнике Бранка Бошковића и Зорана Шћекића.

“Верујем да овакви догађаји, где спортски тимови оружаних сна-

га земаља које иза себе имају бурну прошлост могу да се на миран начин надмећу, доприносе узајамном разумевању и побољшању њихових односа”, рекао је господин Мејерс.

Иако на сусретима ове врсте нема поделе на победнике и поражене, после такмичења проглашени су најуспешнији спортисти и екипе. Тако је у категорији стрељаштво у појединачном пласману најуспешнији био представник Војске Србије Драган Селак, док су друго и треће место заузели представници оружаних снага Црне Горе Благога Радовић и Муса Тахири. Екипно, најуспешнији су били такмичари из Црне Горе, друго место заузела је Војска Србије, треће оружане снаге Босне и Херцеговине, док су четврти били представници Македоније.

У кросу су прво место поделили припадници Војске Србије, који су истовремено, држећи се за руке, прошли кроз циљ и то – Игор Вуковић, Дејан Поповић и Александар Нешевски. На затварању сусрета, генерални секретар CISM прокоментарисао је тај гест речима да су српски спортисти показали да су трчали срцем и да је колективни дух победио појединачне циљеве. Екипно у кросу поново су најбољи били такмичари из Србије, други су били Македонци, трећи представници војске Босне и Херцеговине. У свеукупном пласману прва је била екипа Србије, друга Црне Горе, трећа Босне и Херцеговине и четврта Републике Македоније.

Позиву да учествују у Пријатељском спортском сусрету ове године нису се одазвали представници оружаних снага Републике Хрватске и Словеније. Како је на конференцији за новинаре организованог на Војној академији на дан отварања манифестације рекао генерални секретар CISM Мишел ван Мејерс, као разлог због кога нису дошли у Београд, Словенци су навели непостојање међудржавног споразума

ВОЈСКА И ВРХУНСКИ СПОРТ

Представљајући Међународни савет за војни спорт на конференцији за новинаре, генерални секретар CISM Мишел ван Мејерс изнео је податак да око 25 одсто спортиста војника из земаља чланица ове организације осваја медаље на олимпијадама. Наравно, они ту учествују као цивили. То и не чуди ако се зна да, на пример, у војсци Холандије ради 25 врхунских спортиста, у француским оружаним снагама их је осамдесетак, док у немачкој војсци тренутно има око 720 професионалаца спортиста, регрута и професионалних војника, којима су обезбеђени врхунски услови за тренирање.

на основу кога би учествовали на таквом такмичењу. Представници оружаних снага Хрватске рекли су да су позив добили сувише касно, десетак дана пре одржавања, те да је неопходно да се такве активности испланирају годину дана унапред како би учествовали у њима. Ипак, и једни и други су обећали да ће се, уколико овакав сусрет буде организован следеће године, радо одазвати позиву. ■

Сања САВИЋ
Снимио Звонко ПЕРГЕ

SPECIJALNA PONUDA ZA ZAPOSLENE U VOJSCI SRBIJE!

Upoznajte se sa proizvodima i uslugama specijalno namenjenim Vašim zaposlenima!

Otvaranjem tekućeg računa za prijem plate postajete korisnik privilegije Euro PLATA. Otvaranje i vođenje tekućeg računa je besplatno, a Euro PLATA nudi Vam set bankarskih usluga od kojih sami birate one koji Vam odgovaraju:

★ **DOZVOLJENI MINUS** do visine jedne mesečne plate uz mogućnost apliciranja i pre uplate prve plate!

★ **Euro KEŠ KREDITI:** u iznosu od EUR 800 - 10.000, sa rokom otplate i do 72 meseca i mogućnošću apliciranja pre uplate prve plate:

- kamatna stopa znatno niža od standardne (NKS 12,25%, EKS 15,22%),
- bez žiranata do EUR 5.000,
- troškovi odobravanja kredita niži od standardnih (1%),
- mogućnost oduzimanja 20 % depozita od iznosa odobrenog kredita,
- Mogućnost refinansiranja kredita, kreditnih kartica i dozvoljenog minusa kod drugih poslovnih banaka po uslovima važećim za Euro KEŠ KREDIT!

Primer za rok otplate od 72 meseca i NKS 12,25% godišnje

Iznos kredita u EUR	800	1.000	3.000	5.000	8.000	10.000
Mesečna rata EUR	15.74	19.68	59.04	98.40	157.44	196.80

★ **VISA KREDITNA KARTICA** sa stimulativnim limitom:

- bez članarine za prvih 6 meseci korišćenja,
- minimalna mesečna uplata svega 5% od potrošenih sredstava.

★ **EUROLINE/DINA KREDITNA KARTICA** sa stimulativnim limitom:

- doživotno besplatna članarina,
- minimalna mesečna uplata svega 5% od potrošenih sredstava.

★ **STAMBENI KREDITI** sa rokom otplate do 30 godina, nominalnom godišnjom kamatnom stopom šestomesečni EURIBOR+3,65% za kredite indeksirane u EUR (EKS 8,03%) i od 4,35% za kredite indeksirane u CHF (EKS 4,62%), preliminarnim odobrenjem u roku od svega nekoliko dana, mogućnosti uključivanja solidarnog dužnika u cilju povećanja kreditne sposobnosti.

PLUS: troškovi obrade kreditnog zahteva niži od standardnih (1,25%)!

Primer sa rokom otplate 360 meseci i NKS od 4,35% godišnje, indeksirano u CHF

Iznos kredita u EUR	10.000	20.000	35.000	50.000	70.000
Mesečna rata EUR	52,77	105,54	182,58	248,91	348,47

Sve što je potrebno da preduzmete prvi korak i postanete korisnik nekog od naših postojećih proizvoda! Srdačno Vas očekujemo svakog radnog dana od 9 do 16.30 časova u svih 100 ekspozitura širom Srbije.

Euro PLATA

Tekući Račun

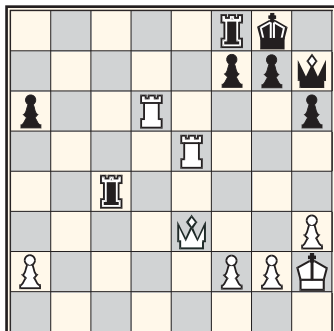
Eurobank EFG

КОМБИНАЦИЈА

И. Армас – Гарсија Палермо
Немачка, 1990.

Бели: Кх2, Де3, Тд6, Те5, а2, ф2, г2, х3
Црни: Кг8, Дх7, Тц4, Тф8, а6, ф7, г7, х6
Бели на потезу.
1. Тд8!
Не добија 1. Те8? због 1...Тц8
1...г5
Једини потез.
2. Те8!!
На 2. Тф8 Кф8 3. Те8 Кг7 4. Де5
Кг6 5. Дд6 Кг7 са добитком.
2...Те8 3. Де8 Кг7 4. Де5 ф6
На 4...Кг6 5. Тд6 Кх5 6. г4+
5. Тд7 Кг6 6. Де8
1:0

КИЛАЖА

Да ли ће неко за време турнира или меча добити или изгубити на килажи, зависи од многих фактора. У мечу за шампионску круну између Петросјна и Спаског 1966. победник Петросјан је изгубио 6, а поражни Спаски добио 5,5 килограма.

РЕКЛИ СУ...

У шаху, ако га играју мајстори, срећа је практично искључена.

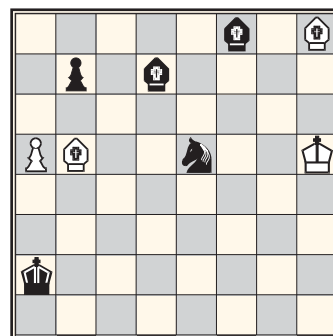
Ем. Ласкер

СЛЕПЕ СИМУЛТАНКЕ

Филидор је 1783. године у Паризу играо слепу симултанку на 3 табле, Паулзен 1857. у Дубоку на 7, Морфи у Лондону-Паризу 1858. на 8, Паулзен у Чикагу 1858. на 10, Цукерторт у Лондону 1876. на 16, Пилсбери у Њу Орлинсу 1900. на 17, затим у Филаделфији 1900. на 20, ХанOVERу 1901. на 21 и у Москви 1902. на 22. табле. Његов рекорд је оборио Рети је у Харлему 1919. играјући на 24 табле, Брајер је у Кашу 1925. играо на 25, Аљехин у Њујорку 1924. на 26, затим и у Паризу 1925. на 28 табле. Његов рекорд је је поново оборио Рети у Сао Паолу 1927. играјући против 29 противника, а Колтановски је 1931. играо на 31 табли, што је померио већ наредне године у Чикагу на 32 табле. Поново се јавио Колтановски 1937. играјући на 33 табле, док је Најдорф у Розариу 1943. године рекорд подигао на бројку 43. Најдорф је 1947. године у Сао Паолу играо без гледања на таблу истовремено на 45 табли и после 23 ипо сата игре добио 39, изгубио 2 и ремизирао 4 партије. Надмашио га је Мађар Јанош Флеш 1960. године играјући у Будимпешти на 52 табле, постигавши 31 победу, 18 ремија и три пораза, премда је према неким подацима тада против њега играло чак 60 играча.

СТУДИЈА

Г. М. Каспарјан – 1931.

Бели: Кх5, Л65, Лх8, а5
Црни: Ка2, Лд7, Лф8, Се5, 67

Бели на потезу.

1. а6 баб

Измена је била обавезна, јер би на 1...Л65 уследило 2. а7.

2. Лаб Ле8+ 3. Кг5! Сф7+ 4. Кг6 Сх8++ 5. Кх7 Сг6

Или 5...Сф7 6. Кг8 Л са ф било где 7. Лц4+

6. Лц4+ Ка3 7. Лф7! Лф7

Пат!

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

	1	2	3	4	5	6	7	8		9	10	11	12		13	14	15	16
17											18				19			
20								21						22				
23						24							25					
26							27					28						
29					30			31										32
33				34						35								36
37			38							39								40
41		41											42					43
44								45						46				
47								48							49			
50						51						52						
53					54							55						

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: арапски број, прелетети, у-ролетна, столски, скапери, слет, сав, кл, убаво, алегат, нинати, аверс, Оливера Вучић, Д. Јарик, даривања, Авала, урти, Атичанин, Винер, л, екскаватори, опате, Анатол, карови, Атата, ем, лим, Гира, олимази, претакати, Лубков, з, корачаји, скаперија.

Припремио Жарко ЂОКИЋ

ВОДОРАВНО:

17. Уски интереси групе, секташтво, 18. Врста сира, 19. Вишегодишња отровна биљка, анемона, 20. Брод тегљач, 21. Улазница, билет, 22. Размирица, неспоразум, свађа, 23. Светачка слика, 24. Град и лука у Италији, 25. Варошица у источном делу БЈРМ, 26. Грудни кош, 27. Телесна стража владара, 28. Словеначки песник, Сречко, 29. Личност из "Хамлета", 30. Иницијали одбојкаша Грбића, 31. Ликовна уметност, 33. Део позоришне представе, 34. Славни италијански сликар, Ђорџо де, 35. Тип "Ладних" аутомобила, 36. Клинички центар (скр.), 37. Упишите: н, ћ, 38. Део ноге у прегибу, 39. Градић у Црној Гори, 40. Врста мајмуна капуцинера, 41. Средство против мамурлука и киселине у желуцу, 42. Иста слова, 43. Новинско-издавачка радна организација (скр.), 44. Владари у монархији, 45. Низа, огрлица, 46. Носач, хамал, 47. Уређај, справа, 48. Владари, краљеви, 49. Накоти, котови, 50. Предграђе Сплита, 51. Слизаста материја (мед.), 52. Англосаксонац, 53. Име глумца Делона, 54. Видокруг, 55. Свирач у окарину.

УСПРАВНО:

1. Најмања количина потребна за одвијање неког процеса (фиг.), 2. Бивши фудбалски голман, Драгоје, 3. Заморен, 4. Француски сликар, Пјер, 5. Табак папира, 6. Шаховски клуб (скр.), 7. Најамни радник у античкој Грчкој, 8. Ђово, 9. Велики индијски државник, Махатма, 10. Персијски цар, 11. У тај час, тада, 12. Наша потврдна реч, 13. Оштра, бескомпромисна, 14. Старо име Бијелог Поља у Црној Гори, 15. Врста птица, симболи мудрости, 16. Присталица укидања смртне казне, 18. Мушко име, Карл, 19. Најближе рођаке, 21. Кривци за расколе, 22. Житељка Босне, 24. Сличан свили, свилкаст, 25. Вепар, нераст, 27. Грехови, 28. Двоглави орао из немачке митологије, 30. Бивша америчка скијашица, Барбара, 31. Друге, остале, 32. Хришћанско милосрђе, 34. Аргентински дневни лист, 35. Љутит, срдит, 36. Складишта за житарице, 38. Годишња уметничка приредба, 39. Цинична особа, 40. После, затим, 41. Врста далматинског вина, 42. Напад, налет, 43. Страно женско име, 45. Дрво чији су плодови дудинке, 46. Женско име, Инослава, 48. Лична заменица, 49. Ауто-ознака за Грчку.

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин "Одбрана"
11000 Београд, Браће Југовића 19
Тел.: 3241-026, Факс : 3241-363
E-mail: odbrana@beotel.yu
Жиро-рачун : 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корична страна	22 x 30 цм	30.000,00
1/1 друга и трећа корична страна	22 x 30 цм	28.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	26.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	21.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	12.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	7.000,00
1 цм/стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	300,00
1 цм/2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	600,00
1 цм/3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	900,00
пословни мали оглас (до 20 речи)		300,00
мали оглас за замену стана (до 20 речи)		150,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Плаћање се врши унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

- За више објављених огласа одобрава се попуст 5-15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то :
  - за 3-5 огласа – 5 %
  - за 6-8 огласа – 10 %
  - за 9 и више огласа – 15 %
  - цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

■ Огласи који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени.

■ Материјал за објављивање мора бити достављен најмање 7 дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD, а може се и послати на E-mail адресу odbrana@beotel.yu.

"Одбрана"
Маркетинг

Мини постер

ОДБРАНА

Снимио Звонко ПЕРГЕ

